

ELSŐ RÉSZ.

A szerbek fölkelése. A magyar kormány ellen- műveletei. Kisebb harcállalatok.

(l. az 1. számú áttekintő vázlatot)

Midőn 1848 tavaszán a magyar alkotmány általános öröm és lelkesedés közt életbe lépett, az osztrák miniszterium ellenszenvvel fogadta s a magyar kormány ellen állást foglalt.

A magyar hazát lakó testvérnemzetiségek eleinte örömmel látták a közös szabadságot, utóbb azonban féltékenységek fölgerjesztetvén, a magyar kormánynyal szemben tulvérmes követeléseket támasztottak s a mennyiben ezek a magyar állami egység szempontjából teljesíthetők nem valának, fegyvert ragadtak a közös haza ellen, s bevezetői lőnek ama gyászos küzdelemnek, mely a magyarokat s a velők érző német ajku polgártársakat előbb önvédelemre, utóbb pedig az osztrák kormány közbelépése folytán, a magyar haza függetlenségéért való harcba kényszerítette.

A nemzetiségek forrongásában és küzdelmében a szerbeknek volt legactualisabb, legfontosabb szerepök. Az általuk támasztott követelésekből ki kell emelnünk, hogy szabad és független vajdaságot akartak az osztrák ház és a magyar korona fenhatósága alatt, a Szerémség, Határőrvidék, Baranya, Bács megyék, a sajkások kerülete és a temesi bániságból alkotni.

Szoros politikai szövetségbe kívántak lépni Horvát- Tót- és Dalmátországgal. Tehát egy külön test akartak lenni az anyaország határain belől egy oly terület kisajátítása által, melynek szerb lakosai a többi magyar, német, oláh, tót és bolgár lakosok összegének $\frac{1}{3}$ ét képezték.

A bécsi kormány a szerbek ezen követeléseit a magyarokkal szemben erkölcsileg, pénzzel, katonasággal és hadiszerekkel — eleintén titokban, utóbb nyilvánosan támogatta.

A forrongásba hozott szerbek politikai vezérei valának Stratimirovics György az Odbor (nemzeti bizottság) elnöke és Rajasics József karlóczai érsek.

Nemzeti vajdává utóbb Suplukáczi István ogulini ezredest választották, ki Radeckzy alatt az olaszországi osztrák seregben harcolt, de az osztrák kormány közbenjárása folytán a fölkelő szerbekhez haza bocsájtatott.

A szerb forrongás első kitörése 1848 április 24-én Nagy-Kikindán s 26-án Ó-Becsén mutatkozott. Előbbi helyen az ott állomásozó Hannover huszár ezred egy százada, a vérengző tömeg rabló dúlásait nem bírta megfékezni. Utóbb a kormány ugy Kikindára, mint Ó-Becsére erős karhatalmat rendelt ki.

A szerb fölkelés további szításában a fiatal koru, lelkes és tehetséges Stratimirovics György nagy tevékenységet fejtett ki. Legelőször május 24-én szólítá fel a szerbeket adományok nyújtására s fegyverkezésre, — június 4-én már Karlóczára való gyülekezésre, meghagyván, hogy minden harcos három napi élelemmel lássa el magát. Június 12-én pedig az egész szerb nemzetet általános fölkelésre szólította, mondván, hogy kitört a fajharc.

Ezen lázító felhívások nem téveszték el hatásukat. A délvidéki szerbek, ifjak és fegyverképes öregek, valamint a határőrvidék otthon levő csapatai a *testvérekhez* csatlakozva, június közepéig számottevő fegyveres erővel, védelmi és kitörő táborokba gyülekeztek.

A pétervárad határőrezred 1. zászlóalja Olaszországban harcolt Radeckzy alatt. A 2. zászlóalj utban volt Olaszország felé; de visszatért s csatlakozott a fölkeléshez. A 3. zászlóalj utóbb a tartalékból beidézettvén, szintén a fölkelőkhöz pártolt.

Ugyan így a német és illir-bánsági határőrezredek — olasz földön alkalmazott egy-egy zászlóaljuk kivételével — föl-lázadtak s a fölkelő szerb néppel egyesültek.

A titeli csajkás zászlóaljnak 2 százada Olaszországban, 4 százada idehaza volt.

Június 15-én Stratimirovics a Duna gőzösön 500 fegyverrel Titelbe evezett, Molinári őrnagyot, a helyőrség parancsnokát elfogta, a fegyvertárból számos ágyut, 2000 puskát elvitt. Az otthon levő csajkás századok mind hozzá csatlakoztak s a római sáncokban alakuló táborba vonultak.

A szerb-bosnyák-hercegovina sőt montenegrói kalandor önkéntesek 80—100 főnyi fegyveres csapatokban jöttek át Magyarországra, hogy szerb testvéreik segélyére legyenek s a gazdag idegen földön zsákmányolhassanak.

Karagyorgyevics Sándor Szerbia hercege, a belgrádi osztrák főkonzul közbenjárása folytán utóbb Petrovics István kor-

mánytanácstag vezérlete alatt, kit hozzátartozói Knicsanin ezredesnek szólitottak — 4000 harcost küldött a szerb testvérek támogatására. Ezen hadak és az önkéntes törökországi szerbek létszáma később 10—12000 főre emelkedett.

Ezeket nálunk a magyarországi szerbektől való megkülönböztetés okáért Szervianusoknak nevezték.

A szerbek első tábora a patriarka székhelyének védelmére Karlóczán alakult szerémségi bács-bánáti fölkelőkből, kikhez mintegy 100 főnyi szerviánus önkéntes csatlakozott. A tábor létszáma kezdetben 3000, utóbb midőn már a rendes határőrcsapatok is a fölkelők pártjára állottak, 15.000 főre is emelkedett. Ezek vezére kezdetben maga Stratimirovics György vala.

A második tábor Bácskában a nagy- és kis-római sáncokban Goszpodincze táján gyülekezett Joannovics Izsák nemzetőr ezredes parancsnoksága alatt. Ezek létszáma 6000, utóbb 8000 főre szaporodott. Csurog, Goszpodincze, Kács alakuló és gyülekező helyek valának.

A római sáncokba még kezdetben 150 főnyi szerviánus vonult be.

Az említett két tábor a Dunán át Pétervárad alatt Kovilnál közlekedett. A csajkás kerület és a szerémség második közlekedő pontja Szlankamen vala. E célra a lefoglalt „Duna“ gőzös szolgált.

Junius közepén a szerémségben Kamenicz, Bukovecz, Cserevicz és Ilok szintén kisebb táborok gyűlhelye lőn.

A szerbek harmadik nagy tábora Perlasz közelében alakult Drakulics János nyugalmazott cs. kir. hadnagy, most szerb nemzetőr ezredes parancsnoksága alatt.

A pancsovai, vagyis német bánáti határőr ezred zöme idevonult be. A tábor július elején 3000 embert, július közepén, (mielőtt a szerbek Écska ellen indultak), 5000 határőrt, 300 szerviánus önkéntest számlált.¹⁾ A többi fegyveres hazai szerb fölkelő vala. A tábort négyszög alakú zárt sánc övezte. A külső árok 1 öl (1.9 m.) mély 2 öl (3.79 m.) széles vala. Ezen felül előre tolva lövészárkok is védelmezték a táborhelyet.

A negyedik tábor Versecz—Fejértemplom ellen Alibunáron gyülekezett. Szervezője Sztanimirovics Dömötör, annak előtte verseczi kereskedő, most odbori biztos vala. Itt parancsnokolt Koics előbb cs. kir. nyug. főhadnagy, most szerb nemzetőrségi őrnagy. A tábor junius végén alakult meg. Zömét az illir—bánáti határőrezred csapatai képezték. Egy csapat szerviánus önkéntes ide is csatlakozott, kik aztán — mint egyebütt — a

¹⁾ Die Erlebnisse eines k. k. Offiziers — in den Jahren 1848—1849. 21. lap.

hazai fölkelő szerbek közt vezérszerepet játszottak. A tábor létszámát adataink 4—5000 főre teszik.

Junius második felében a római sáncok előretolt műve gyanánt alakult meg a Szt.-Tamási tábor. Ezen nagy községben, mely 10—12000 lakost számlált, Bosznics Todor volt cs. kir. őrmester, most szerb nemzetőrtiszt szervezte a fölkelést. A tábor magvát a pétervárad határőr ezred 2. zászlóaljának csapatai, a titeli csajkások és a szerviánus önkéntesek, zömét a fölfegyverzett lakosok képezték.

Az említett táborok létszáma a hadművelleti vállalatok szerint nőtt, vagy apadt.

Ezeken felül a szükséghez képest más táborhelyek is alakultak. Így Fejértemplom ellenében Vracsevgájon, azután a Karas mellett az Ördög-hidjánál és a Lokvai erdős hegyekben. Midőn továbbá a magyar hadak a perlaszi és alibunári táborokat szétverték, Pancsova fedezése céljából Tomasovácon a Temes folyó mögött is alakítának a szerbek egy erős védelmi táborát s végül magát Pancsovát is megerősítették.

A magyar kormány a szerbek ezen céltudatos, az állam rendjét s a közbiztonságot veszélyesen fenyegető mozgalmával szemben eleintén a seregrebeli csapatokat helyőrségi szolgálatra s karhatalom céljából a délvidéki városok és községek védelmére lerendelte; majd nemzetőr csapatokat szervezván, a föllázadt területet őrvonallal elzárta egyrészt, hogy a fölkelésnek korlátot vessen, másrészt, hogy az őrvonal mögé eső vidék békés lakosságának életét és vagyonát oltalmazza a szerb fölkelők vállalatái ellenében. Modanunk se kell, hogy a 30 mfd. hosszú őrvonal a kívánt célnak nem felelt meg.

A szerb fölkelők is, hogy hadikészületeiket eltakarják, őrvonalat állítottak a magyarokkal szemben; s így történt, hogy az anyaországgal megszakadt az érintkezés, mialatt Szerbiával a Dunán át szabadon közlekedtek.

Midőn aztán a fölkelés erőteljes és határozott jelleget öltött, a magyar kormány a szerb táborokkal szemben ellentáborokat alakított. Ezekben a csapatok magvát a sorkatonaság zászlóaljai s az ujjonnan alakult honvéd zászlóaljak s az összes létszám másik felét nemzetőr csapatok képezték.

Ezuttal megemlítendő, hogy az első felelős magyar minisztérium idejében, a magyar és az osztrák hadügyi kormányok közt a hatáskör és rendelkezési jogkör a részletekben még nem volt szabályozva. A magyar hadügyminiszter a Magyarországon állomásozó csapatokat ugyan a szükséghez képest a délvidékre irányította s összpontosította; de viszont a területi főhadparancsnokok a bécsi hadügyminiszternek is levén alárendelve, érzületük s az onnan vett utasításokhoz képest a csapatparancsno-

kok, de sőt a magyar kormány szándékaira is minden a szerbek ellen való műveletekben látszólag csitító, de valójában hátráltató befolyást gyakoroltak. Ily módon a szerbek akadálytalanul gyülekeztek és fegyverkeztek. A június hónap forrongásban, erőgyűjtésben s kalandor vállalatokban telt el. Egész nyáját a szerb táborba elhajtottak. Egyes községeket fegyveres csapatok kiállítására kényszerítettek. A mely község a szerbekkel nem tartott, fegyveres csapat kiállítását, előfogatok, élelmi- s egyéb szükségletek kiszolgáltatását megtagadta, azt ellenségül tekintvén megtámadták s az ingóságot elszállítva, a házakat felgyújták. A vérfagyasztó kegyetlenkedések napirenden voltak. A ki tehetette, az menekült.

A szerbek kegyetlenkedése a magyarokat is vérbosszura ingerelte.

Ezen mozgalmas időben Ó-Becsén találjuk a Zanini olasz ezred egy zászlóalját. Ujvidékre június 5-én vonult be az Esztei Ferdinand magyar ezred egy zászlóalja, míg a János főherceg lovas ezred csapatai a Bácskában voltak elszórva. Ezek együttvéve mintegy 2200 gyalogost és lovaszt számláltak.

Szegeden a kormány egy 10000 főből álló nemzetőrsereg alakításához fogott. Péterváradon a várőrség éppen hogy elegendő volt a vár védelmére.

A Bánságban Nagy-Becskereken, Verseczen és másutt valának: a Hannover huszárezred századai, a Schwarzenberg dzsidasok, a Rukavina gyalogezred 4 százada, a Ferencz Károly ezred 3 százada, a Don-Miguel ezred 4 százada, a Lipót gy. ezred 4 százada s egy 6 fontos üteg.

Ezen csapatokból Blomberg dzsidas-ezredes parancsnoksága alatt Verseczen feküdt:

A Rukavina gy. ezred 3. zászlóalja, a Schwarzenberg dzsidas ezred 4 százada, 2 huszárszázad és 4 6 fontos ágyu. Körülbelől 1200 ember.

A többi főnt elsorolt csapatok 2500 főnyi létszámmal, Kiss Ernő huszár-ezredes parancsnoksága alatt Nagy-Becskereken és környékén tanyáztak.

Megyék és városok nemzetőrcsapatok föllállítására köteleztettek.

Mint fentebb említém, a főhadparancsnokok, kiknek a magyar állameszmétől eltérő más politikai elvök s célzatuk volt, a szerb fölkelők erőszakos elnyomását nem engedték, nehogy — mint mondák — még nagyobb baj származzék belőle.

Ennek folytán Csernovics Péter kir. kormánybiztos a szerbekkel való egyezkedés s a nép nyugalma érdekében a fölkelőkkel fegyverszünetre is lépett. Ezen kötés azonban ismét csak a magyar kormány erőtlenségét igazolta.

Zsákmányból s harácsolásból táplálkozó hadakkal fegyverszünetet kötni s a fölingerelt néphadat békességre kényszeríteni akkor, midőn élete s vagyona veszélyben forog — bajos dolog.

Igy aztán a fegyverszünet dacára nem volt békesség, azt mindkét fél megsértette s a szerbek tovább folytatták hadi készülleteiket.

Nem lehet célunk, hogy ezen apróbb események részleteivel foglalkozzunk. Csak tájékoztatásul egyet-kettőt érintünk belőle.

Junius 26-án Ujvidéken a képviselő választás miatt szerbek és magyarok közt véres verekedés történt, melynek 12 magyar esett áldozatul, mert a szerbek fölfegyverkezve jöttek a választáshoz.

Szt.-Mihály község a fődbor parancsára 50 fegyverest küldött az alibunári táborba; utóbb az engedelmességet megtagadva ezeket visszavonta, s hogy a biztos támadást megelőzzék, Ürményháza, Szt.-János és Zichifalva községek lakosságával egyesülvén, mintegy 300-an az alibunári táborra ütöttek s az ott talált szerbeket a városig üldözték.

A magyar politikai hatóság említett községekben 2 század gyalogost s 2 század dzsidást helyezett el. — Julius 1-én a szerbek 3 ágyuval fölszerelve Szt. Mihályt megtámadták, de az ott elhelyezett katonaság által visszaverettek. Mindazáltal a falut a szerbek felgyújtották, minek folytán az porrá égett.

Hogy Fejértemplomot könnyebben hatalmukba ejtsék, a szerbek a városhoz közel — Vraesevgájon fiók tábort alakítottak s junius 18-án előbbit megadásra szólították. Majd junius 22-én Sztanimirovics és Koics vezérlete alatt mintegy 1000 ember vonult a város alá s azt újból megadásra szólította. A fejértemplomiak erről hallani sem akartak; de minthogy a várt segély Verseczről nem érkezett, Dreyhan alezredes ottani katonai parancsnok a város megbizásából alkuba bocsátkozott a szerbekkel s az egyességet létre is hozta oly módon, hogy a városban volt 3 ágyut, 3 lőszerkocsit, 215 puskát a szerbeknek kiszolgáltatta s a városban tanyázó egy tartalék határőr századot a fölkelőkhöz átbocsátotta. A kötött egyezés önönmagát bírálja.

Minthogy a szerbeknek határozott céljuk volt a hadviselés, szakadatlan erélylyel folytatták hadi készülleteiket, ellenben a magyar kormány a békülést keresve, csupán a szerb hadi készültek nyomása alatt lassan szaporitá haderejét a délvidéken. Az ellentáborok haderőben szaporodva, utóbb a hadműveletek kiinduló pontját képezték s a hátmögé eső színhely védelmére szolgáltak.

Az erőviszonyokat tekintve a haderők létszáma inkább csak összesen és nagyjában állapitható meg a szerbeknél, valamint a magyaroknál.

Az előbbieknél a szervei tagozás főleg az első időben kezdetleges vala. Az adatokban nem harcászati egységekről, de fegyveres csapatok létszámáról van szó.

A magyar hadaknál viszont vannak harcászati egységek, a melyekből a fegyveres létszámot hozzávetőleg megállapíthatjuk, de csak a sorhad és honvéd csapatoknál, a nemzetőrségnél kevésbé. Holott e háromféle csapatnem a szerbek ellen viselt hadjáratban gyakran említettik együttesen. Az erőviszonyok meghatározása tehát nem egészen biztos és kevésbé áttekinthető.

Junius közepe táján a magyarok hadereje — a harcban többé kevésbé alkalmazható nemzetőrséggel — 11—12000 gyalogos és lovasból s 36 lövegből állott. Ezzel szemben a fölkelő szerbek 20.000 embert számláltak elegendő ágyúval, de lovasság nélkül.

Julius első tizedében a szerb hadak ereje és elhelyezése a következő vala:

Csereviczen Karlóczán	8000 e.
A római sáncokban Kács, Goszpodincze, Csurog és Szt.-Tamáson	11000 e.
Perlaszon	5000 e.
Alibunáron	5000 e.
Összesen	29—30000 e.

100 kisebb-nagyobb kaliberű ágyúval felszerelve, de lovas csapatok nélkül.

Utóbb a szerbországi rendes segélyhadakkal együtt ezen haderő 40000 főre emelkedett.

A magyar haderő a szerb fölkelők táboraihoz párhuzamosan, hasonló szétagolt csoportokban volt elhelyezve. Ezek hadállásait a hadszínhely nyugoti szakaszában a Ferencz csatorna, keleti szakaszában a Bega, majd a verseczi csatorna jelölte; amott Verbász-Földvár, illetőleg Ó-Becse, emitt N.-Beckerek — Versecz támpontokkal.

A jobb szárny azonban a szerbhadállásokat átkarolva, Verbásztól délre Ó-Kér—Temerin—Jarek s Ujvidéken át Péterváradiig terjedt.

Julius 18-án ezen hosszú vonalon *13 zászlóalj gyalogság* (ebből 8 magyar ezredbeli, 3 honvéd és 2 Vilmos főherceg nevét viselő osztrák ezredbeli zászlóalj) *4 lovas ezred* (Császár-Hanover Estei-Ferdinand főherceg huszárok, Schwarzenberg dzsidás ezred, és egy osztály (2 század) Wrba-féle cheveauxlegers) *6 üteg 36 löveggel*, kerekszámban *15000* ember katonailag jelesen képzett haderő, s azon felül a helyi- és őrvonal-szolgálatra alkalmazott *nemzetőrség* szintén vagy *15000*-nyi létszámban — volt elhelyezve.

Megjegyzendő, hogy a nemzetőrség időszakai föl váltással rendeltetett ki más-más megyékből a cordon szolgálatra.

E jelentékeny haderő Br. Bechtold cs. kir. altábornagy parancsnoksága alatt 4 dandárba tagozódott, melyből Wollenhofer tábornok dandára Verbászon, Eder tábornok dandára Ó-Becsén, Kiss Ernő huszár ezredes dandára N. Becskereken s Blomberg dzsidás ezredes dandára Verseczen tanyázott.

Bechtold főhadi szállását Ó-Becsén tartotta.

Pétervárad erődben 3 zászlóalj gyalogság, 2 század vartüzér, $\frac{1}{2}$ század utász, majd utóbb 4 zászlóalj gyalogság s ahhoz 2 század lovasság képezte a várőrséget.

Temesvárott tüzérséggel és tüzérségi anyaggal bőven ellátva, eleinte 4 zászlóalj, utóbb $7\frac{1}{2}$ zászlóalj és 6 lovas század — (össze-vissza a két várban 8300 ember) képezte a várőrséget¹⁾

Péterváradon a magyar Hrabovszky altábornagy, Temesvárott az osztrák Rukavina altábornagy volt a várparancsnok. Utóbbi helyen állomásozott Piret altábornagy is, ki a Bánátban vezénylő tábornok vala s szintén az osztrák kormánynyal tartott.

A magyar hadsereg egy 200 km. hosszú vonalat tartott megszállva, a miből kitetszik, hogy egyformán széttagolt állapotában sem erélyes támadásra, sem okszerű védelemre nem vala képes. Ezen felül Piret és Bechtold altábornagyok betiltották az alparancsnokoknak a támadólagos föllépést, minek folytán a magyarok hadműveletei — mint azt látni fogjuk — inkább szenvedőleges jellegűek valának, míg a szerbek neki bátoritva merészkedő vállalatokba bocsátkoztak.

Ezen bevezető politikai és hadműveleti események fölött sokan — szakértők és nem szakértők — mondtak már többnyire helyes, bár nem mindig méltányos ítéletet.

Minthogy a történelem a népek oktató mestere, részünkről ezuttal az eseményekből s azok természetes következményeiből okulást szerezni óhajtunk.

A politikai események arra tanítanak bennünket, hogy veszélyes jellegű lázongással szemben, midőn a békéltető szónak nincsen eredménye, a politikai hatóságnak már kezdetben határozott erélylyel szükséges közbelépnie. A nyers erőt csak karhatalom s ítélkezés bírja megfékezni. Ily módon a magyar kormány a véres polgárháborúnak elejét vehette volna.

Az őrvonal (cordon) csempészek vagy ragály behozatalá-

1) Der National Krieg in Ungarn stb. v. Georg Klapka 2. k. 14. l. — és Vetter Antal az 1848—49. szerb támadás. Hazánk 4. k. 548. l. Temesvár védőrsége akkor szaporodott fel $7\frac{1}{2}$ zljra s 6 lov. századra, midőn a dzsidások és Wrba-féle lovasság, valamint a Rukavina-féle oláhajku gyalogság kivált a magyar seregből s Temesvárra az osztrákokhoz vonult vissza.

val szemben jó lehet; de katonai vállalatok ellen céltalan erő pazarlás.

Midőn a fölkelő szerbek táborai már megizmosodtak, a magyar sereg passiv magatartása és némely kísérletező vállalkozása csak bátorságot öntött az ellenfél szívébe. Azért is a hosszú őrvonal egyik pontján az erőket tömöríteni s nem törődven azzal, hogy másutt veszély fenyeget, határozott erélyes támadással a szerbeket megrohanni kellett volna.

A fő hadműveleti tárgy ott volt, hol az ellenség legnagyobb hadi ereje agyonnyomható vala; ezzel kapcsolatban egy katonailag fontos pont birtokába juthatott volna a magyar sereg. A hadvezérletnek csekély eredményekkel megelégedni s nagyobbak fölött édelegni, nem szabad. Míg egy csapat veszélyes vagy kártékony ellenséget látunk a hadszínhelyen, addig önelégedett nyugalomnak helyt nem adhatunk, ha még annyi babér is koszoruzza fegyvereinket.

A magyar sereg hadműveleti irányát a már kezdetben felsorolt hadműveleti vonalak jelölték. Ezen hadműveleti vonalokon feküdt Alibunár, Perlasz, a római sánc, Szt.-Tamás s végül Karlócza.

Minden körülmények között a felkelő szerbek táborait egymásután szétverni s erélyes kézzel őrködni a béke és a közbiztonság fölött — volt a fő feladat. Ezt a magyar sereg oly módon érhetné volna el gyorsabban és kevesebb áldozattal, ha a hadszínhely keleti szakaszában az egyik tábort — de nevezetesen a Perlaszi tábort (mint az meg is történt) szétveri s késelem nélkül Pancsovát ejti hatalmába; a másik tábor aztán könnyen megadta volna magát vagy világgá fut.

A hadszínhely nyugoti szakaszában a római sánc volt a szerbek hadműveleti központja. Szt.-Tamás ugyan védelemre képesebb vala, mindazáltal csak egy esüeske volt a szerb fölkelésnek. Ha a magyar sereg Temerinben összpontosul s Goszpodincze-nél a római sáncokat áttöri, Szt.-Tamás soká nem tarthatja magát. A Titeli főnsik őszi és téli hadműveleti szempontból kevésbé veszélyes.

Mindazáltal, hogy a hadszínhely nyugoti szakaszával összeköttetésbe léphessünk, a római sánc áttörése után Titel várost kell vala birtokba venni. Ennek utána került volna a sor Karlóczára. Esetleg — ha a nyugoti szakaszban hajtjuk végre első sorban a döntő csapást, Titelből áttörhetünk a keleti szakaszba. A haderők lekötő és támadó csoportokra való elosztása az általános helyzetből folyik.

Csakis határozott támadó föllépés vezetett volna biztos eredményre s a bécsi kormányt is actiójában megakasztja vala.¹⁾

¹⁾ Midőn Kiss Ernő ezredes a perlaszi tábort szétverte, Karlóczán összepakkoltak, hogy Belgrádba meneküljenek.

A bevezető események s az általános helyzet jellegzése után áttérünk a hadműveletek, s harc-vállalatok előadására.

Karlócza megtámadása

junius 12-én.

A szerb fölkelés gyupontja „a szerb központi bizottmány“ székhelye Karlócza volt.

E bizottmány Karlóczán 5—6000 fegyverest gyűjtött össze; Péterváradal szemben erősített állásba előcsapatokat helyezett el, szerb egyházi és községi pénztárakat lefoglalt, a dunai hajózást megakasztotta, a postai közlekedést feltartóztatta, szóval a magyar állam ellenében nyiltan ellenség módjára lépett föl.

Miután br. Hrabovszky altábornagy péterváradal várparancsnok intő figyelmeztetései mit sem használtak, a magyar kormány unszolására elhatározta, hogy a szerbeket megfenyíti.

E czélből junius hó 12-én hajnalban a következő csapatokat indította Karlócza ellen:

Parancsnok: Stein Miksa százados.

A Don Miguel ezredből 7 század, az Estei Ferencz Ferdinánd ezredből 1 század, a péterváradal honvédekből (Landwehr) 1 század, a császár huszárokból 46 lovas 1 szárny, tüzérség 1 hat fontos üteg. Összesen 9 gyalog század, 1 szárny huszár, 1 hat fontos üteg, körülbelül 1100 ember.¹⁾

Karlócza a Duna jobb partján — Péterváradtól 5—6 km-re — a Fruskagóra hegység keleti lábánál, gyümölcsfákkal, szőlővel beültetett magaslatok oldalán négy összefutó kis völgy-nyílásban fekszik. A Duna folyam és a hegység lábvonala közt keskeny lapály húzódik, mely a város alatt 8—900 lépés széles.

Az országut Péterváradtól Karlóczára, mindenütt a hegy-oldalban vezet.

A már föntebb említett fölkelő fegyveres had a péterváradal ezred, a csajkás kerület emberei, továbbá a szerémség, a bácska és a bánát felizgatott lakossága valamint törökországi szerb önkéntesekből verődött össze.

Ezek fölött Sztratimirovics György parancsnokolt.

A péterváradal különítmény elővédjéhez 2 löveg osztatott be, s az élen egy tiszt lovagolt, ki az illyr nyelvet birta, s rendeltetése volt a szerbeket békíteni, s ha lehet, velök békés meg egyezést kötni.

¹⁾ A es. és kir. 39. sz. egykor Don Miguel ezred története (413. l.) szerint a különítmény parancsnoka Kräntner ezredes volt s a Péterváradon elhelyezett csapatok: 10 század Don Miguel, a 32. és 33. gy.-ezred, valamint a 22. gy.-ezred egy zászlóalja, 2 lov. század és 2 üteg vonult Karlócza ellen. Ez azonban tévedés, mert a várat csapatok nélkül hagyni bajos lett volna.

A különítmény első sorban a karlóczai tábor biztosítása céljából Pétervárad felé előre tolt védállást szándékozott hatalmába ejteni; de azt üresen találta, s zavartalanul folytatta utját Karlócza felé.

Midőn a magyar csapat a várost megközelíté, a felkelők a Dunaparti lapályon gyakoroltak, s a meglepetés benyomása alatt a város délnyugati kijárata felé a magaslatokra menekültek.

Sztratimirovics György a szerviánusokat hamar egybe-egyítve Karlócza észak-nyugati szegélyén bokrok mögött, s házak fedelén helyezte el, maga a város délkeleti kijáratánál a magaslatokon gyülekező csapatokhoz sietett, hogy azokat rendezze. Midőn a magyar csapat elővédje harchoz fejlődve a vámház korlátján kívül eső dűlőn a házsört átkutatta, az épületeket elhagyottan, zárva találta, de a nádtetők és a sövény kerítések mögül a szerbek élénk tüzelést indítottak a magyarok ellen, s a legelső házak mögött rejtve állott csapatok az elővédet megrohanták.

Ennek folytán az elővédhez beosztott két löveg az uton lemozdonyozott, s az utcában szemközt tömörült szerb csapatokat kartács tüzzel széjjel szórta.

A háztetőkről intézett tüzelés folytán a gunyhószerű épületek lángba borultak. A főcsapat is harchoz fejlődött, s miután a várost a tüzérség gránát lövedékei több ponton felgyújtották, a magyar gyalogság tömegei szuronyt szegezve törtek a városba, s a szerviánusokat a segélyökre érkezett többi karlóczai csapatokkal együtt visszanyomták. A gyalogság támadása alatt a lovas csapat a Duna felé kerülve nyomult be a városba, s a főpiacig hatolt.

Az Odbor és seregei elhagyták a várost, s a szerbek mintegy 60 halottat vesztettek, míg a magyaroknak 1 halottjuk, 7 sebesültjük volt, ezek között Weinhengst hanagy, — s ugyancsak 70 foglyot vittek magukkal Péterváradra. Mindazáltal a támadás célhoz nem vezetett, a kivivott előnyök biztosításáról nem gondoskodott a csapatparancsnokság.

A magyarok különítménye mint karhatalom a főúton tört be a városba, hogy a lázadókat, megfenyítse — s a jobb oldalába eső magaslatokat figyelmen kívül hagyta. — Ezen körülmény aggasztó fordulatot vehetett volna, ha Stein százados idejekorán nem vet számot helyzetével.

Ugyanis a szerbek a támadás kezdő szakában félreverték a harangokat s a szomszédos Bukovác község lakosai segítségre jöttek. A város délkeleti magaslatain gyülekező fölkelőket Stein szintén megtámadni szándékozott, de azok a várost észak-nyu-

gotnak megkerülve a magaslatok mentén a magyarok visszavonulását fenyegették.

Ennek folytán a különítmény parancsot kapott a visszavonulásra, s a nélkül, hogy üldöztetett volna, Péterváradra bevonult.

A fenyegetés nem hozta meg a várt eredményt. A szerbek dühe és bosszu vágya csak fokozódott, s a lázadás az egész alvidéken kitört.¹⁾

Ha Péterváradon elegendő haderő áll Hrabovszky rendelkezésére, a különítmény állandóan megszállhatta volna Karlóczát. E célból a támadást már eleve két oszlopban lehetett volna intézni oly módon, hogy a bal oszlop az uton, a jobb oszlop az üteggel együtt a várost nyugatról övező magaslatokon nyomul előre. Ha a szerbek kiüzettek, egy zárt sánc a magaslaton, s a várostól délnyugatra egy két lövész árok szivós védelmet biztosít vala a megszálló magyar csapatoknak.

Karlócza magyar kézben, a szerbeknek anyagi veszteség mellett főleg erkölcsi szempontból súlyos vereség lett volna.

A békekötés mit sem használt; az ellenséges felek nem-hogy közeledtek volna, de sőt megegyezés dolgában távolabb mentek egymástól.

Julius első tizedében a szerbek készen állottak a harcra. Julius második tizedében megkezdték a támadólagos hadműveleteket.

A Verseczi harc

Julius 11-én.

Versecz és az alibunári szerb tábor közt már Julius elején megkezdődött a csatározás.

Vlajkovecz község — mely az alibunár — verseczi uton fekszik, Versecztől 8 km-re — Julius 5-én a szerb felkelőkhöz csatlakozott. Julius 8-án a verseczi magyar csapatok ezen községet visszafoglalták s felgyújtották. Ugyanezen időben történt, hogy a szerbek a Paulisban volt határőröket, mert velük nem tartottak, megrohanták s belőlük többet levágtak.

Ennek folytán a vidék községei lassankint átpártoltak a szerbekhez s a harcra képes férfiak az alibunári táborba szállingóztak.

A vlajkoveczi események után a szerbek Versecz közvetlen környékéről az alibunári táborba vonultak vissza. De mint-

¹⁾ Ekkor intézte Sztratinirovics lázító felhívását a szerbekhez mondván, hogy „kitört a fajharc” s reá következőleg a csajkások, a péterváradí, a német és illyr bánáti határőrök nyíltan a felkelőkhöz csatlakoztak.

Téves volna azonban hinni, hogy Karlócza megtámadása okozta a lázadás kitörését. Nem, — csak siettetete.

hogy időközben a tábor hadi népe tetemesen fölszaporodott, elhatározták, hogy július hó 11-én Verseczet fogják megtámadni.

Kilátásuk volt a győzelemre, mert hadierejük jóval felülmulta a város helyőrségét, s azon felül az ottani szerb lakósok nagyobb részének támogatására is számíthattak.

Ez időben Versecz helyőrsége Blomberg dzsidás ezredes parancsnoksága alatt, a következő haderőkből állott: a Rukavina gyalodezred 3 százada, — a Schwarzenberg uhlánusok 2 százada, és a Hannover huszárok 2 százada, 4 hat fontos ágyu, (2 tüzmaster, 16 aradi, 16 verseczi nemzetőr tüzér kezelése alatt); továbbá az oda vezényelt lippai, vingai, szt-andrási és zádorlaci nemzetőrök századai s végül 1 zászlóalj verseczi nemzetőr 6 századdal, kizárólag német és magyar polgárokból alakulva, 1200 főnyi létszámmal.

Blomberg a város biztonságáról előőrsök kiállítása által gondoskodott. Paulisra egy osztag dzsidást és 800 nemzetőrt különített ki.

Július hó 11-én délelőtt $1\frac{1}{2}$ 10 óratájban a paulisi uton kiállított tábori őrs észrevette, hogy Vlajkovecz felől az uton nagy porfelleg kavarodik, s mozog Versecz felé s néhány perccel később egy szerviánus járőr közeledett a tábori őrséghez, de annak tüzelésére hirtelen visszavonult. A látottakról a tábori őrség jelentést küldött a városba.

Délelőtt 11 órakor Blomberg ezredes a laktanyában azon határozott jelentést kapta, hogy egy nagyobb hadesapat nyomul Vlajkovecz irányából Versecz felé.

Az ezredes azonnal riadót fuvatott, átvették a sor gyalog- és nemzetőr csapatok dobosai, s csakhamar megkondult a róm. kath. templom harangja is. Alig telt bele egy félóra, s a helyőrség sorakozva együtt volt, s indított Vlajkovecz felé.

Blomberg a verseczi nemzetőrök legnagyobb részét visszahagyta a város nagyobb beltérein, hogy a szerb lakosságot szemmel tartsa, s esetleges fölkelését megakadályozza. A kisebb rész és az idegen nemzetőrség a város külső árkait és a rác temetőt szállotta meg.

A szerbek ellen csupán 300 Rukavina és 100 nemzetőr gyalogságot Kohlmann őrnagy alatt, 200 Hannover huszárt Eszterházy őrnagy, 200 Blomberg dzsidást Schirding őrnagy alatt s 4 darab 6 fontos löveget — vezérelt, összesen körülbelül 1200 főnyi létszámmal. Csapata a versecz — alibunári uton nyomult elő.

A szerbek Alibunár, — Károlyfalva környékéről reggeli 5 óra tájban indultak Koics nemzetőrségi őrnagy, — előbb nyugdíjazott cs. kir. főhadnagy vezérlete alatt. Seregök 3800 főt tett ki; ezekből 2000-nél több granicsár s mintegy 500 szerviá-

nus vala; a többiek a környékbeli felkelők valának. A sereg 6 darab kis ürméretű ágyuval volt ellátva.

Az elővédet a szerviánusok képezték Tadic's kapitányuk vezérlete alatt; Koics őrnagy a derékhadnál tartózkodott.

Az ellenséges csapatok a Keverés patak jobb partján találkoztak s az alibunár — verseczi utat közvevőleg — ott hol ma a kép szobra áll ¹⁾ — fejlődtek harchoz. Az ütközet kezdetén Paulison a lakósok a magyarok jobboldali nemzetőr különítményét bekerítették, s belőlök sokat levágtak és megsebesítettek.

Blomberg harc alakzatban nyomult elő. A sorgyalogság és nemzetőrség egy csapatban az uton haladt, jobb szárnyon az üteg $1\frac{1}{2}$ század dzsidás fődőzettel, — balszárnyon a huszárok 2 századával. A többi dzsidás ($1\frac{1}{2}$ század) az uttól 1500–2000 lépésre Paulis felé a szederfa kertben volt elrejtve azon rendeltetéssel, hogy azon esetben, ha az ellenség Paulis felől nem támad, a szerb főcsapat oldalát és hátát támadják meg.

A fő ut mentén a tüzérség vezette be a harcot. A szerbek ágyui alantabb fekvő helyen voltak felállítva s lövedékeik eredménytelen hullottak az eperfa ültetvények közé.

A velök szemben álló aradi nemzetőr tüzérek viszont oly sikerrel működtek, hogy első lövéseik leszerelték az ellenség két ágyuját, majd utóbb pedig a Keverés patak mellett az országut szélén volt, a szerbek által megszállva tartott csárda egyik sarkát rombolták le.

A szerbek nagy kiabálással nyomultak elő. E pillanatban a dzsidások rejthelyükből kitörve, a szerbek bal oldalába és hátába ütöttek, mialatt a huszárok a jobb oldalt támadták.

A lovasság rohama teljesen szétbomlasztotta a szerbek harcsorait s azok szétugrasztva a közeli kukorica földeken rejtőztek el. Most azonban a gyalogság feltüzött szurony-nyal, valamint a nemzetőrök nyomultak elő a kukoricában, s a szerbek hátrálása vad futássá fajult. A harc, mely közvetlen délután kezdődött, 2 órakor be volt fejezve. A futók üldözését Blomberg ezredes betiltotta.

A szerbek 350 embert veszítettek. Elestett Tadic's százados a szerviánusok vezére is. Magyar részről a szentandrászi nemzetőrök századosa és 17 nemzetőr veszítette életét Paulison s néhány dzsidás és huszár elestéről emlékeznek adataink.

A magyarok 169 foglyot, köztük 120 szerviánust ejtettek. Fogságba esett maga Koics őrnagy is a fővezér valamint Sztanimirovics odbori biztos, ki a szerb csapatot az ütközetbe követte.

1) E képszoor jelzi a harcban elesett szerbek sirhelyét.

Hadi zsákmányul esett 4 ágyu, 2 lőszerkocsi, nagymennyiségű fegyver, kész töltények, 200 ágyu golyó s 3 zászló.¹⁾

Szt-Tamás első ostroma

julius hó 14-én.

Mészáros Lázár hadügyminiszter a délvidéki magyar hadaknak már június hó elején fővezért keresett. Hosszas keresés után a Kassán állomásozó báró Bechtold altábornagra esett választása, ki azon időben mint legjobb lovas vezető — a reményteljesebb vezérek közé soroltatott.²⁾

Bechtold altábornagy a megbízást elfogadta s június 10-én vette át a parancsnokságot Ó Becsén, hol a főhadiszállás s a magyar hadak zöme összpontosítva volt.

A szerbek Szt-Tamáson is szervezték a fölkelést s június hó második felében, a magyar csapatok tőszomszédsága dacára a várost földsáncokkal megerősítették.

Szt-Tamás a Ferencz-csatorna balpartján fekszik s azon időben 1600 lakó-házzal 10—12000 lakóssal birt. A Krivaja iszapos vize több kanyarulatot téve, a várost északi oldalán védi s Turiánál egyesül a Ferencz-csatornával. Ez utóbbi Szt-Tamásnál 100—150 lépés széles s 2—3 méter mély. A Krivája 3—4 méter magas partok között kanyarog, 30—50 lépés széles, a meder fenéke iszapos, e fölött a víz átlagos mélysége 1.³ m. Mindkét víz folyása lomha. A Ferencz-csatorna a város déli bejáratánál át van hidalva. Ugyanott az ut Verbász, Ó-Kér, Temerin és Turia felé elágazik. E hidtől nyugatra Szt-Tamás délnyugoti sarkán zsilipmű köti össze a két partot. A Krivaja a Feketehegyre és Ó-Becsére vezető utakon és Turia közelében van áthidalva.

A természetes akadályok következtében Szt. Tamás az említett hidakon kívül műszaki előkészület nélkül, csak is Ó-Verbász felől a Ferencz-csatorna és a Krivaja közt, egy kilométer széles nyílt területen közelíthető meg. A szerbek, hogy Szt-Tamást ez irányból elzárják, a Ferencz-csatornától Krivájáig több kiugró szögben bástyáztott, a belső oldalon haránt gáttakkal felszerelt mellvédet emeltek széles és mély védőárokkkal. Kis löszertáraik szorosán a mellvéd alatt épültek. A város nyugoti kiszögélése a mellvédtől 80 lépés távolságra esett. A

1) Közlöny 1848. 69. szám 336. lap Milleker. Verseez sz. k. város története II. k. XVIII. szám 1. r. Horváth M. Magyarország függetlenségi harczának története I. k. 368—370. lap.

2) Mészáros hadügyminiszter a hadseregnek több magyar származású törzstisztjét és tábornokát kérte fel ez állásra; de azok az ajánlatot nem fogadták el.

mellvéd mögé eső szabad területen földdel borított deszka-sátrak épültek a csapatok számára.

A Ferencz-csatorna hidját a jobb parton hidfő zárta el. Ezt, minthogy a pétervárad uton épült, pétervárad hidfőnek nevezték. Ezen sáncolat belső oldala fatörzsekkel volt burkolva. Egyébként a Verbászi sáncokhoz hasonlóan készült.

A város észak-keleti oldalán a Krivaja behajlásán átvezető ó-becsei utat szintén sáncok zárták el. Ezen behajlás torkolatán egy négyszög alakú, sarkain gömbölyűen bástyázott zárt mű épült. Egy-egy arclék hossza 50 lépés, a mellvéd vastagsága 2 öl (3.79 m.) a védő árok mélysége 1 öl (1.90 m.) vala. Ezen magrészt egy alacsonyabb külső-mellvéd és védőárok övezte oly módon, hogy lépcsőzetes tűzhatás mellett a sikam pásztázható vala. A bejárat S alakban készült haránt gáttal. Ezen kis váracsban több napi élelem és lőszer volt felhalmozva. A zárt mű dél-nyugoti és dél-keleti sarkától, a Krivaja behajlás nyugoti és keleti ágáig menő egyszerű egyenes védsánc zárta el a belterületet. E védművet a szerbiánusok készítették a magok számára és „Srbobran“-nak „Szerbvédő“-nek nevezték el.

Szt-Tamás keleti kijáratához körülbelül 400 lépésre, a Turiára vezető dülő ut mellett szintén épült egy kisebb zárt mű. Ezt azonban, minthogy Turia földte, csak egy kisebb ürméretű ágyúval szerelték föl s rendszerint gyakorlatlan fölkelők tartották megszállva.

A feketehegyi utat külön épült sánc nem zárta el. Itt a Krivaján átvezető hid és tovább az ut, mélyebben fekvő szorost képez; ezt s az egész előterepet a városnak amugy is magasabban fekvő szegélyéről falkerítés mögül ágyúkkal lőhették.

Szt-Tamás keleti bejáratát a Krivaján Turia község zárja el. Ez utóbbit északi és nyugoti oldalán a Ferencz-csatorna, továbbat a Krivaja és Bela bara iszapos vize is védelmezi.

Minthogy Turia dél-kelet valamint dél-nyugatról támadható, a szerbek ugyanott — a jelentéktelen kerítésfalak mentén kisebb földműveket is emeltek. Szt-Tamásról Turián át közlekedtek a római sáncokkal.

Az Almáska bara mocsaras partján van a Szőregi major. Itt vezet a legrövidebb ut Ó-Becséről Pétervárad felé. A majornál egy négyszögű zárt művet építettek a szerbek, arccal Ó-Kér és Temerin felé, 200 ember és 2 löveg számára s „Nasirigu“-nak nevezték el.¹⁾

Ily módon Szt. Tamás, Turia és a Szőregi major egy kisebb-szerűen erősített háromszöget képeztek.

A térkép-vázlatból kitűnik, hogy Szt-Tamás a verbászi

¹⁾ Die Erlebnisse eines k. k. Offiziers in den Jahren 1848—1849. 45—56. 1.

sáncok felől volt a legkönnyebben megközelíthető. Azért is a szerbek legtöbb gondot fordítottak ezen vonal védelmére.

Szt-Tamás és Turia közt a Krivaja és a Ferencz-csatorna által bezárt terület 1848-ban még legelő volt. Ma gondos művelés alatt áll. Szt-Tamástól északra a Krivaján túl elterülő mezők kukoricával voltak beültetve s az oly annyira megnőtt, hogy néhol a lovas is alig látszott ki belőle.

Bechtold altábornagy tudomással bírt arról, hogy a szerbek Szt-Tamást erősítik. Mondják, hogy kikocsizott a helyszínére s lovagló ostorával megfenyegette az embereket annak jeléül, hogy megfogja őket fenyeíteni, ha föl nem hagynak az erődítéssel.

Mindazáltal mitsem tett arra nézve, hogy megakadályozza őket a munkálatokban. Egy hónapi otléte után végre a magyar kormány utasítása folytán elhatározta, hogy Szt-Tamást meg fogja támadni.

Ebbeli szándékát nem titkolta s a vidéken már napokkal előbb tudva volt, hogy a magyarok július 14-én Szt-Tamás és Turia ellen támadólag fognak fellépni. Természetes, hogy ez a szerbek előtt sem maradt titokban.

Igy a szerbek nyugodtan folytatták előkészületeiket. Bosznics Todor volt cs. kir. őrmester most nemzetőrtiszt július 11-én a pétervárad határőrezred 2-ik zászlóaljának 400 emberét a római sáncokból Szt-Tamásra vezette s ugyanott a védműveket lövegekkel felszerelte s a szükséges lőszerrel is gondoskodott. A védművek ágyúit a csajkás zászlóalj tüzérei kezelték.

Mire a nyilvános haditerv kivitelre jutott, Szt-Tamáson és Turián a fegyveres lakosságon kívül 3000 határőr és 2000 szerbiánus várta a magyarok támadását.

Ezek után magától értetődik, hogy Bechtold hadműveleti tervét komolyan venni bajos dolog.

Az altábornagy július 13-áról 14-ére menő éjjel sorakozót fuvatot. A hadosztály a Szt-Tamásra vezető uton gyülekezett s éjjeltájban 4 hadoszlopban, — és pedig 3 hadoszlop Ó-Becséről, 1 hadoszlop Kis-Hegyesről indult Szt-Tamás-Turia ellen.

Az egyes hadoszlopok alakulása és irányítása a következő vala:

1. hadoszlop.

Parancsnok: Éder Frigyes tábornok.

2 század Don Miguel-, 4 század Vilmos főherceg-, 3 század honvéd-gyalogság, 1¹/₂ század Ferdinand-huszár, 1¹/₂ 6 fontos üteg. Összesen 9 század gyalogság, 1¹/₂ század lovasság, 1¹/₂ 6 fontos üteg indult Ó-Becséről a Bela-bara és a Krivaja északi partját érintő uton Szt-Tamás ellen.

2. hadoszlop.

Parancsnok: Bergmann százados.

1 század Ferencz Károly-, 4 század honvéd-gyalogság, 2 6 fontos löveg. Összesen 5 század gyalogság, 2 6 fontos löveg indult Ó-Becséről Szt-Tamás ellen. Az Éder hadoszlopa után tartalékviszonyba vala jutandó.

3. hadoszlop.

Parancsnok: Kollowrat huszárezredes.

Összesen 6 század Ferdinand-huszár 1 6 fontos lovassági üteg indult Kis-Hegyesről B. Feketehegyen át Szt. Tamásra, hogy ott egyesüljön Éder hadoszlopával. A Kollowrat hadoszlop utiránya Szt-Tamás észak-nyugati bejáratához vezetett.

4. hadoszlop.

Parancsnok: Damjanics őrnagy.

2. század Ferencz Károly- 3 század honvéd-gyalogság, $\frac{1}{2}$ század Ferdinand-huszár, 1 6 fontos üteg. Összesen 5 század gyalogság, $\frac{1}{2}$ század lovasság, 1 6 fontos üteg. Indult Ó-Becséről a Bela-bara és a Ferencz-csatorna közt vezető uton, Turia ellen.

Főösszeg 19 század gyalogság, 8 század lovasság, 17 6 fontos löveg. Összesen 2400 gyalogos, 700 lovas és vagy 160 tüzér.

Ó-Becsén 2 század honvéd és nemzetőr csapatok maradtak vissza, Csuha alezredes alatt. Mondják, hogy a magyar csapatok az éjjeli menet és álmatlanság folytán fáradtan érkeztek Szt-Tamás alá. Erre meg kell jegyeznünk, hogy lelkes érületü, kötelesség tudó s jó kézben levő csapatokat egy éjjeli menet, főleg nyár szakában nem nyomhat el. Meleg nyáron kellemesebb éjjel, mint nappal menetelni. Csak lágy kezekben s ott, hol a hadműveleteket céltudat hiánya bélyegzi, üti ki magát a bágyadt egykedvűség a csapatokon. Derekasán vezérelt harc mindenkit fölviányoz.

Éder tábornok hadoszlopa reggeli 7 órakor érkezett Szt-Tamás alá, ugyan azon időben, vagy tán előbb is Kollowrat ezredes lovassága. Ez utóbbi, hogy a hadoszlopok felvonulását fődözze az ó-becsei sáncokkal szemben fölfejlődék. Az üteg Fritz főhadnagy parancsnoksága alatt a lovasság jobbszárnyán mozdonyozott le. Bágyadt tüzharc után a szerb előőrsök visszavonulván, demaskirozták a földsáncokat. Ez utóbbiakkal szemben a magyar csapatok félkör alakban zárták el a Krivaja behajlását.

Az első harc vonalban a jobbszárnyon a Vilmos gyalog-

ezred századai, balszárnyon a Don Miguelek s egy század Ferencz Károly, összesen 7 század, ellenben a 2-ik harcvonalban ugyancsak 7 honvéd gyalog-század volt elhelyezve. A lovasság előről visszavonulván, a 3-ik harcvonalat képezte. Az 1-ső harcvonal balszárnya a Krivajára támaszkodék.

A tüzérség megosztva elől a térközben az utat közvevőleg és a jobb szárnyon foglalt állást, — s miután a harcot fölvette, azt tovább is egyedül folytatta.

Az ó-kéri táborból egy szakasz Este gyalogság, egy osztály császárs-huszár, továbbá tolnai, szabadkai, bajai, zentai, és bácsalmási nemzetőrök a pétervárad hidfő elé vonultak s a csatorna jobb partján tétlen hallgatói valának az északi oldalon folyt ágyuharcnak. Ezen csapatok a föntebb említett összes létszámban nincsenek fölvéve.

Szerb részről Zsivkovics főhadnagy, ki az ó-becsei sáncokon parancsnokolt, kezdettől fogva a védvonal összes ágyuit tüzharcba vitte a magyarok ellen.

Bechtold altábornagy a Vilmos gyalogosok 4-ik osztályát (7. és 8. század) 2 löveget és 1 szárny lovasságot Piers százados parancsnoksága alatt kikülönített azon utasítással, hogy ez a viz (Krivaja) mentén valamely hidig előnyomuljon s ottan átkelve egy diversiót intézzen Szt-Tamás ellen. A különítmény átjárót nem talált. De midőn földve a sáncot megközelíteniök sikerült, azon az osztrák császári lobogót pillanták meg. Ezen körülmény a tisztekre és a legénységre mély benyomást gyakorolt.

Piers százados ezután eredménytelenül tért vissza eredeti állásába.

Most Souvent Lajos Wasa ezredbeli hadnagy a dandár utász osztag parancsnoka Bechtold utasítása folytán szemrevételezte a földsánc vizes árkát¹⁾ s valószínűleg magát a Krivaját is, s úgy találta, hogy azt sem átlépni, sem áthidalni nem lehet.

Bechtold ennek folytán a támadás végrehajtásától elállott s habár a Vilmos gyalogság előtt a hadtestparancsnok ellenére önkéntes magyar csapatok alakultak rohamhoz, délben kiadatott a parancs, hogy a tüzet be kell szüntetni s a csapatok állomásukra vonuljanak vissza.

A három óráig tartó ágyuzás részünkről 6 halott, 12 sebesült s 8 ló veszteségbe került. A szerbeknél 1 közlegény megsebesült, 3 ló és egy csikó lövetett agyon.

¹⁾ Ez a külső árok volt; de abba vizet ereszteni a Krivajából aligha lehetett, mert a terep magasan, ellenben a Krivaja vize mélyen fekszik. Valószínű tehát, hogy Souvent magát a Krivaját szemrevételezte.

Damjanics hadoszlopa Turián át megérkezve, a Ferencz-csatornán a hidat fölszedve találta, s a mennyiben műszaki eszközökkel a csatorna áthidalásához nem rendelkezett, szintén felhagyott a támadási kísérlettel s a főttámadó csoporttal egyetemben, visszatért Ó-Becsére. Az ó-kéri tábor csapatai még d. e. 10 óra tájban utasítottak, hogy Verbászra vonuljanak. A csapatok visszavonulását a lovasság fődözte.

A visszamenet tanyákon, részint kukorica földeken át tik-kasztó melegben történt Ó-Becsére. Az előzetes 20 kméternyi éjjeli menet s a csatatéren 6 óráig történt ácsorgás s ennek kapcsában a visszavonulás étlen-szomjan, a csapatok fegyelmét szerfölött próbára tette. A legénységet különösen a Vilmos ezredben a tiszték alig birták sorban és rendben tartani.¹⁾

Az előadottakból kitetszik, hogy a magyar csapatok támadási iránya ugy Szt-Tamás mint Turia ellen kedvezőtlen volt. Előbbi helyen, ha az ó-becsei sáncokat sikerül összelövetni s a védőrséget visszavonulásra kényszeríteni, még utban áll a Krivaja mint terepakadály. Utóbbi helyen pedig előbb a Ferencz-csatornát kell vala átlépni, hogy közeli harcra kerüljön a sor.

A támadó művelet csak lanyha kísérlet vala s azt igazolja, hogy a fővezérletnek fogalma sem volt a terep nehézségéről s az erődítési viszonyokról, mert a harchoz fejlődve, az ellenséges ágyuk előtt jött rá csupán, hogy ott nem lehet támadni. De a vállalat a kémszemle kellő eredményével sem birt; mert hiszen a verbászi sáncok, s a pétervárad hidfő sem lett földerítve, pedig a nagyszámu lovasságnak a harmadik harcvonalban félnapon át ácsorogni céltalan vala.

A téveteg apró félintézkedés a fővezérlet részéről sem tehetségre, sem határozottságra nem vall.

A magyar tüzérség még csak egy szeget sem vesztett s nem tette ki magát azon veszélynek, hogy az ellenséges tüzérséget s annak védsáncait összelóni megkísérelje.

Piers kutatott, de nem tudott át kelni a Kriváján. Pedig azt a hosszú görbe vizet, ha még annyian lettek volna a szt-tamásiak, mindenütt nem védelmezheték s a mérhetlen kukorica ültetvények leple alatt, meglepően működhetett volna a különítmény. Végre, hogy az utászosztag parancsnoka Souvent hadnagy véleménye dönti el a vállalat sorsát, azt a hadseregparancsnokság magas és nagy dolgokra képesített állásával megegyeztetetőknek nem találjuk.

¹⁾ Közlöny 1848. 40. sz. 173., 177. l. és 41. sz. 181. l. — Horváth M. Magyarország függetlenségi harcának története 1848. és 1849-ben I. K. 376—377. l. — Erzherzog Johann: Geschichte des k. k. Infant. Reg. Erzherzog Wilhem Nr. 12. II. Theil. 27—31. l. — Thim József. Délmagyarország önvédelmi harca 1848—1849-ben. 105—107. l.

Hadműveleti szempontból véve kérdezhetjük, elegendő volt-e a magyar sereg ama célra, hogy Szt.-Tamást hatalmába ejtse? — Relatív kérdés, a melyre „igen“-nel és „nem“-mel felelhetünk.

A második kérdés az, hogy július első tizedében lehetett volna nagyobb sereget összpontosítani Szt.-Tamás ellen? Határozottan felelhetjük, hogy „igen“. — De ha Bechtold úgy vélte, hogy „nem“, az esetben a karhatalom kirendelésének elvéből kifolyólag sem volt megengedhető, hogy Szent-Tamás ellen föllépjen.

Bechtold altábornagy az eredménytelen vállalatról jelentést tett a magyar hadügyi kormánynak s az erősen megszállott s jó védelmi állapotba hozott Szt.-Tamás megvételeire csapatokat s ostromágyukat kért, s azok megérkeztéig Ó-Becsén védőleges magatartásba helyezkedett.

A nemleges eredmény erkölcsi veresége volt a magyaroknak, kik fölszigázott reményeikben csalódva, röstelték a kudarcot, s viszont bátorító oktatás a szerbeknek, hogy ne féljenek; a mire ezek még nagyobb erélyvel szervezkedtek is.

Az écskai harc

július 15-én.

A nagy-becskerekai magyar tábor előre tolt őrállása Écskát tartotta megszállva. Ezen község nemcsak azért volt fontos, mert Zsigmondfalva és Lázárfölddel egyetemben, előre tolt őrállását képezte a magyar tábornak, de mert az egyébként átgázolhatlan Bega csatorna Écskánál át van hidalva s ezen visz a legrövidebb ut Perlaszról Aradácra s onnan a Tiszának zsablyái átkelőjéhez, nevezetesen pedig a délről előnyomuló ellenséget könnyű szerével juttatja Nagy-Becskekerek birtokába, melynek belvárosa a Bega jobb partján van — s tovább Nagy-Kikindán át Szegedre.

Écska a Bega balpartján fekszik; dél-keleti szegélye a perlaszi utra kiszögél s ezért a perlaszi rác tábor támadásával szemben védelemre kevésbé alkalmas. Az előterep sík, csekély részben mérsékelt hullámos s nyugatról a Bega csatorna, észak-keletről az átléphető Petrabara által van határolva.

Az a kis ér, mely a képszobornál folyik a Begába, 1848-ik év nyarán ki volt száradva. Ebből következik, hogy a Petrabarában sem volt sok nedvesség.

A magyar őrállásnak Écskán a Bega hidját s a csatorna balpartján N. Becskerekre vezető utat kelle födőznie. A magyar tábor alkotó rendes csapatok nagy része a szt.-tamási vállalat folytán N. Becskerekről elvonatott s Kiss Ernő ezredes a város védelmét jobbára a békési és pécskai nemzetőrségre bizta, mi-

alatt ő maga 5 század gyalogsággal, 2 század Hannover huszárral, 1 század Schwarzenberg uhlánussal és 1 6 fontos üteggel az écskai őrállás védelmére kelt. Ha a gyalog századokat 140 fővel, a lovas századokat 100 fővel számítjuk, összesen 1100 emberrel.

Rajasics patriarka, Gr. Nugent Albert és Stratimirovics hadi tanácsot tartván elhatározták, hogy a perlaszi táborból az écskai magyar őrállást megfogják támadni, hogy Nagy-Becskeket elfoglalják s N.-Kikindán át a Maros folyóig terjedő szerb lakta országrészt meghódoltassák.

A magyarok szt.-tamási kudarca után, Stratimirovics György július 15-én reggeli 3^h-kor 8000 emberrel és 20 kisebb ürméretű ágyuval indult a perlaszi táborból Écska ellen. Az előljárórt Jancsa kapitány alatt zserviánusok képezték. Ezek után a pétervárad határőr ezred egy zászlóalja mint előhad Stefánovics cs. kir. főhadnagy parancsnoksága alatt, majd az elővéd tartalék Drakulics nemzetőrezredes, végül a derékhad Stratimirovics vezérlete alatt következett.

Midőn az előhad éle — Écskához 2 kméterre — a képszobornál megérkezett, Kiss ezredes csapatai a falu délkeleti szélén harcra fejlődtek. A csapat a Kálvária domb és a téглаégető közötti dülő uton vonult ki a faluból s a gyalogság az uttól jobbra, míg a tüzérség 3 löveggel az uttól balra sülyesztett löveg állásban mellvéd mögött mozdonyzott le. A tüzérségtől balra a 2 század huszár, míg a balszárnyon kívül 1 század Schwarzenberg uhlanus vala.

A magyarok védállása a Kálvária domb és a téглаégető közé esett. Egy kisebb gyalogosztag a téглаégetőt is megszállva tartotta, ellenben a jobbszárnyon kívül a Bega jobb partján a füzes mögött gyalog járőrök küldettek ki, hogy a csatornát megfigyeljék. Ezek később a gyalogság tüzharcában is részt vettek.

A szerbek tüzérsége Petrovics István parancsnoksága alatt előre sietett s Écskával szemben a terephullámon (Wiesen Akcer) felvonula. Reggeli 6^h tájban kezdetét vette a löveg tüzharc s körülbelül 4 órán át tartott a nélkül azonban, hogy számba vehető eredményt ért volna el.

Az előhad Stefánovics alatt zászlóaljoszlopba alakulván, az említett terephullám mögött földve nyomult elő, hogy a magyarok tüzérsége a zászlóaljat ne lőhesse. E zászlóalj aztán a téглаégető felé vette az irányát s az első harc vonal jobb szárnyára jutott. Az ágyuharc alatt a terep hullámmélyedésében húzta meg magát s előtte az emelkedésen Jancsa szervianusai csatárláncot képezték. A zászlóaljtól balra az écskai uton egy század pétervárad határőr nyomult elő; ezt valószínűleg Draku-

lics toltta maga elé, kinek az elővédtartalékkal természetsszerűleg szintén az első harcponalba s ily módon a balszárnyra kellett jutnia. A második harcponal a derékhadból volt alakulandó.

Időközben a magyaroknál még 2 ágyu vonult be a harcponalba s a falu közepe előtt a már említett dülő ut közelében mozdonyzott le.

Délelőtt 10^h felé az ágyuharc szünőben vala. A huszárok Stefánovics zászlóalja ellen rohamra törtek; de a nélkül, hogy a rohamot befejezték volna, visszafordultak.

Most a zászlóalj fölkerelkedék s a már megállott huszárok mögött egy szélmalmost vevén irányul, előre haladt. Tőle jobbra Jancsa szerviánusai mint esatárlánc, balról pedig Drakulics csapata nyomult elő. Az előmenet Stefánovics zászlóaljában megbontá a zárt rendet s a tömeg ékalakká deformálódott. Ezen alakzatban tüzelni kezdtek a huszárokra. De azok 5—600 ×-nyire visszavágtattak s újból arcot vőnek.

A zászlóalj az által, hogy messzire előre nyomult, a sülyesztett gátony mögött álló magyar tüzérség hosszantozó (enfilir) ágyu tüzébe jutott s az első golyó az élen haladó zrepalyai századnak több emberét megölte. Itt aztán a századok teljesen összekeverődtek. Midőn 200 ×-re megközelíték a huszárokat, újból rohamra indultak ellenök. A huszárok hátat fordítva egész a szélmalomig visszavonultak.¹⁾ A zászlóalj ez oktan hajszában teljesen kimerült s balról Drakulics csapatától is elszakadt. Ez utóbbi a magyarok jobb szárnyától megfelelő távolságban visszamaradva tüzharchoz látott. Egyedül Jánca kapitány szerviánusai valának Stefánovics zászlóaljával egy magasságban.

Hátul a másodvonalbeli zászlóaljak csapatai — mint Stefánovics írja — vándorló hangyaboly módjára a távol mezőkön szórványosan követték is nem is, az első harcponalbeli csapatokat. Sehol egy rendezett zártrendű osztag nem volt látható. A nagy hőségben az emberek körül fogták a talált mezei kukat, hogy szomjukat oltsák. Az Idvorra vezető uton a rác hadak kocsioszlopa állott. Közelükben az idvori és szakulai szerbek templomi mozsarakat sütögettek, hogy rémitsék véle a magyarokat.

A magyarok gyalog és tüzér csapata helyt állott.

Stefánovics főhadnagy zászlóalját egy alakatlan tömegbe gyülekezteté s visszafelé vonult a képszobor irányában. Vele és utána hátráltak a többiek is. A huszárok nem üldözték a szerbeket, míg az uhlánusok a harc egész tartama alatt kerültek az összeütközést. Ellenben a Bega jobb parti füzesből élénk

¹⁾ E szélmalom azóta lebontatott, mert sem a terepen, sem a térképen nem található. Annak idején a téglaégető környékén lehetett.

csatár tűz követte a hátrálókat. Délután 4 óra felé teljesen megszűnt a csatározás. A szerbek mint valamely rosszul sikerült manőver után a fegyelmetlen csapatok, apró csoportokban s egyenként tértek vissza a perlaszi táborba. Este az egész had mély álomba merült. Egy őr sem volt kiállítva, mely a perlaszi tábor nyugalmit biztosította volna.

Igy végződött a nagy reményen épült écskai vállalat. A szerbek 17 halottat vesztek, s 30 emberök megsebesült. A magyarok vesztesége ismeretlen.

A futaki harc

julius 16-án.

Délen a Duna mellett a szerbek čerevič-i táborával szemben Futakon magyar nemzetőr csapatok tanyásztak, hogy lehetőleg gátat vessenek a szerbe portyázó szerb fölkelők rabló vállalatainak.

Jul. 16-án — némelyek szerint 500 — mások szerint 1000 főnyi szerb fölkelő Begecsnél átkelt a Dunán s Futak ellen nyomult, hol herceg Woronieczky Miczisláv parancsnoksága alatt körülbelül 380 szabadkai nemzetőr képezte a helyőrséget. Ezek utját állották ugyan az átkelt csapatnak, de aztán a túlnyomó erő előtt, Ujvidékre, mely Futakhoz 10 km-re esik, vonultak vissza. Időközben egy század — 120 fő — Don Miguel gyalogság és 30 császár huszár érkezett Ujvidékről a megszorult nemzetőr csapat segélyére s az egyesült erők 2 órai harc után a rácoikat megverték s a Dunán át szoritották. Ez alkalommal a sorhadbeli csapatot Foulé főhadnagy vezette s Woronieczky herceg hősiességét, tanusított, melyért a szabadkaiak ovatiót rendeztek tiszteletére. A szerbek körülbelül 34 halottat és sebesültet vesztek s midőn nyakra-főre siettek át a Dunán, huszáraink még 24 foglyot ejtettek s beszállíták Ujvidékre.

A magyarok vesztesége 2 halott és 10 sebesült vala¹.)

A bács (tizza) földvári harcok

julius 14–17.

A nagy római sáncokat a csajkások tartották megszállva oly módon, hogy közvetlen a mellvéd mögött 20–30 főnyi csoportok egyenlő térközökkel állottak, mint sáncőrsek, ezek mögött hátrább erősebb osztagok, mint főőrsek, egész hátul a főbb pontokon a tulajdonképeni csapattáborok valának.

1848 július közepe táján a magyar kézben volt Pétervá-

1) Közlöny 1848. 43 sz. 193. l. Thim József id. m. I. k. 108. l.

rad—Ujvidék ellenében Kácsott, Jovanovics Csicsa nemzeti ezredes parancsnoksága alatt, míg a jobb szárnyon, Bács-Földvár—Ó-Becse ellenében Csurogon Szurducski cs. kir. százados parancsnoksága alatt, volt a szerb fölkelőknek egy-egy tábora.

Bács-Földvár a Ferencz-csatorna beömlésénél a nagy római sánc északi bejáratához 3 km.-re, Turiához 13 km.-re, Szeged—Ó-Becse—Ujvidék közt, a legrövidebb menetvonalon fekszik. E hely a mély és széles csatorna két partján kellően megerősítve a magyaroknak kettős hidfőül szolgálhat vala. Kis csapat kezében jelentékeny gát a szerbek vállalataival szemben; támadólagos célból kiválóan előnyös hadműveleti pont délnek a nagy római sánc, nyugatnak Turia—Szt.-Tamás ellen.

Ezen körülményekből kifolyólag a magyarok Földvárt megszállották, de mint látni fogjuk, a fővezérlet nem fektetett rá kellő súlyt. Ha a magyarság ott tömöríti haderejét, a nagy római sánc nyílt szárnyán törhet be s Kácsig söpörheti; Turia, Szt.-Tamás maguktól esnek. Ezen lehetőséget érezték a szerbek, azért véres harcot vívtak, Földvár birtokáért.

B.-Földvárt a Ferencz-Károly ezred egy zászlóaljja Bergmann százados alatt, a még ujonc 2. honvéd zászlóalj Mariássy százados parancsnoksága alatt néhány kisebb ürméretű ágyúval, s körülbelül egy század Ferdinand huszár, tartotta megszállva.

A nagy római sánc északi szárnyán Csurogon Szurducski százados parancsnoksága alatt hír szerint 10000 szerb fölkelő tanyázott.

Földváron magyarok és szerbek laktak. Miután a védőrség gyöngye vala¹⁾ a községnek csupán a magyarság által lakott nyugati részét bírta megszállani s biztonság céljából magát előőrs vonallal övezte, mely a magyar negyedét a szerbektől elválasztó utcánál kezdődék s a déli kijáratot érintve a község nyugoti szegélye mentén a csatorna hidjánál végződött. A községen kívül őrszemek voltak kiállítva. Tulnan a község észak-keleti sarkánál zsilip van. Ezt egy század gyalogság tartotta megszállva, hogy azt védje s a szerbek átkelését megakadályozza. A fenyegetett állásban a csatornának egyetlen ingó hidja képezte a különítménynek visszavonulási útját.

A szt-tamási vállalat befejezése után július 14-éről 15-ére és 15-éről 16-ára menő éjjel a szerbek kitortek a római sáncokból s Földvárt megtámadták.

A földvári különítmény parancsnoksága a szerbeknek éjszakánként megújuló rajtaütését a főhadi szálláson bejelenté

¹⁾ A cs. és kir. 12. gyalog ezred története a különítmény erejét körülbelül 800 gyalogosra és 100 lovasra teszi. 35 l.

s erősbitést kért. Bechtold altábornagy július 15-éről 16-ára menő éjjel a Vilmos gyalogosok 4. osztályát rendelte ki, Piers százados parancsnoksága alatt a földváriak erősbitésére.

Ó-Becse 10 km.-re van Földvárhoz. Piers különítménye 2 $\frac{1}{2}$ órai menet után szakadó esőben reggeli 6 órakor érkezett Földvárra, 16-án déli 12 órakor az előőrsvonal megszállására rendeltetett ki.

A községben a szerbeket a magyaroktól külön elválasztó utca vonalát a $\frac{1}{2}$ 8. század s a község déli kijáratát (csurogi ut) — hol egy löveg is volt felállítva — s a Temerinre vezető kijáratot a 8. század másik fele, Földvár nyugoti szélét a $\frac{1}{2}$ 7. század — szállotta meg; végre az Ó-Becsére vezető ut földözése céljából a csatornát, illetőleg annak hidját Drobnik főhadnagy tartotta megszállva a 7. század másik felével.

A fél századok egy-egy főőrsöt képeztek; a tábori őrsök a község szélére, illetőleg a bejáratokra tolattak, míg az őrszemek a falun kívül állottak. A július 14—15-ki éjjeli rajtaütések idejében a magyarok a főőrsöket a temerini, csurogi uton — s ez utóbbtól keletre — a községen kívül a római sáncok felé tolták ki, 16-án azonban nehogy az ellenség közelléte miatt meglepetvén levágassanak, végleg bevonattak s ez irányban csakis kémlelő őrsjáratok végezték a biztosító szolgálatot.

Ebből kitetszik, hogy nem csak a védelem, de a biztosító szolgálat is szenvedőlegesen módon a község szegélyére szorított. Az előterepen a learatott buzakeresztek az őrszemek kilátását korlátozták s az ellenség földött előnyomulását elősegítették.

Ezen a bajon könnyen segíthettek volna, s kézzel fogható, hogy Földvárnak ily módon történt biztosítása és védelme szerfölött kedvezőtlen vala.

Július 16-áról 17-ére menő éjjel után déli irányból ágyu dörrenés s a lövés villanása riasztá föl az előőrsöket. Az előőrsi szolgálatban volt csapatok helyt maradtak, ellenben a különítmény többi csapatai a csatorna mögé a gyülekező helyre siettek.

A szerbek első ágyu lövése a magyaroknak a község déli bejáratán volt ágyuját leszerelte. Az éjjeli harc további folyamata alatt a szerbek ágyuja meglepő biztossággal lőtte a község főutcáját s egyes lövedékek a hid közelében hulottak a csatorna vizébe. A főutca hossza 1100 lépés. Ebből kitetszik, hogy a szerbek ágyuja messzehordó nagy kaliberű ágyu volt.

Az éjjeli harcot nem sokára rémületes fény világította meg. A szerb lakosok fölgyújták a magyarok házeit, mire ezek viszont felgyújták a szerbekét s egyik ház a másiktól is leégett.

A déli arcvonal lövésével egyidejűleg a szerbek délről és

keletről támadták a község magyar negyedét. Előnyomulásukat segítette volt az éj, — a mezőn lévő buzakeresztek és a község szerb lakóssai.

Részünkről a tábori őrsök az őrszemekkel együtt csatár láncot alakítanak s harcolva a főőrsök felé vonultak vissza, mialatt ezek a község szegélyét iparkodtak elérni; de onnan az ellenséges támadás lökeme visszaszorítá őket s egy huzamban a község északi széléig hátráltak. A csatorna mellett Drobnik főhadnagy a $\frac{1}{2}$ 7. századdal vette föl a hátrálókat. Az osztályt Piers százados gyülekeztette s miután ott honvéd és nemzetőr csapatok is gyülekeztek, ezekkel együtt a szerbeket visszanyomta. Időközben a Vilmos gyalogosok 6. osztálya is segítségül érkezett s Rippal-ezredes (a Ferdinand huszárok parancsnoka) és Bergmann százados, a főcsapattal, — mely a Ferencz Károly gyalogosokból, a Vilmos gyalogosok 6. osztályából, a 2. honvéd zászlóaljból és talán nemzetőr csapatokból állott, — roham csoportokba osztva, — áttörtek a csatorna hidján s a szerbek tömegeit szurony rohammal Földvárról kiszorították s egész a határig üzték. A Vilmos gyalogosok 6. osztálya visszamaradt a csatorna hidjának védelmére. A harcban Bergmann százados vitézsége, és Máriássy százados határozottsága és oroszán bátorsága által tünt ki. Előbbi a Ferencz-Károlyok, — utóbbi a még ujonc honvéd csapat élén.

E közben minden ok nélkül jött a főhadiszállás parancsa, hogy Földvárt föl kell adni. Julius 18-án a kivonult csapatok a Ferencz-csatorna északi partján szállottak táborba. A Vilmos gyalogság 4. osztálya a zsilip védelmére vezényeltetett, hol a deszkából készült védmű mögött keresett oltalmat a földvári szerbek lövései ellen. Este felé a magyarok a hidat fölégették, s a csatornától távolabb az ó-becsei ut mentén a Csonthalom által földve táborba szállottak, s következő nap reggel Ó-Becsére bevonulának. Az ott tanyázó csapatok biztosítása céljából a szt-tamási uton és Bács-Földvár felé a szőlőkhöz toltak előre egy-egy főőrsöt¹.)

Bechtold Bács-Földvárt csak őrállásnak tekintette s utóbb azért adta föl, hogy az távolabb esett az ó-becsei főhadi szállástól, s közelebb volt a római sáncokhoz, semhogy Ó-Becséről Földvárt biztosítani és megtartani képes lett volna. Hivatalos jelentésében mondja, hogy „Földvár a római sáncoktól mintegy 1400 lépésre lévén, már íekvésénél fogva a sáncban levőknek keze ügyében van.”.

Mondanunk se kell, hogy ily címen a felkelők területén, vagy ahhoz közel eső minden positiót föl lehetett volna adni.

¹) Geschichte des k. k. Inf. Reg. No. 12. 36—38 lap. Horváth M. id. m. I. K. 372. I. G. Klapka id. m. II. K. 21. I.

Ilyen hadműveleti elvek mellett Ujvidék és Pétervárad megtartása helytelen vala, s utóbb — mert a szerbek közelebb nyomultak, Ó-Becsét is ki kellett volna üríteni a magyar csapatoknak.

Ha Bechtold absolute védőleges magatartásra határozta el magát s Bács-Földvárt előre tolt őrállásnak tekinti csupán, gondoskodhatott volna annak megerősítéséről. Az előre tolt főőrsök számára, továbbá a zsilipnél és a hidnál az ó-becsei uton kisebb zárt művek egy-két ágyuval felszerelve, a főőrsök mögött szárnyankint véve legalább két előőrs tartalék s a mellett éber járőr szolgálat kifelé — az éjjeli rajtaütések ellen segítettek volna a bajon, s a biztonsági szolgálat és a község védelme nem fullad meg ott magában az elzárt községben.

A szerbek, midőn Földvárt megszállták, megerősítették, mint Szt.-Tamást vagy Turiát.

Az ó-becsei táborban minden harcias ténykedést beszüntettek. Kivül bizonyára valának harcok. A fölgyújtott falvak tűzoszlopai messzire bevilágíták éjjel az égboltozatot. Vakmerő portyázók a mértföldekre menő nádasokat felhasználva, egyes őrszemeket megrohantak vagy lesből lelőttek, de az ellenintézkedés elől idejekorán megugrottak.

Ó-Becsén a tűzveszélytől való óvakodás céljából a csapatok éjjel a városon kívül táboroztak, nappal bent szállásaikon valának elhelyezve.

Időközben két alárendelt jelentőségű vállalat indítottott a szerbek ellen. Szt.-Tamáshoz közel esik a Jovich szállás¹⁾.) Ezt a szerbek fölkeresték s az ó-becsei csapatoknak a szállást, hogy a szerbek el ne pusztítsák, meg kellett oltalmazni.

A Vilmos gyalogosok egy osztaga némi lovassággal Pölland főhadnagy parancsnoksága alatt megtámadta a szerbeket, s rövid tüzelés után elüzte onnan. Az említett szállást ezután állandó tiszti őrség tartotta megszállva.

A Jovich vagy Jovanovič szállás katonai fontosságát megérteni nem birjuk. Az utóbbi — ha nem távolabb — annyira van Ó-Becséhez, mint Bács-Földvár, tehát 10 km.-re. Ha azonban a Jovich szállás 1848-ban fennállot s közel esett Szt.-Tamáshoz, akkor még érthetlenebb a főhadiszállás intézkedése.

Julius 29-én Dobler százados a Vilmos gyalogosok 9. századával kémszemlére küldetett ki, a Tisza bal partján Bács-Földvár magasságában, mert a szerbek állítólag ott a kikötőt megerősítették volna.

¹⁾ Ez alig ha nem Jovanovič szállás lesz, amely körülbelül egyenlő távolságra van Szt.-Tamáshoz és Ó-Becséhez, s koránt sem ágyu lövésnyíre van Szt.-Tamáshoz, mint azt a 12. sor gyalog ezred történetében olvassuk.

Ezen vállalat azt eredményezte, hogy a szerbek Földvárt több csapattal szállották meg. Erőditett kikötőt a különítmény nem talált.¹⁾

Szerbia szomszédságában a szerb fölkelőkre nézve kiváló fontossággal bírt a német bánáti ezred székhelye Pancsova. Julius 23-án Stratimirovics György csapatai élén a várost meglepte, a magyar és német polgárságot lefegyverezte, az ott kezelt hadi szereket és felszerelést — nevezetesen 8 ágyut — lefoglalta s a helyet a bánáti hadműveletek főbb hadműveleti pontjával berendezve, Bobalics alezredes parancsnokságára bízta.

Nem sokára Knicsanin ezredes a Dunán átkelve itt gyülekeztette szervianus hadát.

Torontálban Uzdin (Ozora) község hazafias érületű oláh lakossága keményen tartotta magát, s nem akart a szerb fölkelőknek meghódolni. Ennek folytán egy erős különítmény Perlaszról indulva július 23-án Uzdint megtámadta. Jarkovác és Margiticza közt a Berzava csatornát 2 század gyalogsággal és két 3 fontos ágyuval Stefánovics főhadnagy tartotta megszállva. Egyidejűleg ez is parancsot kapott, hogy Uzdint kelet felől támadja meg. Stefánovics 2 szakaszt a Berzaván visszahagyott, 6 szakaszt kocsikra ültetve s a 2 ágyut indította Uzdin ellen. A lakosok derekasán védekeztek a perlaszi csapat ellenében s ebből 14 embert el is ejtének; de utóbb a szerbek fölguyták a falut, s ez valamint a hátba fenyegető támadás folytán szerte futva a szomszéd községekbe menekültek.

Kisebb harcok a Temes folyónál,

Fehértemplom -- és a római sáncok környékén.

Stefánovics főhadnagy különítményét Uzdinról Szamosra, majd Padina (Lajosfalva) és Kovacsiczára (Antalfalvára) vezette, hogy e községeket a szerb ügynek meghódoltassa. Annak utána korábbi állásába vonult vissza.

A nagy-beckereki magyar tábor Écska-Zsigmonfalva s Lázárföldre tolt őrállásaival szemben a szerb fölkelők Perlasz Tomasevác-Jarkovác vonalában állottak.

Julius végétől a Voronieczky herceg által szervezett vadász csapat és a 10. honvéd zászlóalj a nagybecskereki magyar tábornak állandó, míg a békési és bihari nemzetőrség 2—2 zászlóalja 4000 emberrel, váltakozó helyőrsége vala. Az ó-aradi nemzetőrség egyes tüzéreket küldött a táborba.

Minthogy a perlaszi szerb tábor a Temes folyótól délkeletre hódoltatta a községeket, a magyar tábor a torontáli

1) Geschichte des k. k. Inf. Reg. No. 12. 39. 1.

nemzetőrségnek 1600 emberét Neuzinára toltta előre. Ezen csapat a földbirtokos Karácsonyi vezérlete alatt előőrsöket állított Jarkovácztól felé.

Augusztus 3-án délben Stefánovics főhadnagy 100 határőr és szerviánus¹⁾ és 13 fontos ágyuval Jarkovácztól Neuzina ellen indult. 30 főnyi lovasságát előre küldötte, míg a gyalogságot előfogaton szállítá élén az ágyuval.

A torontáli nemzetőrség egyik főőrsze a jarkováczi uton a Subarka bara felé volt előre tolván s midőn megpillantá a szervián lovasokat s nyomában a kocsis oszlopot, ellentállás nélkül Neuzinára futamodék.

A szerb csapat most nyugoti irányban a Berzava-csatorna felé kanyarodott, hogy Neuzinának horvát nemesek által lakott része ellen intézze támadását. A magyar nemzetőrség 2 század erejű előőrs tartaléka zárt rendbe alakulva fogadta a szerb csapatot; de néhány ágyu lövéstől szintén megfutamodék.

A nemzetőrök most Neuzina dél-nyugati bejáratánál a botosi uton gyülekeztek; de minthogy Drakulics Jarkovácztól még egy század erősítést rendelt ki s ez előnyomulóban vala, Stefánovics pedig erélyesen tört előre, az amugy is gyakorlatlan és fegyelmetlen nemzetőrség minden további ellentállás nélkül Neuzinát föladta s a Temes jobb partjára vonult vissza.

A szerbek Neuzináról Szárcsát, Szécsánt és Bókát is megtámadták, Szárcsát meg is szállották.

Kiss Ernő ennek folytán a nagybecskereki táborból Schiffner őrnagy vezérlete alatt 4 gyalog- 2 lovas-századot s nemzetőrök által kezelt 2 ágyut rendelt ki Szárcsa visszafoglalására.

Schiffner ezen falut vissza is vette s a szerbeket a Temes folyón átüzte. Azonban Drakulics most nagyobb erőt küldött Neuzinára s oda külön parancsnokot helyezett; a szerbek következő éjjel a szomszéd Ernesztházát fölgyújtották és Szárcsát visszafoglalták.

Augusztus 6-án Schiffner még 2 század gyalogságot, 1 század huszárt és 2 löveget kapott erősítésül s következő nap 6 gyalog, 3 lovas századdal s 4 löveggel támadta meg a szerbeket, kiknek jobb szárnya Szárcsát, bal szárnya Neuzinát tartotta megszállva, míg ágyuikat egy gyalog csapatral a két falu közt a töltés mögött épült sáncban Ernesztháza felé irányítva állíták föl. Utóbb nevezett község a magyarok birtokában vala. Schiffner egyidejűleg Szárcsa ellen s a Deraz barát áttörve Ernesztháza felől Neuzinára intézte támadását.

Minthogy a főttámadás Ernesztházáról történt, a szerbek csakhamar kiűriték Szárcsát s kettős irányból nyomtatva, át-

1.) Horváth M. szerint alig 300 emberrel, id. m. I. K. 393. 1.

szorultak a Temesen s összes erejüket Neuzinán egyesíték. A magyarok a Temes hidján s a töltés uton nyomban követték a szerbeket úgy, hogy velök egyszerre jutottak be Neuzinára.

Ott azonban elkeseredett utcai harc fejlődött ki. Nem csak a határőr csapatok és szerviánusok, de Neuzina szerb lakó-sai is ablakból, háztetőről, pincék nyílásaiból makacs tüzharcot vívtak a magyarok ellen s oly szívósan tartották magokat, hogy csak is az épületek fölgyújtása által sikerült őket a faluból kiszorítani. 500 embert veszítettek a szerbek, kik nagyobb részt a lángok martalékává estek s azon felül 18-an fogságba jutának. A magyar seregben halott aránylag kevés, de annál több sebesült vala s 15-en nyom nélkül eltűntek.

A szerbek, hogy Fejértemplomot veszélyeztessék, július végén a közelfekvő Vracsevgájon, majd a várostól délre 8—10 kilométerre fekvő lokvai erdős hegyekben gyülekeztek.

Fejértemplom a verseczi dandár védelmi körletébe tartozott, minek folytán augusztus 1-én Verseczről 4 Zsivkovics ezredbeli és 2 Rukavina ezredbeli gyalog-század s 2 Schwarzenberg ezredbeli dzsidás-század Le Gay alezredes parancsnoksága alatt érkezett Fejértemplom oltalmára. Ezen csapatok a városban volt nemzetőrséggel erősítve augusztus 2-án a lokvai erdőben tanyázó szerbek táborát megtámadták, közülök 27-et levágtak, néhányat elfogtak s a többit szétkergették.

A szt-tamási kísérlet után Bechtold ama meggyőződésre jöhet, hogy Szt-Tamást és Turiát Ó-Becse felől bajos lesz elfoglalni; ezen okból, s úgy lehet ama passiv törekvésekből, hogy a szerb fölkelők vállalatainak gátat vessen, a Bácskában folyton szaporodó magyar csapatok egy dandárát Wollenhofer tábornok parancsnoksága alatt, Verbászra helyezte át. Az érkező csapatok utóbb Ó-Kért, Temerint és Jareket is megszállották, hogy a szerb fölkelőket Szt-Tamásnál és a római sáncokban nyugat felől átkarolják s Péterváradal közelebbi összekötetésben álljanak.

A szerbek, hogy ez övet áttörjék s Zombor és Baja felé terjeszkedhessenek, az ellen több támadást intéztek.

Augusztus 1-én hajnalban Stratimirovics György vezérlete alatt 2000 ember 8 ágyuval indult a szt-tamási táborból a Ferenczcsatorna déli oldalán Verbász ellen. A gyalogság könnyű paraszt előfogatokra volt ültetve s a nagy kukorica által földve haladt Verbász-felé. A magyar táborhoz közeledve, a kukoricában leszálltak az előfogatokról, 200 szerviánus rajvonalba alakult s mögötte a csapat zárt oszlopokban nyomult elő, míg a kocsikat megfelelő távolságra visszaküldték. Ennyi ember előnyomulása bizonyára zajt okozott a kukoricában s midőn 600×-re valának a magyarok táborától — mely Uj-Verbász dél-keleti kijáratánál

a kis-kéri uton feküdt — megdördültek a magyarok ágyui a közepén, s a harcvonal jobb és balszárnya előre tört.

Az erélyes ellentámadás rövid csatárharc után visszavonulásra kényszeríté a szerbeket.

A szerbek lövegei csupán a magyar lovasság ellen valának alkalmazhatók, a midőn is a lovassághoz 400 lépés távolságban lemozdonyoztak s az amugy is fődött terepen a huszárokat visszaüzték.

A szerbek gyalogsága és ágyui a nagy kukoricában harcolva vonultak vissza az előfogatokig; ottan felülve hirtelen elhajtottak a harctérről.¹⁾

Augusztus 3-án a szt-tamásiak egy újabb kitörést intéztek a verbászi magyar tábor ellen, a mikor is a magyarok Szt-Tamásig üzték a futó szerbeket.

Augusztus 10-én Stratimirovics a római sáncokból előfogaton szállított 2000 emberrel és 2 ágyuval Járek községet támadta meg. — Járek és Temerinben a Zanini ezred 3. százada, az Estei Ferdinand ezrednek szintén néhány százada, a Császár-huszárok és nemzetőrség — Castiglione huszár ezredes parancsnoksága alatt tanyáztak.

A szerbek Jareket a déli főbejáraton támadták meg; de miután a sorkatonák és nemzetőrök harckészen fogadták őket, a római sáncokba visszavonultak.

E támadás után a magyarok Temerint és Jareket kecskeméti, hevesi és egri nemzetőrsggel rakták meg, ellenben a sorhadi csapatokból a Zanini ezred 3. százada Péterváradra helyeztetett vissza.

Stratimirovics most újból augusztus 13-án hajnalban Verbászt támadta meg. Azonban Wollenhoffer tábornok a reggel 4^h-kor közeledő ellenséget oly heves ágyu és puska tüzellel fogadta, hogy a szerbek előfogatokra ülve gyorsan visszavonultak.

A harcban Balázs és De Witte őrnagyok, valamint Jonák üteg parancsnok tüntették ki magokat.²⁾

A szerbek meg-meg újuló támadásai folytán a magyarok kénytelenek valának a szabályszerű biztosításon felül állásukat sáncokkal megerősíteni.

Ó- és Uj-Verbászon a csapatok a község dél-keleti oldalán a községen kívül táboroztak s ugy Szt-Tamás, mint a római sáncok felé egyszerű védsáncot készítettek.

Uj-Verbász dél-keleti kijáratától körülbelül 1500—2000^x-re a kis-kéri utra merőleg — balszárnyával a Ferencz-csatornára

1) Die Serbische Bewegung in Südungarn. 158. l.

2) Thim József. Dél-Magyarország önvédelmi harca. 1. 118. l. Horváth M. id. m. 1. 397. l.

támaszkodva, Ó-Verbászon pedig a Preka bara mögött, arccal Szt-Tamás felé, jobb szárnyával a Ferencz-csatorna kihajló öbléhez támasztva — épült a sánc.

Szt-Tamás második ostroma

augusztus 19-én.

(l. a 2. számú vázlatot.)

Mint már fentebb említém, a magyar kormány folyton szaporitá hadait a Bácskában, hogy teljes erőben lépjen föl a szerbek ellen.

A magyar csapatok augusztus hóban Ó-Becsén, Verbászon, Kis- és Ó-Kéren, Jareken és Temerinben valának elhelyezve.

Bechtold altábornagy augusztus 17-én főhadi szállását Ó-Becséről Verbászra tette át. Hogy a szerbek rabló vállalatainak gátat vessen, a magyar csapatokat zászlóaljokban, gyalog- és lovas századokban egy üteggel olykor egy-két löveggel felszerelve egyik állomásról a veszélyben forgó másik állomás segélyére ide-oda menesztette, minek folytán azok elhelyezését és biztos létszámát alig tudjuk megállapítani.

A július 14-én szerzett tapasztalatok folytán a magyar vezérlet arra törekedett, hogy csapatainak nagyobb részét Szt-Tamástól nyugatra és délre helyezze el. Az augusztus 19-ki ostrom művelet előtt a csapatok következőképen valának elhelyezve:

Verbászon: Gyulai gyalog-ezred 1 zászlóalja, Porosz király gyalog-ezred 1 zászlóalja, a végvidéki székely gyalog-ezred 1 zászlóalja, Sándor gyalog-ezred 3 zászlóalja. Honvédek 3 zászlóalj, összesen 9 zászlóalj.

A Császár-Würtemberg-Ferdinand-huszárok 9 százada.

Tüzérség: 2 12 fontos üteg, 3 6 fontos üteg, 1 6 fontos lovassági üteg, 2 mozsár.

Temerinben: Schwarzenberg gyalog-ezred 1 zászlóalja, a Wasa gyalog-ezred (2-ik zlj.)¹⁾ 1 zászlóalja, az Este gyalog-ezred 1 zászlóalja. Honvédek 1 zászlóalj, összesen 4 zászlóalj.

A Császár-huszárok 4 százada.

Tüzérség: 1^{1/2} 6 fontos üteg.

Ó-Becsén: Ferencz-Károly gyalog-ezred 1 zászlóalja, a Wasa²⁾ gyalog-ezred 1 zászlóalja. Honvédek 2 zászlóalj, Pesti önkéntesek 1 zászlóalj, összesen 5 zászlóalj.

A Ferdinand-huszárok 4 százada.

1.) 7., 8., 9. és 10. század.

2.) A 3. zászlóalj az ostrom műveletek napján hajnalban érkezett Ó-Becsére.

Tüzérség: 1 6 fontos üteg.

Összesen 18 zászlóalj, 17 lovas század, $8\frac{1}{2}$ üteg, 2 mozsár.

Ezen csapatok létszámát kerek számban 15—16000 főre tehetjük s a már fentebb jelzett állomások körletében s azokhoz közel, a nemzetőrség is körülbelül annyi volt.

A magyarok erőgyűjtése alatt a szerbek sem maradtak tétlenül, sőt a haderő szaporításában de különösen csapataik harcias nevelésében kezdeményező vállalataik által a magyarokat felül multák. Szt-Tamáson és Turián a védműveket kiegészítették s a védőrséget 6—7000 főre emelték s a sáncokban kisebb és nagyobb ürméretű ágyukat helyeztek el. A nagy római sáncokban 15000 ember, tartalék viszonyban Karlóczán, Cserevicsen és Kameniczon 10000 emberük táborozott. Lovasságuk nem volt, de tüzérséggel bőven el voltak látva.¹⁾

Bechtold altábornagy a magyar kormány sürgetései folytán augusztus 19-ére tüzte ki Szt-Tamás ostromát; de abból ezuttal sem csinált titkot, minek következtében arról a szerbek is értesültek.

Még augusztus 18-án a pétervárad határőr-ezred 2-ik zászlóaljának távol levő csapatai Biga Péter es. kir. százados parancsnoksága alatt bevonultak Szt-Tamásra. Biga átvette Bosznics főhadnagytól a parancsnokságot s a csapatokat a bekövetkezendő védelemre következőleg osztotta el:

Pétervárad hídfeje: Zsivánovics Gábor parancsnoksága alatt 1 század pétervárad h. ö. gyalogság, 250 szt-tamási lakós, 2 löveg.

Horváth Mihály szerint Wnorowszky lengyel panszláv mintegy 1500 végőrrel néhány száz szerviánussal és 4 ágyúval védelmezte.

Ezen csapatok — a mennyiben a hídfejen helyet nem találtak, — túl a vizen a város szélén s egyes utcák bejáratain tartalék viszonyban voltak elhelyezhetők.

Verbászi fősáncok: Biga Péter százados parancsnoksága alatt $2\frac{1}{2}$ század pétervárad h. ö. gyalogság, 400 szt-tamási lakós, 5 löveg.

A feketehegyi ut hídján: Dundjerski Novák nemzetőr százados alatt $\frac{1}{2}$ század pétervárad h. ö. gyalogság, 150 szt-tamási lakós, 5 löveg.

Ó-becsei sáncok (Srbobran): Buljuk basa, Tamás és Stanko, parancsnokok alatt 500 szerviánus, 300 moholi és ó-becsei lakós, 2 löveg.

¹⁾ Dr. Thim József kéziratban levő munkája szerint Karlóczán 5980 határőr 823 szerviánus 1500 szerezsán, Szt-Tamáson 6000 e., a római sáncokban 14000 e. volt.

„Dél-Magyarország önvédelmi harcának“ érdemes szerzője volt szíves ez adatokat s becses kéziratát rendelkezésemre bocsátani.

Keleti kijárat (Praedium Tuk): az idősebb Hadžić alatt. 300 szót-tamási lakos és 2 löveg.

Turián: Jovanovics Péter főhadnagy parancsnoksága alatt 200 péterváradai h. ö. gyalogság, 30 szerbiánus, 600 turiai lakos, 4 3 fontos löveg. — Ez utóbbi hely védelmére Biga augusztus 18-án küldötte Jovanovics főhadnagyot a péterváradai határőr századdal és 1 3 fontos ágyuval.

A „*Na Sirigu*“ (*Szóregi major*) sáncban Nikolics Marko nemzetőr tiszt parancsnokolt. A tüzérségi szolgálatot a csajkások látták el.

Fentiek szerint az összes védőrség 3530 embert és 20 löveget tenne ki.¹⁾

Bechtold altábornagy augusztus 18-án Wollenhofer tábornokot 4 gyalog-zászlóaljjal, a Württemberg-huszárok Lenkey-féle századával és a 2 12 fontos üteggel Kis-Kérre irányította oly célból, hogy ez következő napon onnan induljon a péterváradai hídfő ellen.

Augusztus 19-én a magyar támadó oszlopok következőleg alakultak:

Bakonyi dandár — Verbászról: 2 zászlóalj Sándor ezredbeli gyalogság (előbb Bakonyi), 1 zászlóalj Gyulai ezredbeli gyalogság (33. gy. ezred), 1 zászlóalj Porosz király ezredbeli gyalogság, 2 zászlóalj Pesti nemzetőrök. Császár-huszárok, és pesti nemzetőr-lovasság $\frac{1}{2}$ 6 fontos üteg 3 löveggel, $\frac{1}{2}$ 12 fontos üteg 3, löveggel.

Wollenhofer dandár — Kis-Kérről: 1 zászlóalj Sándor ezredbeli gyalogság, 1 zászlóalj Székely határőr gyalogság, 2 zászlóalj honvéd gyalogság, 1 zászlóalj Veszprémi nemzetőr gyalogság, 1 zászlóalj pesti önkéntes gyalogság, 1 század Württemberg-huszár, $\frac{1}{2}$ 6 fontos üteg 3 löveggel, $1\frac{1}{2}$ 12 fontos üteg 9 löveggel, 2 30 fontos mozsár 2 löveggel.

Fack ezredes csoportja: 2 zászlóalj Kunsági nemzetőr gyalogság, 1 zászlóalj bácskai nemzetőr gyalogság, 3 század kunsági lovasság.²⁾

Kollowrat (Castiglione) dandár — Temerinből és Ó-Becséről: 1 zászlóalj Schwarzenberg ezredbeli gyalogság, 1 zászlóalj Wasa

¹⁾ Ezen adatok „Die Erlebnisse eines k. k. Offiziers im österreichisch-serbischen Armeecorps in den Jahren 1848—1849“ — című munkából vették. Más adatok a védőrséget 6-7000 főre teszik.

Meg kell jegyeznünk, hogy maga a verbászi sánc — be nem számítva a kiszögellő műveket — egyenes vonalban 1200 lépésnél hosszabb volt.

Ha a $2\frac{1}{2}$ század határőrséget 500 fővel számítjuk, $500 + 400 = 900$ ember és 5 löveg mellett még csak egy ember sem jut minden egyes lépés védelmére.

²⁾ Ezen csoport inkább csak a számot szaporította. Ha tényleg Ó-Becsén maradt, a helyzeten keveset változtat.

ezredbeli gyalogság (2-ik zlj.), 1 zászlóalj honvéd gyalogság, 1 zászlóalj pesti önkéntes gyalogság, 1 osztály Ferdinand-huszár, 2 6 fontos lovassági üteg 12 löveggel.

A feketehegyi ut és a Srbobran megfigyelésére: 1 zászlóalj tolnai nemzetőr gyalogság és 1 osztály (Ferdinand, vagy Császár-?) huszár rendeltetett ki.

7 sorhadi zászlóalj századonként 150 fővel kerek számban 5000 e., 3 honvéd zászlóalj századonként 200 fővel kerek számban 3000 e., 8 nemzetőr zászlóalj századonként 200 fővel kerek számban 8000 e. összesen 16000 ember.

A huszár századok létszámát kerek számban 100 lovassal, a nemzetőr lovas századok létszámát 120 lovassal számíthatnók; de az ostrom műveletnél jelen volt. lovas századok számát nem tudjuk. A tüzérség 5 üteget 30 löveggel és 2 mozsárral vitt harcba.

Hogy Péterváraddal az összeköttetés fentartassék s hogy a római sáncokban elhelyezett fölkelő szerb csapatok figyelemmel tartassanak, a sorhadi és nemzetőr csapatok egyrésze Ó-Becsén, Temerinben és Futakon hagyatott.

A Szt-Tamáshoz rendelt csapatokból a nemzetőrséget sáncok ellen rohamra küldeni bajos volt. Ezekre számítani nem lehetett. Bizonyára helyőrségi szolgálatban sáncok mögött helyesebb lett volna őket alkalmazni. A lovasság csak földérintő szolgálatra, szabad mezőn azellenség megrohanására és üldözésére volt alkalmas.

Ezekből következik, hogy az ostrom műveletekben csak is sorhadi és honvédségi gyalog csapatok s a tüzérség vehete részt.

A támadás végrehajtása.

Az egyes dandárok mint támadó oszlopok kora reggel indultak állomásukról. A Bakonyi dandár Ó-Verbászról indult s a Ferencz-csatorna bal partján haladva, a verbászi fősáncok ellen irányított. A Wollenhofer dandár már 18-án d. u. 3 órakor Verbászról Kis-Kérre irányított, hol este 7 órakor érkezett meg; Kis-Kérről még az éjjel 12 órakor Szt-Tamás felé a péterváradi hidfő ellen indult s utközben zsombékos nedves talajon áthaladva sok nehézséggel küzdött vala, mig rendeltetési helyét elérhette. A Ferdinand huszárok s úgy véljük a tolnai nemzetőrség, a Srbobran (ó-becsei sáncok) s a feketehegyi ut figyelemmel tartására Ó-Becséről indítottak Szt.-Tamásra.

A Kollowrat dandár déli csoportja Castiglione ezredes

parancsnoksága alatt (1 zászlóalj Schwarzenberg, 1 zászlóalj Wasa gyalogság, 1 osztály Ferdinand huszár és 2 lovassági üteg) augusztus 18-án Temerinből indult. Az éjszakát a Szöregi majorban tölté, honnan a szerbek a „Na Sirigu” redoutból már előbb elvonultak. 19-én hajnalban folytatta útját Turiára. Egyidejűleg 1 zászlóalj honvéd s 1 zászlóalj pesti önkéntes Ó-Becséről indított Turiára.

Mind a három dandár, midőn rendeltetési helyére érkezett, tüzérségét fejlődtetve, haladéktalanul megkezdé a tüzelést a sáncok ellen.

Wollenhofer a székely zászlóaljat elővédbe rendelte. Ennek csatárlánca 600 lépésre megközelíté a péterváradhi hidfőt. Ezután a dandár ütegei a kis-kér-szt.-tamási ut nyugoti oldalán jobb szárnynyal ez utra támaszkodva, félkörben fejlődtek a hidfő előtt — balról 2 30 fontos mozsár ágyu, jobbról $\frac{1}{2}$ 6 fontos és $1\frac{1}{2}$ 12 fontos üteg — 8—900× távolságra a sánctól.

A tüzérségtől balra bal szárnyával a kis erdő táján állott a székely határőr ezred 1 zászlóalja, kezdetben körülbelül 1000×-re a hidfőtől. E zászlóalj jobb szárnya mögött a kis-kéri ut felé második harsvonalban kellett állania a 2 honvéd zászlóaljnak, ellenben harmadik vonalban Fack ezredes nemzetőr csapatja — 2 kunsági, 1 bácskai nemzetőr zászlóalj s végül 3 század kunsági lovas nemzetőr-állott.

A kis-kéri ut keleti oldalán — a hidfőtől kezdetben szintén 1000×-re első vonalban állott a Sándor gyalog ezred 1 zászlóalja.¹⁾ E mögött második vonalban 1 pesti önkéntes- és 1 veszprémi nemzetőr zászlóalj, végül a Würtemberg huszárok osztálya helyezkedett el.

Ezen csoportnak itt a jobb szárnyon rendeltetése volt egyszersmind a római sáncok felé is ügyelni, hogy onnan segílyt ne kapjon Szt.-Tamás.

A Bakonyi dandár tüzérsége $\frac{1}{2}$ 6 fontos, $\frac{1}{2}$ 12 fontos üteg összesen 6 löveggel, a verbász-szt.-tamási utat közvevőleg 8—900 lépésre a sáncoktól, $\frac{1}{2}$ 12 fontos az uttól északra — vonult fel. A tüzérségtől balra a Sándor ezred 2 zászlóalja balszárnyát a Krivajához támasztva, míg a Bakonyi gyalogság²⁾ a tüzérségtől jobbra, a Ferencz-csatorna felé állott. A pesti nemzetőrség 2 zászlóalja a Sándor gyalogság mögött, a császár huszárok hátrább lökörön kívül a tüzérség mögött, végre a pesti nemzetőr lovasság a Bakonyi gyalogság mögött vala.

A feketehegyi uton, mint a Krivaján tul eső szélső bal-

¹⁾ A Schwarzenberg ezredből csupán 1 zászlóalj vala s ez Turiánál harcolt.

²⁾ Itt a Gyulai és Porosz király gyalogság 1—1 zászlóalj volt.

szárny első vonalában állott a tolnai nemzetőrség, második vonalban a Ferdinand huszárok osztálya. Ezen csoportnak rendeltetése vala közreműködni a Bakonyi dondárral, őrködni a fölött, hogy a szerbek a kukoricával fődött terepen ki ne törjenek s az ó-becse-ó-verbászi uton a Bakonyi dandár hátába ne kerüljenek — végre az ó-becsei sáncokat megfigyelni.

Turiánál a Kollowra dandár 2 lovassági ütege a falutól délre szemközt a sáncokkal fejlődék. Ugy vélem, a huszár osztály, (hogy Nádalj s a római sáncok felé figyelhessen), a tüzérségtől jobbra s hátul állott, míg a gyalogság a tüzérségtől balra alakult.

A Schwarzenberg gy. ezred 1 zászlóalja képezte a tulajdonképeni roham oszlopot első vonalban. A Wasa ezred 2-ik zászlóaljának 5. osztálya (9—10. század) mint támasapat — 4. osztálya (7. 8. század) pedig mint tartalék harmadik vonalban nyomult elő.¹⁾ 1 honvéd zászlóalj és 1 pesti önkéntes zászlóalj Turiától északra vonult fel.²⁾

Szt.-Tamáson a Wollenhofer dandár tüzérsége pár órai tüzelés után a péterváradhi hidfő ágyuit leszerelte s a sáncon is tetemes rombolást okozott. Ha a dandár annak kapcsában erélyes rohamot intéz, kétségtelen, hogy a hidfőt elfoglalja. Ezt az ellenség maga beismerte.

Bechtold altábornagy azonban délelőtt 10 óra tájban, az ostromló csapatok meglepetésére a Wollenhofer dandárt visszavonta, minek folytán itt megszűnt a harc.

A verbászi sáncoknál ezalatt heves harc fejlődék. Kezdetben a szerbeknek — valószínűleg előre tolt örsei — a sáncok előtt több száz lépésre állást foglaltak; ezeket Bakonyi csapatai visszaűzték. Utóbb, midőn a hidfő ellen megszűnt a harc, Bakonyi egy 12 fontos üteg alkalmazása iránt Wollenhoferhez fordult.

Ezen üteg oly módon állított fel a Ferencz-csatorna jobb partján, hogy lövedékeivel a verbászi sáncokat, melyeknek haránt gátjai hiányosan, vagy akkor még talán föl sem valának építve, a belső oldalon végig sodorta. A 12 fontos üteg pusztító tüze a szerbeket a sáncokról visszavonulásra kényszerítette.

¹⁾ Közlöny 1848. 82. sz. 413. l. Geschichte des k. und k. Infanterie-Regiments Freiherr von Appel No. 60. 198. l. Geschichte des k. und k. Infant.-Regim. No. 34 571. l.

²⁾ Die Erlebnisse eines k. k. Offiziers id. m. 60. l. Minthogy a széles és mély Ferencz-csatornán közelben csak Szt.-Tamáson és Turiánál van hid s ezek a szerbek birtokában valának, a Kollowrat dandár pedig hadi hidanyaggal nem volt felszerelve, kétségtelen, hogy ez 1 honvéd- és 1 pesti önkéntes zászlóalj Ó-Becséről vonult Turiához, hogy annak északi oldalán állást foglalhasson.

A Bakonyi dandár balszárnyán a Sándor gyalogság ezen alkalmat megragadva, a Krivajánál a sáncokat megrohanta. Heves harc fejlődék erre a magyarok és szerbek közt. A vitéz Sándor gyalogosok jelentékeny része a sáncokat megmászta s azokat meg is tartja, ha kellő támogatásban részesül. De ez nem történt. Az ostromló csapatok harcműveleiben nem volt összhang, a vezérletben hiányzott az erély, az elszánt és határozott törekvés, hogy a kitűzött célt elérje.

A pesti nemzetőrség 2 zászlóalja, mely tartalék viszonyban állott a Sándor gyalogosok mögött, a helyett, hogy előre nyomult volna, hátra húzódott. A Bakonyi dandár jobb szárnyán a gyalogság tétlenül maradt. Szenvedőleges magatartással pedig az ellenfélt még csak lekötni is bajos. A Wollenhofer dandár visszavonatot s úgy tudom ez alkalommal történt, hogy a tolnai nemzetőrök a feketehegyi ut irányában megfutottak a szerb ágyuk tűzhatása elől.

Ennek természetes következménye lőn, hogy a szerbek nem csak a hidfőből, de az amugy is szabad ó-becsei sáncokról a verbászi sáncokra özőnlének s a Sándor gyalogosokat vissza szoritották.

Wnorovszky lengyel, ki a szerbeknél vezérkari szolgálatot teljesített, a tüzérség alkalmazását befolyásolta s abban nagy erélyt és mozgékonytágot fejtett ki. Szt.-Tamás nyugoti kijáratától délre dombszerűen emelkedő terephullámon több nagy kaliberű löveget állított fel a védsánc mögött. Ezeket a Ferencz-csatorna déli partján működő 12 fontos magyar üteg ellen fordítá, hogy annak tűzét ellensúlyozza.

A Bakonyi dandár ágyui délig lődözték a verbászi sáncokat, mert Bechtold ide pár órával később küldé a visszavonulásra szóló parancsot, mint Wollenhofernek.

A Bakonyi dandár délután 1 óra tájban vonult vissza. Aulich alezredes a Sándor gyalogosokkal és Lenkey őrnagy a Bakonyi gyalogsággal, tisztelelet parancsoló módon fődözték az elvonulást. A csapatok nem mint vert had, de mint a harcból kivont bátor katonaság vonult verbászi táborába.

Turiánál a Kollowrat dandár tüzérsége több óráig tartó ágyuzás után a szerbek lövegeit leszerelte. Ezután a vezér rohamot intézett a falu ellen. De a szerbek oly erős puska tüzellel fogadták a házakból és sáncokból a támadó csapatokat, hogy ezek kénytelenül korábbi állásaikba vonultak vissza.

Természetes, hogy itt csak a Schwarzenberg és Wasa gyalogság 2 zászlóaljáról lehet szó, mert a honvéd zászlóalj és a pesti önkéntesek zászlóalja, miután a szerbek az egyetlen hidat bizonyára most is fölszedték, a Ferencz-csatornán nem törhetett

át. A miből kitetszik, hogy e két gyalog osztálynak Turiától északra történt alkalmazása céltalan volt s szinte érthetetlen.

Kollowrat ezután ismét lövegeit vette alkalmazásba s a községet délután 4^h-ig lövette. Több ház romba dőlt s a helység nagyobb része leégett.

Ekkor jöttek a fölszabadult szt.-tamásiak a szorongatott Turia segélyére, minek folytán Kollowrat dandárával Kis-Kérre vonult vissza. A honvéd- és pesti önkéntes zászlóaljnak korábbi állomására kellett visszavonulnia.

A Wasa ezred 3. zászlóalja augusztus 19-én korán reggel érkezett a Tiszán Ó-Becsére. A zászlóaljnak Müller őrnagy parancsnoksága alatt haladéktalanul a Turiánál harcoló csapatok támogatására kellett vala indulnia. Mi okozta a zászlóalj késedelmét nem tudjuk, de mielőtt rendeltetési helyére érkezett volna, Turia ostroma félbeszakított. A zászlóalj ennek folytán visszatért Ó-Becsére.¹⁾

Ó-Becsétől Turiáig 16 km. Gyalog csapatnak 4 órai menet. Ha a zászlóalj némi pihenő és étkezés után reggel 8 vagy 9 órakor indul, délben Turián lehetett volna, a mikor még javában szólott az ágyu. Hogy a zászlóalj ennek dacára visszatért, ez csak olyképen magyarázható, hogy Szt.-Tamás alól éppen a visszatérő Ferdinand huszárok, vagy azoknak egyes előre küldött lovasai a menetelő zászlóaljat a történetekről értesítvén, utjából visszatérítették.

Nevezetes, hogy Szt.-Tamás és Turia ostromával egyidejűleg a magyarok egy csapatteste Tisza-Földvárt is támadta, hol Pernavoratz vezette a védelmet.

Szt.-Tamás ostroma alatt a Tisza mentén is 7 órán át szólott az ágyu. Ugyan is Tarrasnál magyar csapatok — valószínűleg a nagy-beckereki táborból — hajón kísértették meg az átkelést Csurog ellenében, hogy itt a szerbeket lekössék. Ezen kísérletnek komolyabb következménye nem volt. Állítólag a magyarok egy hajója lövetés folytán elmerült volna. Midőn Szt.-Tamás ostroma megszűnt, az átkelési kísérletek is megszűntek.²⁾

Hivatalos adatok szerint Szt.-Tamás és Turiánál a magyar csapatok vesztesége 40 halott és 100 sebesült vala. De Horváth Mihály történeti munkájában megjegyzi, hogy a szállongó hír mintegy 200-ra tette a halottak számát. A szerbek vesztesége ösmeretlen.

Augusztus hó közepén Bechtold altábornagy 10 serezzredbeli- 6 honvéd zászlóalj, 17 sorhadi huszár század, 8¹/₂ üteg (51 löveg) és 2 mozsár fölött rendelkezett. A serezzredbeli zászló-

1) Geschichte des k. k. Inf. Reg. No. 60. i. m. 204. l.

2) Die Serbische Bewegung in Südungarn. 182. l.

aljakat egyre-másra 800 fővel, a teljes létszámu honvéd zászlóaljakat 1000 fővel, s a huszár századokat 100 lovassal számítva, 13—14000 gyalogos, 1700 lovas és 53 ágyu s legalább is ugyan annyi nemzetőrség állott rendelkezésére. Kétség kívül jelentékeny haderő, a melylyel kezdeni s eredményt fölmutatni lehet.

Szt.-Tamás ostrománál azonban csak 8 sorhadi- és 3 honvéd zászlóalj vett részt — a Wasák 3. zászlóalját ide nem számítva, mert későn érkezett a harctérre. A tüzérségből is csak 5 üteg nyert alkalmazást. Lovasság és nemzetőrség volt elegendő. De ezeket csak megfigyelő- és tartalék viszonyban, illetőleg az ellenség üldözésére lehetett volna alkalmazni.

A tényező erőnek több mint egy harmada tulajdonképeni rendeltetésétől elvonatván, helyőrségi és összeköttetési szolgálatra volt alkalmazva. Az összeköttetés fentartása Pétervárad-dal, helyőrségek vagy biztonsági őrségek kikülönítése, pillanatnyi sőt kétes biztonságért, céltalan erópazarlás volt. Ezen szolgálatra nemzetőr csapatokat lehetett volna alkalmazni, a döntő fordulat bekövetkeztéig. Mert a ki mindent földöz, semmit sem földöz.

Az egyidejű támadás Turia és Szt-Tamás ellen csak az esetben volt volna indokolt, ha a magyar fővezérlet jelentékeny haderővel rendelkezik vala. Bár kétségtelen, hogy Turia csak addig képes magát tartani, a míg Szt-Tamás el nem esik.

Ha a nemzetőr és önkéntes csapatokat is tekintetbe vesszük, úgy látszik Bechtold altábornagy a főtámadást a hidfő ellen szándékozott irányítani, mert a tüzérség nagyobb részét is ott alkalmazta.

Talányszerű azonban, hogy az előzetes eredmény dacára, mielőtt rohamra került volna a sör, Wollenhofer dandárát visszavonta. Mi okból? — annak katonai indokát a lefolyt eseményekben nem találjuk. Éder dandára egyedül küzdött tulnyomó erők ellen a verbászi sáncokon.

Egy megbízható általános tartalékról nem volt gondoskodva, melylyel a fővezérlet itt, vagy ott döntőleg közbe léphetett volna, minek folytán a Sándor gyalogság a kivivott előnyöket feladni volt kénytelen. A Turiát ostromló csapat éppen jó lett volna ide tartaléknak, míg a hely megfigyelése és lekötése kisebb és alárendelt erők faladata lehet vala.

Turia ellen a két támadó oszlopot a Ferencz-csatorna külön választotta. Magában egyik sem volt elég eredménnyel való támadásra. Ha az egyik támadó oszlop megveretik, a másik nem jöhet vala segélyére.

A szöreg-temerin-jareki harcok

augusztus 25—29-ig.

A magyarok szt.-tamási kudarca újabb bátorságot, friss vállalkozó kedvet adott a szerbeknek. A szöregi sánc (melyet Kollowrat csapatai foglaltak el) Temerin és Jarek községek magyar kézben, valamint észak-nyugot felé Verbász, akadály és torlasz-öv valának a szerbek támadólagos, terjeszkedő vállalatának. Szöreg (Verbászszal együtt) Szt-Tamás oldalába esett, ott volt a Nagybara áthidalva, s fontos közlekedést nyújtott a szerbeknek a római sáncokból Szt.-Tamás — Verbász felé, vagy megfordítva Szt.-Tamásról Temerin — Ujvidék felé. Temerin és Jarek közvetlen a nagy római sáncok arcvonalában fekszik.

Az ott elhelyezett magyar csapatok minden zsákmányoló szerb portyász vállalatnak utjában állottak, s mint ellenséges csapatok gyülekező helyei, a római sáncokra nézve veszélyesek valának. A szerbek tehát első sorban Szöreget, Temerint és Járeket elfoglalni akarták.

E célból Stratimirovics György Szt-Tamásról, Turiáról és a római sáncokból Kács, Goszpodince és Nádáljnál 5—6000 embert és 20 löveget gyülekeztetett. Ezek határőrök, szerviánusok és csajkások valának.

Szöreget a magyarok egy zászlóaljjal és 4 löveggel¹⁾ míg Temerint és Járeket Máté ezredes parancsnoksága alatt — némelyek szerint 8000 emberrel és 14 löveggel, mások szerint 4000 emberrel és 2 löveggel — tartották megszállva.²⁾

Stratimirovics célul tűzte, hogy egyidejűleg mindhárom helyet fogja megtámadni, s a vállalatra hadosztályát négy külön oszlopba alakította.

A főoszlop Stratimirovics vezérlete alatt Nádáljról indult Temerin ellen. Egy mellék oszlop Joannovics Mihály parancsnoksága alatt Nádáljról (vagy meglehet, hogy Szt.-Tamásról) a szöregi sánc megvételeire indított. A 3-ik oszlop Goszpodin-

1) Valószínűbb, hogy csak 2—3 századdal tartották megszállva, mert a zárt sánc csak ily csapatnak készült.

2) Die Serbische Bewegung in Südungarn — című szerb érületű munka 8000 embert és 14 löveget említ. Alig hihető, hogy a fővezérlet Máté ezredesre ily haderőt bízott volna akkor, midőn Verbászban tartotta főerejét, s amugy is tábornokot bízhatott volna meg eme hadosztály parancsnokságával. Horváth Mihály id. m. sőt Vetter Antal „az 1848—49-iki szerb támadás című emlékirata is a kezdetben említett szerb forrás után adja elő az eseményeket; de Horváth a kisebb haderőt veszi föl, mert valószínűbb is. Legjobb esetben a lövegek számát fogadhatjuk el nagyobb számban.

czéről indult oly feladattal, hogy a Temerin ellen működő főoszlopnak tartalékát képezendi. A 4-ik oszlop Joannovics Péter alatt¹⁾ Kács irányából Járek ellen működött.

A vállalat végrehajtása augusztus 25-éről 26-ára menő éjjel vette kezdetét²⁾ Stratimirovics előnyomuló főoszlopának a Gát csárdánál a Nagybarán hidat veretett s egyidejűleg a többi oszloppal folytatta menetét a kitűzött cél felé.

Máté ezredes idejekorán értesült a szerbek hadműveletéről s hogy a goszpodincei és kácsi hadoszlopok combinált támadását meghiusítsa, ugyanazon éjjel gyalog, lovas csapatainak s lövegeinek nagyobbik részét³⁾ Széchen őrnagy alatt a római sáncok ellen irányította. Széchen oly erélylyel támadta meg a Goszpodinczéről előre nyomult szerbeket, hogy Stratimirovics, ki erről jelentést vett, kénytelen volt erejének jelentékeny részét a római sáncok védelmére küldeni, míg a főoszlop többi részével csupán arra szorítkozott, hogy a magyarok hátrálási vonalát fenyegetve, azokat augusztus 26-án még a délelőtt folyamán arra kényszeríté, hogy Temerinbe és Járekre visszavonuljanak. Hogyan oszlott meg egyébként a magyarok hadereje a többi irányu támadással szemben, arra adataink nincsenek. Kétségtelen azonban, hogy egy különítmény Járeknél, s egy erősebb csoport Temerinnél védőlegesen magatartásba helyezkedve az említett községek biztonsága fölött őrködött. E célból a magyarok mindkét község keleti, valamint északi és déli szegélyét futólagosan lövész árokkal látták el.

Az ellenség nyomása alatt visszavonuló magyarok most Temerinben egyesíték főerejüket s főleg kitűnően irányzott löveg tüzellel a szerbeket megállásra kényszeríték.

Stratimirovics a délután folyamán Temerin ellen megújítá általános támadását, de sikertelenül, mert a magyarok visszaverték. A szerbeknek valamennyi támadó oszlopa eredeti állásába visszavonult. Stratimirovics Gátnál föl is szedte a hidat maga után; bár erre szükség nem volt, mert a magyarok nem üldözték. Szöregnél mi sem történt.

Két nappal később Stratimirovics azimént dugába dőlt hadi tervét megismételte. Augusztus 28-án délután 4 órakor a szerbek egy hadoszlopa Goszpodinczéről jöve Temerin keleti arcvonalát támadta meg. Máté ezredes a támadást könnyű szerével visszaverte. Ez alkalommal jelen volt Mészáros Lázár hadügyminiszter is. A szerbek részéről ez eseltámadás vala.

1) Valószínűleg ugyanaz a Joannovics főhadnagy, ki augusztus 19-én Turián parancsnokolt.

2) Az időt Horváth M. id. m. után vettem fel.

3) Vetter szerint 3000 embert, Hazánk 1886. VI. k. 529. l.

Augusztus 29-én nappal mi sem történt. De éjjel 11 óra felé Joannovics Péter egy erős hadoszloppal Járeket megtámadta. Máté ezredes, ki Temerinben tartózkodék, ezen község védelmére csupán 1 zászlóalj gyalogságot, s egy-két század lovaságot hagyott vissza, maga pedig a főerővel Járek oltalmára elvonult. Joannovics Péter támadásával egyidejűleg Dobanovacski egy különítménnyel Temerin s Járek közt a sikon nyomult elő, hogy a Járekből kiszoruló magyarok visszavonulását elvágja. E község lokossága már eleve összeszedte holmiját s Temerin felé menekült.

Figyelemre méltó, hogy Máté ezredes Dobanovacski csapataival nem találkozott, legalább e területen köztük összecsapás nem történt. Járeket a szerbek elfoglalták, Máté ezredes — ki éjjeli 12 óra tájban érkezhettek oda, a helyzeten nem tudott változtatni.

A temerini csekély védőrségnek a keleti szegélyen Goszpodinceze, de a község északi szegélyén Nádaly felé is őrködni kellett. Temerin északi arcvonalaán a Czigánybara figyelemre méltó akadályt képez.

Stratimirovics a főhadoszloppal ezuttal is Nádalyról jöve, a Gát csárdánál kelt át a Nagybarán s éjjel tájban érkezék Temerintől éjszakra a Nagy part emelkedéshez, mely a községtől alig fél órányira esik. A főhadoszloppal egyidejűleg Joannovics Mihály a szöregi sánc ellen vonult, hogy amannak hátát és oldalát fődözze, s a sáncot elfoglalja, vagy legalább ellene addig harcoljon, míg Temerin és Járek elesik. Stratimirovics — bár közel volt Temerinhez, nem ment át rögtön támadásba, hogy Máté ezredesnek módot nyujtson Temerinből kivonulni Járek segélyére. Terve mint a fent előadottakból kitetszik, sikerült. Időközben a fővezér, ki a Járeken folyt ágyuzást hallotta, a helyzetről jelentést is kaphatott. Most egy osztag esajkást két löveggel a temerini védállás balszárnyának megkerülésére oly utasítással rendelt ki, hogy ez — valószínűleg a mai Volpert szállás felé tartva a Czigánybara hidján keljen át, s a községbe hatolva azt a magyarok háta mögött gyujtsa föl. Éjjeli 2 óra volt, midőn a főoszlop Temerin északi arcvonalaát megtámadta. Az ott elhelyezett magyar csapatok egy ideig ellentállottak s a nemzetőrség is Popik István százados alatt a hely védelmére sietett. De midőn a magyarok háta mögött kigyulladt a község, Stratimirovics a zavart felhasználva egy újabb rohamot intézett Temerin ellen, minek következtében a magyarok be a faluba hátráltak s onnan Ó-Kér felé menekülének. A szerbek Járeket is felgyujtották. A magyar csapatok nem dicsteljes módon, szivós védelem, vagy erélyes és

merész visszacsapás nélkül — Pétervárad és Ó-Kér felé futottak.¹⁾

Ezzel a magyarok passiv ellentállásra szánt öve, s Péterváraddal a közvetlen összeköttetés megszakadt.

Bármennyire mesterkéltnek látjuk Stratimirovicsnak több oszloppal s egyiknek a másikatól függő vállalatát, el kell ismernünk a kezdeményezés iránti hajlamát, s a kivitelbeni szivósságát.

Ezzel szemben a magyarok hadviselése bémult, a szenvedőleges magatartás miatt élettelen. Ezzel nyerni nem, csak veszíteni lehet. Ha a magyarok Stratimirovicsnak csak egyik oszlopát megverik, halomra dül egész tervszerű vállalata. Ezt igazolja a Széchen hadoszlop támadólagos kísérlete.

Fehértemplom védelme.

augusztus 19-én és 31-én.

Az imént vázolt hadi események folyama alatt a szerbek a hadszínhely keleti szakaszában is támadólag léptek föl.

Már kezdetben említém, hogy a szerbek Fehértemplomot rábeszéléssel majd erőszakkal szándékoznak birtokba ejteni. E célból a szomszédos Vracsevgáj község mellett még július hónapban fiók tábort alakítottak, hogy a várost lekössék (sakkban tartsák) s alkalom adtán megrohanják.

A dugába dőlt egyezkedés óta alig mult el nap, hogy a szerb tábor és a fehértemplomi védőrség közt ne lett volna összekoccanás.

Midőn aztán Knicsanin ezredes szerb csapatával Pancsován kikötött, a szerbek újból támadólagos hadművelethez láttak. Bobalics alezredes és Knicsanin augusztus közepén 5—6000 főnyi csapattal és 8 db. 6- és 3 fontos ágyúval vették körül Fehértemplomot.

A lokvai harc után a Zsivkovics-féle gyalogság és a dzsidások visszavonultak Verseczre. Velök ment a fehértemplomi fegyverképtelen lakósok jelentékeny része.

A magyar kormány Dreyhan alezredes helyett a derék Maderspach századost bizta meg a város parancsnokságával s egyidejűleg 750 főnyi határ- és nemzetőrt rendelt Fehértemplom védelmére.

Az erélyes Maderspach a vidéken lakó szerbeket lefegyverezte s a barangoló szerb csapatokat több ízben megfutamtotta. Hogy a várost szivós védelemre képessé tegye s nyugal-

¹⁾ Thim József id. m., I. k. 130. l. Die Serbiche Bewegung in Südungarn. 165—169. l. Mészáros emlékiratai I. k. 126. l. Horváth M. id. m. I. k. 400. l.

mát biztosítsa, az utcabejáratokat eltorlaszoltatta s a város szegélyét lehetőleg védelmi állapotba helyezte.

A város északi oldalán emelkedő magaslaton a Kalvaria hegy déli párkányán a verseci ut közelében egy — a nap heve ellen deszkával fődött — kis zárt sánc épült s ezt 50 fehértemplomi polgár 1 darab 1 fontos ágyuval tartotta megszállva. Bent a városban a főntemlitett határőrök és nemzetőrök csapatahoz csatlakozott a fölfegyverzett lakósság. Ezek 5 db. 3 és 1 fontos ágyuval rendelkeztek

Augusztus 18-án a szerbek fölégették a város tulajdonát képező két vizi malmot a Nera folyó partján s elhatározták, hogy következő 18-áról 19-ére menő éjjel, a várost megtámadják.

A szerb csapatok a támadó művelethez képest már eleve három csapatban táboroztak a város környékén. Bobalics a főerővel a vracsevgáji táborban, Knicsanin Kussicson a Nera folyó mellett, Milenkovics pedig Rothkirchen (Vöröstemplom) feküdt táborával.

Mindhárom község körülbelül $\frac{3}{4}$ órányira esik Fehértemplomtól. A vracsevgáji tábor a község észak-keleti kijárata előtt a város felé eső oldalon feküdt s a szerbek utóbb néhány zárt sánccal megerősítették. A Rothkircheni csoport a falutól északra a fensik párkányzatán vala. Knicsanin táborá szintén Kussics előtt a város felé eső oldalon helyezkedett el.

A csapatoknak ily módon való elhelyezése lehetőség szerint körülzárolás s több irányból eredő központias támadás céljából történt. A Rothkircheni csoportnak ezen kívül rendeltetése volt a vracsevgáji főttábor baloldalát biztosítani s a fehértemplom — verseczi utat megfigyelni.

Augusztus 18-áról 19-ére menő éjjel 1 órakor a szerbek mindhárom táborá Fehértemplom megvételére alakult. Az éjjeli vihar s a zápoként szakadó eső a sötét éjszakában késleltette a támadó oszlopok előnyomulását. A csapatok hajnali 4^h tájban érkeztek Fehértemplomhoz. Ágyu lövés jelezte az általános támadás időpontját.

A fehértemplomiak a viharos éj s a szakadó zápor eső folytán nem sejték a szerbek támadását s teljes nyugalomba merültek.

A szerbek baloszlopa — Rothkirchen felől — a Kalvária hegyen levő zárt sánccot megrohanta, a védőrségből huszat fölkoncolt s a többit megfutamította. Az elfoglalt egy fontos mozsár ágyut a város ellen fordították.

Fehértemplom fölriasztott védőrsége szokva volt gyors alakuláshoz s a jeles parancsnok intézkedése folytán csakhamar minden osztag minden védő csoport a neki megjelölt védelmi szakaszt megszállotta.

Reggel 4^h 30^I-kor a város körül volt véve s három oldalról ágyuzta a szerbek tüzérsége. Egy órával később az épületek, pajták tüzlángban állottak.

Mindezek dacára a polgárság és a nemzetőrség hősies bátorsággal — s a sorhadi csapatoknak is becsületére való ügyességgel — védelmezte torlaszait. Kis kaliberű ágyúival tetemes kárt okozott az ellenség támadó csoportjainak.

A városnak dél-keleti részét — hol Knicsanin támadt — szerbek lakják. Ezek árulóivá lettek polgártársaiknak. Midőn Knicsanin szerviánusai a város dél-keleti sarkát megrohanták, az ellenséghez pártoltak s ablakaikból a fehértemplomi polgártársakat lövöldözték. Más adatok szerint a szerviánusok közül sokan már előtte való este a városba lopóztak s hajnalban a bajtársak rohamához csatlakozának.

Igy történt aztán, hogy Knicsanin reggeli 8 óra tájban a rác lakta városrészt véres utcai harcok után hatalmába ejtő. Déltájban a német templomnál is fölesaptak a lángok. A szerviánusok egyes csoportjainak sikerült ugyan a kerteken át a torlaszok belső oldalához kerülni, de ezek mindannyian ott lettek halálukat.

A város nyugoti és északi oldalán Bobalics és Milenkovic csapatai nem bírtak a városba hatolni.

Délután 2 óra tájban a derék Maderschpach újból egyesítő a vitéz polgárságot és nemzetőrséget s tömör csapatokkal egymásután több rohamot intézet a szerb városrészben duló szerviánusok ellen. Félórai véres harc után Knicsanin csapatai kiszorultak a városból.

D. u. 3 óra tájban a szerbek minden ponton visszavonulának, de az ágyuzás még tovább folyt, míg a lőszerben tartott. A véres küzdelem folytán mindkét fél kimerült. De Fehértemplomot a lelkes parancsnok helyes védelmi intézkedései s a hazafias polgárok és nemzetőrök vitézsége megoltalmazta.

Este volt már, midőn Blomberg ezredes csapatai Verseczről ide érkeztek. A lövöldözés esteli 6^{1/2} óratájban szünet meg. A dzsidások jöttek előre a tüzérséggel; 7^{1/2} óra tájban érkezett egy század Rukavina gyalogság. Éjjeli 2 órakor egy második század vonult be a városba. A dzsidások a városon kívül maradtak s még az nap este Udvarszállásra vonultak el.

A verseczi csapatok érkezése folytán első sorban Milenkovic oszlopa, majd a többiek is táborukba vonultak vissza.

A szerbeket Blomberg ezredes nem üldözte. A fehértemplomi derék polgárok és nemzetőrök a hősies küzdelemben 51 halottat, 18 sebesültet veszítettek s 4 emberük eltűnt. A szerbek 290 embert veszítettek, 30 emberük foglyul esett.

A város megmentésében első helyen említjük a nemes

jellemű Maderspach századost a védelmi munkálatok s a hősiesség önvédelem jeles parancsnokát. Kiváló érdemet szereztek továbbá Philippovszky cs. kir. hadnagy és Koschatzky polgár az ágyuk alkalmazásában. Skublics Ráfael a temesi önkéntesek, Fiala János a temesi határőrök parancsnoka; a vitéz Zinser család apa és két fia, Siegel és Barvan polgárok; Tormásy Kálmán szolgabíró, Rudnai Nikolics Sándor temesi önkéntes. A határőrök közül első helyen említendőek a zádorlakaiak, akik társaik közt legvitézebbek valának.

A hazafias érületű polgárok kiváló haditényét kegyelettei őrzik meg a történelem.

A szerbek ugyan visszaverettek, de a vracsevgáj-kussicsi tábor nem volt megsemmisítve. Fehértemplom helyzete állandóan veszélyes vala. A magyar kormány tehát a város védelmére a Kassa vidékén toborzott 9. honvéd zászlóaljat rendelte ki. E zászlóalj utóbb vitézsége folytán a szerbek réme lőn s a viselt főveg után „vörös sapkásoknak“ nevezték. Fehértemplomba augusztus 22-én 4 százada érkezett, kettő egyelőre Felső-Magyarországon maradt. A bevonult zászlóalj 1000 embert számlált.

Időközben a város észak-keleti sarkán a vámház (Mt. h.) közelében is épült egy redoute oly módon, hogy abból a Kalvária hegy és a krusiczai út egyaránt lőhető vala.

A honvédek hős csapata augusztus 23-án nyerte az első tűzkeresztséget. Ugyanis Knicsanin szerviánusai a városnak Krusicza-felé néző eme védsáncát támadták meg; de a honvédek rövid tüzelés után szuronynyal rohantak rájuk s Krusicza-felé üldözték a futókat.

E kisebb harcban a szerbek 20 embert, 1 ágyut és egy társzekeret veszítettek, míg a honvédeknek 2 halottjuk és 4 sebesültjük vala.

Fehértemplom szivós védelme arra indította a szerbeket, hogy békés egyezkedés útján próbálják megnyerni a város polgárságát. Az egyezkedést Majerhoffer császári ezredes vezette, azonban eredménytelenül.

Ugyan azon napon, midőn a honvéd zászlóalj Fehértemplomba érkezett, a szerb fölkelők egy csapata Uj-Moldvabányát támadta meg. Asbóth őrnagy egy ideig derekasan védelmezte a kis várost, de miután a Krassó megyei határőrök megfutamodtak, 140 főre leolvadt csapatával Szászabányára volt kénytelen visszavonulni. A szerbek a várost és a virágzó bányatelepet elpusztították.

Eme csapás viszonzásául Rác Sándor honvédszázados a vörössapkások két századával és az oraviczai nemzetőrség egy századával augusztus 27-én hajnalban Ó-Moldovára ütött. Az

ott tanyázott szervianusokból 14-et elejtett s a többit a Dunára üzte. A vert had dereglyéken és csolnakokon menekült a szerb part felé. Két dereglye tulterhelés folytán 50—60 szerviánussal a víz alá merült.

Minthogy az egyezkedés célhoz nem vezetett, a szerbek Fehértemplom ellen egy újabb támadást tervezének.

A város malmaikat a fölkelők elpusztíták s a polgárság élelmi szükségletét nevezetesen a lisztet, a magyar kormány Verseczről szállította. Augusztus 30-án 1 honvédszázad és $\frac{1}{2}$ dzsidás század — hogy az országutat a szerbe portyázó szerbek-től megtisztítsa s az érkező élelmi szállítmányt fölvegye — Versecz felé indult.

Erről értesültek a vracsevgáji táborban s 30-áról 31-ére menő éjszakát és a hajnali időszakot tüzték ki a város megtámadására.

A szerbek újabban Szerbiából jött önkéntesekkel erősödve, ezuttal 12 ágyuval s ezek közt egy tarackkal rendelkeztek. Augusztus 26-án érkezett a vracsevgáji táborba Stefánovics cs. kir. műszaki százados, hogy a szerb tábor futólagos földsáncait kiegészítse s Fehértemplom támadásában részt vegyen.

A szerbek táborának — tekintettel arra, hogy időközben Fehértemplom védőrsége egy honvéd zászlóaljjal erősödött — föltétlenül erősebbnek kellett lennie, mint augusztus 19-én volt. Stefánovics százados élményeiben — valószínűleg az ismételve beállott kudarc folytán — a támadó oszlopok erejét csekélynek írja. A fölkelők ezuttal is három irányból nyomultak elő s éjjeli 1 órakor indultak el táborukból.

Bobalics 4 század gyalogsággal és 4 löveggel a vracsevgáji uton nyomult elő. Ezen oszlop baloldalának biztosítása, valamint a rothkircheni csoporttal tartandó összeköttetés céljából Stefánovics százados 2 gyalog századdal Rothkirchenről a fensik szélén haladt, míg Gyurics Timotheus cs. kir. főhadnagy a rothkircheni tábor parancsnoka 3 gy. századdal és 80 horvátal — kik Nugent-től jöttek át — a verseczi uton ama kis redoute ellen nyomult, mely a Kalvária hegyen vala.

Knicsanin hadoszlopa ezuttal is Kussics felől az út mentén támadt.

A szerb hadak ereje következőleg állapítható meg:

Knicsanin hadoszlopa	— szerviánusok	— 2000 e.	8	löveg.
Bobalics	..	— határőrök	— 1500 e.	4 ..
Stefánovics	..	..	400 e.	— —
Gyurics	..	..	680 e.	— —
			összesen 4500 e.	12 löveg. ¹⁾

¹⁾ Ezen adatok „Die Erlebnisse eines k. k. Offiziers” munka íróján után hozzávetőleg vannak megállapítva.

Ezen felül a hadoszlopokhoz népfölkelők is lehettek nagy számmal beosztva.

Egy tarack Stefánovics oszlopánál a rothkircheni uton nyert fölállítást s szakadatlanul, de kevés hatással lőtte a várost.

A támadás ezuttal is korán reggel kezdődött minden irányból egyidejűleg s nagy erélylyel, de kevés harcászati számítás-sal történt. Az ostrom műveletet reggeli 4 órától délelőtt 10 óráig tartó ágyuzás vezette be. A legnagyobb erőt Knicsanin vitte harcba s első támadásakor a város közepéig tört be, azonban a torlaszokon áthatolni nem vala képes.

A főuton Bobalics hiában erőlködött, még csak egy torlaszt sem birt elfoglalni s utóbb is csak ágyuzásra szorítkozék. Ugyan így Gyurics a verseczi uton, nem tudta leküzdeni a kis redoute vitéz őrségét.

Stefánovics Rothkirchen felől jöve, midőn a várost 200 lépésre megközelíté a bejárat mellett jobbra, egy házba vetette magát. Befelé az ut földhányással volt elzárva. A Stefánovics csapata által megszállt ház közelében 50—60 lépésre volt egy hosszabb arcvonalu téglaház szivós védelemre berendezve. Ezen házból erősen tüzeltek Stefánovics csoportja ellen. A csatározás körülbelül délután 1 óráig tartott.

Ezen osztály az erős tüzelést kiállani nem bírta s a harcászati köteleket fölbontva menekült a háta mögé eső tengeri közé, s utóbb Stefánovics alig 20 emberrel maradt a házban; s midőn a magyarok egy 3 fontos ágyu kartács lövedékeivel kezdték a ház ablakait lövetni, majd egy honvéd század szuronyt szegezve tört elő, Stefánovics osztálya a háta mögött vonuló bokorral földött mély árkot is felhasználva Bobalicshoz a vracsevgáji utra futott. Bobalics ekkor már egyedül állott ágyui mellett, katonái szétfutottak, hogy földözzék magokat a magyarok lövedékei ellen, mások meg szerte oszolva a szőlőkertek pompás gyümölcsével olták szomjukat.

A város északi oldalán Gyurics, hogy csapatát föltüzelje, előre tört a Kalvária hegy zárt sánca ellen. De térden megsebesült, csapata meg szétfutott.

Délben egy kis harcshünet állott be, csak olykor dördült meg az ágyu. Stefánovics gyülekezteté osztályát s rajvonalat alakíta egy árok mentén a város felé.

Knicsanin felől itt mit se tudtak. Midőn Gyurics megfutamadott, a 2-ik honvéd század a magaslatról lefele támadt a Stefánovics balszárnya ellen. Erre a szerbek a vracsevgáji uton is futásnak eredtek, nagy veszteséggel táborukba menekülve.

A jobb szárnyas támadó csapatnál Knicsanin hadaiból a szászkai utcában egy leégett pálinkafőzőben mintegy 60

szerviánus húzta meg magát. Ezeket a betört honvédek és polgárok egy szálíg felkoncolták.

A honvédeknek a polgárokkal együttesen intézett hősiességi rohamai az ellenséget minden ponton visszaverték s délután 1/24 órakor szabad volt a város.

A harc eseményei folyamából kitetszik, hogy a szerbek kevés harcászati érzékkel ostromolták Fehértemplomot. A város területe elég nagy arra, hogy 5—6000 ember csak elenyésző hatást fejthet ki akkor, ha erejét majdnem egyenletesen elosztva a sík területről támad s egyszerre akar mindent birtokba venni.

A szerbeket semmi nem vonzotta a Kalvária hegyre. Meglehet tán azért, mert Blombergtől tartottak. Már pedig a kussicsi és vracsevgáji utról, az egymás háta mögött többszörösen is épült torlaszokat nem csak ágyuzni, de sőt látni sem lehetett. Ugy tetszik arra fektették a fősúlyt, hogy a házak felgyújtása által mentől többkárt okozzanak a fehértemplomiaknak.

Blomberg ezredes Verseczről eleség szállítmányt kísért Fehértemplomba. Különítménye 4 század Rukavina-féle gyalogságból, 6 század dzsidásból és 3 6 fontos ágyuból állott. Az éjszakát Vojvodincz-en töltötte.¹⁾ Kétségtelen, hogy Fehértemplom ostroma alkalmából az ágyuzást hallotta. Ha reggel 5^h-kor indul legkésőbb 9^h-kor Fehértemplomba érkezik vala s a szerbeket már megjelenése által elvonulásra kényszeríti.

De Blomberg mint császári ezredes s nem magyar származású katona, már ekkor nem volt az önvédelmi harcot vivő magyarok pártján s a szerbeknek nem akart kárára lenni.

Különítményével akkor érkezett meg Fehértemplomnál, midőn a honvédek szuronyt szegezve a városon kívül üldözték a futó szerbeket. Az ezredes tilalma dacára csak a magyar érzelmű Rukavina ezredbeli gyalog századok csatlakoztak a honvédekhez s egy darabig versenyt üldözték velök a futókat. A szerbek 160 halottat, 12 foglyot, egy ágyut és egy zászlót, a magyarok 5 halottat és 9 sebesültet veszítettek. Más adatok szerint a szerbek 200—300 halottat, a magyarok 1 honvéd századost, 8 közlegényt veszítettek s többen megsebesültek.

A harc után következő napon Blomberg ezredes különítményével Fehértemplomból Verseczre vonult vissza.

A szerbek hadállásaiban ama változás történt, hogy Knicsanin szerviánus csapatával Fehértemplomtól északra a verseczi utat szállotta meg, Stefánovics pedig 4 századdal és 2 3 fontos ágyuval Kussicsnál foglalt táborhelyet.

Mindezeknek dacára Fehértemplom derék polgárai nem

¹⁾ Horváth M. szerint Goszpodinczen. De ilyen község nincs ez utvonalon, s így ez tollhiba lesz. Vojvodincz nem 1¹/₂ óra, de 3¹/₂ órai menet (14 kmt.) Fehértemplomhoz. (Lásd Horváth M. id. m. 1. 390. l.)

veszték el bátorságukat, sőt annál szívósabb és lelkesebb érülettel ragaszkodtak a haza ügyéhez. Utóbb szeptember hóban a város védelmére a külső körleten egy oly védsáncot ástak, mely teljesen övezte a várost s a Kalvária hegy két zárt sáncával is kapcsolatban állott. Nemsokára az augusztus 31-én vívott harc után a magyar hadügyminiszter előterjesztése folytán a király Maderspach századost őrnagygyá nevezte ki; mint ilyen továbbra is megtartá Fehértemplomban a parancsnokságot. A 9. honvéd zászlóaljnak Felső-Magyarországon maradt 2 százada szintén ide vonult a város védelmére. Ennek folytán Fehértemplom védőrsége most már támadó portyász vállalatokat indított a szomszéd községekben megfészkelő szerbek ellen. Ezek közt nevezetes ama vállalat, melyet szeptember 7-én a főtábor Vracsevgáj ellen intézett. Reggeli 4 órakor a városban nélkülözhető védőrség 6 ágyuval három oszlopban indult a vracsevgáji tábor ellen, a vracsevgáji főuton kívül még Rothkirchen és Szokolác irányából. A honvédek egy része csatárláncba oszolva nyomult elő. Az ágyulövések hallása s a veressapkások látása elegendő okot szolgáltatott arra, hogy a szerbek földjék táborukat s a Karas folyó mögé hátráljanak. A honvédek a védműveket lerombolták s a falut fölgyújtották. Most a szerbek a Karas folyó jobb partján az Ördöghidja mögött ütöttek táborot. Hátuk mögött a futóhomok, arcvonalkuk és balszárnjukon a Karas folyó, távolabb jobb oldalukat a Duna folyam védte.

Ezen felül a balparton az Ördög-hidja előtt, hidfőszerűleg egy zárt sáncot építének.¹⁾

Bobalics Péter táborparancsnok meghagyása folytán Beszarabics Vincze cs. kir. főhadnagy 1156 illyr-bánáti granicsár ezredbeli katonával s 8 — felerészben 1 fontos-ágyuval a Karas mentén Versecz felé nyomult, hogy alkalmas pontot megszállván, Fehértemplom és Versecz közt az utat megfigyelje s az összeköttetést e két város közt megszakítsa, helyesebben veszélyeztesse. Beszarabics e célból Strázsát (Lagerdorf) szemelte ki tábor helyül, utóbb három zárt sáncal megerősítette.

Szeptember 21-én a szerbek Jám Vojvodincz és Kustély helységeket megszállották s néhány nap alatt az összes magtárakat kiüríték s a zsákmányt lagerdorfi táborukba szállíták. 400 főből álló portyázó csapatjuk egész Versecz határáig kalandozott.²⁾

¹⁾ Horváth M. id. m. 1. 381—392 l. Die Serbische Bewegung in Südungarn 173—178 l. Böhm Lenárd. Dél-Magyarország vagy az ugy nevezett Bánság külön története. 480 l. Erlebnisse eines k. k. Offiziers stb. id. m. 38—42 l. Gracza György. Az 1848—49. magyar szabadságharc története II. 106 l. egy szemtanu leírása; — 120 l. a P. H. temesi levelezőjének följegyzései — 229 l. a „Közlöny“ tudósítójának értesítése.

²⁾ Milleker Bódog Versecz szab. kir. város története 24 l.

A perlaszi szerb tábor megrohanása

szept. 2-án.

(*l. a 3. számú vázlatot.*)

Fehértemplom hősiei védelme a hadszínhely eme szakaszának nyugoti részében is lelkes hangulatra gerjesztette a magyar csapatokat. Minthogy a szerbek augusztus végén gyors egymásutánban több vállalatot intéztek a magyarok ellen, s a védtelen lakosságot megtámadva élete és vagyonától megfoszták, a nagybecskereki tábor csapataiban is megnyilatkozott a vágy, hogy a szerbek ellen harcba vezéreltessenek.

E magyar csapatoknak nem kellett messze menniök, hogy harcúgyukat kielégítsék. Velök szemben állott a fölkelő szerbeknek eróditett tábora Écskától délre, Perlasz közelében. Eme tábor, mint kezdetben emlitém, N.-Becskerek ellenében gyülekezett s Alibunárral együtt szilárd támpontja lón a dél-bánáti fölkelésnek.

A tábortól dél és keletre fekvő szerb községek hódoltsági körletéhez tartoztak. Mint minden vállalat kiinduló pontja, észak felé első sorban N.-Becskerek várost és környékét fenyegette.

A szerbek perlaszi tábora a Bega csatorna balpartján a perlasz-écskai uton, Perlasztól körülbelül 4 km.-re feküdt.

A tábort, mely a mai erdő őrháznál vala, egy összefüggő vonalakból álló védsánc övezte, melynek külső árka 2 mt. mélys s 4 mt. szélességgel birt.

Közelebb Perlasz felé a Jánca dombnál (Jančova hunka) egy erős redoute épült. A táborban mintegy 500 nádkunyhó szolgált a csapatok elhelyezésére.

A perlaszi táborban Drakulics parancsnoksága alatt 5000 fölkelő tanyázott, kik nagyobb részt a fegyverforgatásban jártas határőrökből, esajkásokból, továbbá szerviánusokból s a magyarországi szerb falvak önkénteseiből állottak. A sáncokon 12 ágyu volt felállítva. Ebből 4 darabot az előre tolt nyílt sáncon helyeztek el.

A tábor kissé emelkedett területen feküdt, nyugoti és északi oldala meredeken szállott alá a Bega felé. A déli részen a környék fölött áttekintést nyujta.

Kiss Ernő ezredes a nagybecskereki magyar tábor parancsnoka sarkalta a kormányt, hogy erősbitést küldjön, hogy azután — mihelyst vállalatképesnek érzi magát, a perlaszi táborra döntő csapást mérjen. Kiss ezredest, mint magán embert is érdekelte a vállalat sikere, amennyiben eleméri nagy kiterjedésü birtokát a szerbek garázdálkodása állandóan fenyegette.

1848. augusztus végén a következő haderők voltak N.-Becs-kereken és környékén :

N e v e z e t e s e n	Gyalog- ság	Lovas- ság	Ágyuk
A Mihály orosz nagyherceg nevét viselő előbb Mariaássy 37. gyalog ezred 3. zászlóalja (13—18) 6 százada Vetter Antal alezredes parancsnoksága alatt	840	—	—
A Don Miguel (debreczeni 39. gy.) ezred 3 százada — körülbelül	420	—	—
A debreczeni 10. honvéd zászlóalj Szemere őrnagy parancsnoksága alatt	1000	—	—
Woronieczky Miczisláv herceg pesti 2 önkéntes vadász százada lehetett	300	—	—
A bihari nemzetőrök 1 önkéntes százada hozzávetőleg	200	—	—
A Württemberg és Hannover huszárok 6 százada	—	720	—
1 6 fontos üteg és 4 nemzetőrségi löveg . .	—	—	10
Összesen . .	2760	720	10

Ezen felül a Wasa gyalog ezred 3. zászlóalja Ó-Becséről Uj-Becsére tétetvén, Kiss Ernő ezredes parancsnoksága alá helyeztetett. E zászlóalj Csurog irányában a Tisza mentén előőrsöket állita.

A perlaszi tábor megvételeére az ütközet tervet Vetter Antal 37. gyalog ezredbeli alezredes készítette s Kiss ezredes jóváhagyta s a kivételre szeptember 2-át tűzte ki.

Szeptember 1-éről 2-ára menő éjjel Kiss Ernő ezredes a nagybecskereki csapatokkal Écskára vonult, hogy ott egyesüljön a Vetter alezredes parancsnoksága alatt álló csapatokkal, melyek Perlasz felé őrállás szolgálatban Écskáig valának előre tolvá.

A Wasa gyalog ezred 3 (13. 14. és 15.) százada, hogy Kiss Ernő támadólagos előnyomulását jobb oldalában a Tiszánál fődözze, szeptember 1-én Kumánra s onnan a Tisza mentén lefelé irányított. Ezen csapat rendeltetése volt első sorban a zsablyai átjárót biztosítani, nehogy a bácskai szerb csapatok a Tiszán átkelve Aradácson át Nagy-Becs-kereket megtámadják.

A folyó jobb parti területén fekvő helységek szerb kézben valának. A zsablyai átjárótól — Aradácson át — Nagy-Becskerek 2¹/₂ óra gyalog menetre fekszik.

Kiss ezredes a perlaszi tábor hajnalban szándékozott megrohanni. E célból éjjel 2^h-kor indult el Écskáról. Ezen falutól a táborig 9 kilométert számolunk s ez ut rendes viszonyok közt 2¹/₄ óra alatt megtehető. Éjjel több időre van szükség.

A magyarok vállalata titkos szándékkal történt; azonban a nagybecskereki szerbek tűzoszlopok gyujtása által már elve figyelmesse tették a perlaszi tábor a fenyegető veszélyre. Így történt, hogy ezek teljesen harcész állapotban várták a magyarokat.

A vállalat lefolyásának tanúsága szerint azonban az ütközetterv nem egyedül és kizárólag a meglepetésre volt állapítva, de nappali harcra is előkészíté a támadó oszlopokat.

A magyar csapatok reggeli 5 órakor vonultak fel a szerb tábor közelében. Vetter alezredes megbízatás folytán átvette a gyalogság és tüzérség fölött a rendelkezést. Intézkedésére a Woroniecky herceg pesti önkéntes 2 százada északkelet felől kerülte meg a sáncolatot; ezektől balra fejlődék a Don Miguelek 3 százada. Ezek alkoták a támadó csapatok balszárnyát. A jobb szárnyon a sáncolat északi-főarcvonalával szemben a Mihály ezredbeli 6 század, 10. honvéd zászlóalj és a bihari nemzetőr század állott fel.

A sánccok keleti arcvonalának nevezetesen pedig a redoute s ennek Perlasz felé eső kijáratának megfigyelésére — a magyar csapatok szélső balszárnyára — a Hannover és Würtemberg huszárok 6 százada volt kirendelve.

Az ágyuk lehető közelre előtollattak s a leggyöngébb pontokkal szemben (tehát megosztva) vonultak fel. A terepre való tekintettel, csak is az északi és az észak keleti arcvonalon nyerhettek fölállítást.

A támadás reggel 5 óra után kezdődött. A harcot a tüzérség vezette be. A szerbek, mint fentebb emlitém, készen fogadták a támadást; s az első ágyulövéseket azonnal viszonozták.

A magyar-aradi nemzetőr tüzérek, jólehet csak ujoncok valának, remekeltek a lövésben. Mindjárt az ágyu tüzharc kezdetén leküzdék a szerb csapatok tüzéreit, a mennyiben több 6 fontos ágyujokat leszerelték.

A magyar tüzérség a szerb tábor nádviskóit csakhamar felgyujtotta. A terjedő láng a szerb csapatokat nagy zavarba ejté. A magyar vezérlét, hogy e zavart fölhasználja, rohamra inditá a gyalog csapatokat.

A rohamot a tulsulyban volt jobb szárnyon kezdték az első vonalbeli sáncok ellen. Elsők válának a Mihály ezredbeli gyalogosok, kik a sáncok ormát megmászták s a szerb táborba hatoltak; ezután nyomult be a 10. honvéd zászlóalj. A jobb szárny sikere most magával ragadta a balszárnyat is. Előtörték Woroniecky önkéntes vadász századai, — kiket a herceg lóról leszállva személyesen vezetett a sáncok ellen, — s ugyancsak a Don Miguel gyalogosok, kik a többi csapatokhoz hasonló lelkesedéssel rohanták meg a sáncokat. A szerbek öldöklő golyó záporral fogadták a magyarokat. Minden ellentállás hasztalan volt. A magyar gyalogosok szuronynyal döfték le az ellentállókat. Ekkor az ellenség a háta mögé eső redouteba menekült. De a magyarok nyomon követték s ugye lehet egyidejűleg hatoltak be a zárt sáncba, honnan aztán még egy rövid ideig tartó heves küzdelem után a szerbek teljes vereséggel kiűzettek.

A bihari nemzetőr század, mely a jobbszárny mögött tartalékban állott, Kiss Pál 37. ezredbeli százados buzdítása és vezérlete alatt — tökéletlen fegyverek és még hiányos kiképzés dacára — halál megvetéssel követte a sorkatonaság példáját s az ellenségnek egy osztályát, mely a redoute mögött a magyarok jobbszárnya ellenében magát az utmelléki erdő sűrűjében befészkelte, elszántan megrohanta s állásából kiverte. A magyar csapatok vetélkedtek a vitézségben. A szerbek tüzérei a magyar gyalogság szuronyai alatt estek el.

Drakulics a szerbek parancsnoka nem várta ki az általános támadást, hanem 2500 emberrel és 2 ágyuval Titelbe futott. A többiek a tábor mögött készen álló szekereiken, (de gyalog is) részint Szakulára (Torontál-Sziget) részint Leopoldovára (Csenta) és haza menekültek.

A szerbek veszteségét 2—300 főre teszik.

Hivatalos adat szerint a sáncokban 90 halottjuk maradt.

A magyarok 56 embert veszítettek, — köztük Szemere Pál őrnagyot a 10. honvéd zászlóalj vitéz parancsnokát. Reggel 8 órakor — tehát 3 órai harc után — a perlaszi elsáncolt tábor a magyarok birtokában volt.

2 egyfontos, 5 háromfontos és 2 hatfontos ágyu és 1 bombavető mozsár, nagy mennyiségű lőszer (Perlasz átkutatása alkalmával 30 mázsa lőpor, 68000 puska töltény) esett a magyarok birtokába.

Az elvett lövegekből Kiss ezredes egy üteget alakított.

A tábor elfoglalása után Kiss ezredes a Mihály ezredbeli zászlóaljjal, egy osztály huszárral és egy ütegágyuval Perlaszra nyomult. A helységet a szerb lakósok elhagyták s csupán a németek maradtak benne.

Perlaszról hirszerző járőröket indítottak Titel felé. Ezek ama jelentéssel érkeztek vissza, hogy a rácok Titelnél a hajó hidat fölszedték s az átkelő hely védelmére készülnek.

A perlaszi tábor sáncait a kirendelt lakósság rombolta le.

Perlaszon a csapatok Vetter alezredes parancsnoksága alá helyeztetvén — ott hagyattak, míg a többi csapatok Nagy-Becskerekre irányítottak, hol még az nap este 6-7 óra tájban megérkezének. A Tisza mentén levonult Wasa ezredbeli, 3 század visszamenetelt Ó-Becsére, hol 5 nap múlva érkezett meg.

Kiss Ernő ezredesnek a kormányhoz intézett jelentése világot vet a magyar csapatok hangulatára. Ebben írja egyebek közt, hogy a pesti vadász seregben oly nagy a lelkesedés, hogy a kórházba érkezett sebesültek és csonkítottak is még mindig kiáltják: „éljen a magyar“¹⁾

Kiss Ernő ezredesnek a perlaszi tábor ellen éjjel megindított vállalatát történt rajtütési szándékból, hogy a tábort váratlanul megrohanja; de történt azon szándékból is, hogy a meglepett szerbek Titelből a Tisza jobb partjáról segílyt ne kaphassanak, vagy más irányból eredő hadművelet által ne segílyeztessenek, hanem kizárólag magukra legyenek utalva.

Azonban a szerblakta vidéken egy rajtaütési vállalatot az utolsó pillanatig titokban tartani, alig volt lehetséges.

Másrészről egy távolabbról érkező s akkora csapattest fölvonulása és alakulása a tábor közelében, nagyobb óvatosság mellett is — annyi zajjal jár, hogy szerfölött kedvező viszonyoknak kell vala közrehatniok, hogy a táborbeliek ezt észre ne vegyék. Ilyen kedvező viszonyok volnának: a biztosító és hirszerző szolgálat elhanyagolása, zivatar, eső, hó, szélvihar, sűrű köd, mint nem különben a támadó félnek sikerült manőver által az ellenfél tévutra vezetése.

Az elsorolt föltételek egyike sem volt meg s a támadás szükségképen reggel 5 órakor kezdődött, a mikor már világos vala, mert a nap szeptember 2-án 5 óra 15 perckor kél.

Mindez által a támadás, illetőleg megrohanás terve jól volt megalkotva s keresztül vive. A tervet egyszerűség, a kivített szabatoság jellemzi. Minden csoport tudta mi a dolga. Miután kivilágosodott, meglepő megrohanásról szó sem lehet. Hanem bevezető ágyutüzharc által fölgyújtattak a nádviskók s a bekövetkezett általános zavart használták föl rohamra a magyarok.

Csupán egy fegyvernem helyes alkalmazásáról feledkezett meg a fővezérlet, illetőleg ama fegyvernem parancsnoka.

¹⁾ Vetter Antal. Az 1848-49. szerb támadás. Hazánk 1887. VII. 388. 1. Gracza Gy. id. m. II. 123—126. lap. A „Közlöny“- tudósítójának elbeszélése és Kiss Ernő ezredes jelentései. A cs. és kir. 60. és 37. gyalog ezredek történetének idevonatkozó részletei.

Két osztály huszár — 720 lovas állott a magyar balszárnyon, a védsáncok keleti arcvonalaival szemben, s midőn a táborból kiüzött szerbek — ki kocsin, ki gyalog — futásnak eredtek, a lovasság parancsnoka azt nem látta, vagy ha látta is, még sem üldözte. Miért? — talán nem kapott rá parancsot?

A lovasság egyik legfőbb rendeltetése, hogy a futó ellenséget üldözze; gyakran (mint ez esetben is) hamarabb tudja meg az ellenség visszavonulását, mint a fővezérlet, melynek távolabb eső ponton az ütközet vezetésére kell befolytania. Kell-e hát a lovasság parancsnokának arra utasítást várni, hogy most üldözze a futó ellenséget?

Nem. Ez a lovasság természetes hivatása. Ha ezen üldözés megtörtént volna, a szerbek talán előfogathoz is nehezen jutnak, de bizonyára nem szedik vala össze magokat annyira, hogy pár nap múlva — mint azt látni fogjuk — Perlaszra ellentámadást intézzenek Szakuláról és Titelből.

Ezen körülmény azt mutatja, hogy a szerbek a perlaszi táborral egy posíciót veszítettek ugyan, de nem törtek meg. Már pedig a csatának, vérontásnak ez a végcélja. A ki azt el nem érte, csak félig győztes.

Ennek kapcsán fölmerül ama kérdés, nem lett volna-e helyes a szerbekkel együtt Titelbe nyomulni? E tárgyban Vetter Antal azt mondja, hogy: „Perlaszra érkezvén Kiss ezredes a törzstisztekkel haditanácsot tartott, melyen ki volt mondandó, hogy mi történjék, vajjon a győzelmet tovább kell-e folytatni (kizsákmányolni) vagy pedig a korábbi állásokba visszatérni.

A kiküldött hirszerző járőröktől megtudták, hogy a szerbek a titeli hidat fölszedték s a szerbek védelemhez készülnek.

De ha a haditanács ki is mondja vala, hogy Titelt el kell foglalni, kérdés marad, hogy ezen pontot és a titeli fensíkot megbirják-e tartani. Mert kevesebb volt hadierjük, semhogy Torontált, a német bánási határőrvidéket tartsák, Titelt elfoglalják s a fensikkal együtt birtokban tartsák akkor, a midőn a szerbek főereje a római sáncokban és Szt.-Tamásnál vala. Ez annyi lett volna, mint magokat örökös támadásoknak kitenni. Csak az összes hadierők tervszerű és egységes támadása mellett volt volna remélhető Titel megtartása. Perlaszi győzelmüknek tehát csakis helyi hasznát vették.

Kiss dandára kénytelen volt előbbi hadállásába visszavonulni; annál is inkább, mert a perlaszi tábor szétverése után a rácoknak egy másik csoportja (Knicsanin alatt keletről jöve) alig 3 mértföldre (20 km.) Nagy-Becskekertől — a Temes folyónál, Tomasevácson egy másik erődített táborot állított.

Ezekre megjegyezzük, hogy a szerbeket Titelig követni, csakis a lovasságnak állott volna módjában, de azt elfoglalni

és ideig-óraig — mondjuk a főcsapat megérkeztéig megtartani — a lovasság nem bírta volna, sőt kétségtelen, hogy ez a Tiszán való étkelés s Titelben maradás esetén áldozatul esik vala.

Minthogy pedig a nagy-becskerek-i dandár műszaki csapattal s a Tisza áthidalásához vagy az átszállításhoz szükséges anyaggal nem rendelkezett, természetes, hogy a maroknyi had az átkelést sem erőszakolhatta. Mindezeknek dacára a kivivott győzelem után megállani, sőt a korábbi hadállásba visszatérni, egyértelmű vala a kivivott előnyök feladásával.

Ha a nagy-becskerek-i dandár Pancsovára tör s a várost hatalmába ejti, Knicsanin nem állít tábort Tomaseváczon, melynek amugy is az volt rendeltetése, hogy a nagy-becskerek-i dandárt elzárja Pancsovától. A magyar sereg legnagyobb valószínűség szerint Knicsanin seregével is leszámolt volna. Kiss Ernő csapatának ilyenén határozott és gyors hadművelete egész más fordulatot adhat vala a viszonyoknak. Ne feledjük azonban, hogy ma ezt könnyebb mondani, mint azon időben végrehajtani a száz akadálylyal küzdő — nevezetesen a hadparancsnoksággal szembenálló magyar vezéreknél.

Perlasz-aradác-z-eleméri harcok

szeptember 9—12.

A magyarok visszahuzódása bátorságot és szabadkezet adott a szerbeknek. Első gondjuk vala a szétvert csapatokat gyülekeztetni, hogy Pancsovát fődözzék.

Minthogy azonban a magyarok tétlenül maradtak, a szerbek a távolabbi haderők gyülekeztetése után, megint támadólagos hadműveletet indítottak a magyarok ellen.

Stratimirovics György a jarek-temerini szerencsés harcok után Ó-Kér ellen akart támadni, de a perlaszi vereség hírére csapatainak egy részével Titelnél átkelt a Tiszán s Pancsova fődözése céljából a Temes folyónál Barándát és Szakulát megszállotta; a Perlasznál megvert hadak egy része szintén ide csatlakozott. Knicsanin ezredes a fehértemplomi kudarc után a perlaszi vereség híre folytán Pancsovára vonult. Itt összegyűjté az ide menekült szerb csapatokat s a tulajdon szervianusaival együttvéve — körülbelül 4000 emberrel és 8 ágyuval Debeljácsán át a Temes folyóhoz Tomaseváczra indult.

Debeljácsa magyarajku lakossága fegyvert fogott, hogy a szerbeknek utját állja; de a tulerős ellenség elől Antalfalvára s onnan a magyar táborba Nagy-Becskekerekre vala kénytelen menekülni. Knicsanin a községet összelövette és porrá égette,

s következő napon, az az szeptember 9-én Tomaseváczt meg szállotta s táborát megerősítette.

Ily módon a szerbek nemcsak hogy újból gyülekeztek, de Pancsovát is elzárták a magyarok elől.

Stratimirovics Györgynek most az volt a hadműveleti terve, hogy Perlasz és Tomasevác felől Nagy-Becskek ellen tüntet, mialatt két hadoszloppal átkel a Tiszán s Aradáczt és Elemért elfoglalja, azután észak-nyugatról támadja Nagy-Becskeket oly formán, hogy vele egyidejűleg Knicsanin Tomasevác felől nyomuljon e város ellen

E hadműveleti terv több feltételhez volt kötve, s egyik csoport a másiktól várta a meghatározott jeladást és kezdeményezést, minek folytán az, mint complicált hadi terveknél szokott lenni, dugába dőlt.

Az események lefolyása következő:

Stefanovics cs. kir. főhadnagy szeptember 9-én délután 3000 emberrel és 7 löveggel Szakuláról Perlaszra nyomult, hogy magát ott befészkelje s a községet a szerbeknek visszahódítsa. Az Ecskán őrálló magyar csapatok minden irányban földerítettek, Perlasz felé Arányi huszárfőhadnagy 11-én reggel 5 órakor ¹/₂ század Würtenberg huszárral küldetett ki. Ettől beérkezett jelentés folytán értesült Vetter alezredes, hogy a szerbek Perlasznál vannak s hogy Écska felé nyomulva, a szőlőültvények közt az országut mentén régi állásuktól nem messze rejtett állást foglaltak. Tényleg Zsivanovics cs. kir. hadnagy egy zárt sánc építését is megkezdte, azonban a magyarok támadása folytán teljesen nem végezhetette be.

Vetter Ecskán az őrálláson volt csapatokat hamarjában összeszedte s Perlasz felé indult; egyidejűleg jelentést küldött Kiss ezredesnek Nagy-Becskekre.

Jóval délelőtt érték el a magyarok a szerbek állását. A vállalatban részt vett a Mihály ezred 3. zászlóalja, a 10. honvéd zászlóalj, 2 század bihari nemzetőr, 1 osztály Würtenberg- és 3 szakasz Hannover huszár, végre 2 üteg.

A szerbek 3000 emberrel és 7 löveggel állották el az utat. Vetter 600 lépésre megközelíté az ellenséget s a tüzérség granát lövései után a Mihály gyalogosokat és a 10. honvéd zászlóaljat szurony rohamra indította. Ezek egy csapással bevették a félig kész sáncot s a szerbeket Perlasz felé szorították. A szerbek most a községet szállották meg s lövegeiket Perlasz délkeleti sarkán a szélmalomnál állíták fel s az előnyomuló csapatok ellenében szívós védelmi harcot vívtak. Ez alatt Kiss ezredes is megjött csapataival Nagy-Becskekről, s míg a gyalogságot rohamra parancsolta, lovasságát — hogy a szerbek visszavonulását elzárja, Leopoldova (Csenta) felé irányítá. Ezen körülmény

megtette hatását s a szerbek rövid utcai küzdelem után vad futással Titel, Szakula, Farkard, Csenta felé menekültek.¹⁾

Perlasz egy része harc közben leégett.

Az ellenség halottakban és sebesültekben sokat veszite; ezen felül két löveget és nagymennyiségű fegyvert hagyott a csatatéren.

A szerencsétlen bevezetés dacára Stratimirovics nem adta fel hadműveleti tervét. Szeptember 11-éről 12-ére menő éjjel két oszlopban átkelt a Tiszán. Az egyik hadoszlopot Mosorin felől Agics cs. kir. főhadnagy Aradácza, a másikat Stratimirovics György a zsablyai átjárón át Elemérré vezérelte. Utóbbi hadoszlopnak előzetesen a tiszai töltéseket megszállva tartó magyar előörs csapatokkal is volt harca: ezek visszanyomattak.

Elemért gróf Eszterházy őrnagy, Aradácza Woronieczky herceg pesti két önkéntes százada tartotta megszállva. Utóbbiak Agics támadása folytán Nagy-Becskerek felé hátráltak.

Stratimirovics, hogy a Tiszán leendő visszavonulását biztosítsa, lövegeinek egy részét (s valószínűleg gyalog csapatokat is) a tiszai töltésen visszahagyta.

Vetter emlékirása szerint Elemér felől az előörsi szolgálat vétkes hanyagsággal és gondatlansággal volt kezelve, minek folytán a szerbek megrohanással ejték e községet hatalmukba.

Elemér és Aradácza birtoka izgalomba ejtette a nagy-kikindai kerület szerbjeit s Melencze táján fegyveres csoportok gyülekezének.

A két hadoszlopnak most Nagy-Becskerek ellen kell vala előnyomulnia; de a jel az ágyuszó nem hallatszott Tomasevác felől. Órák multak, de Knicsanintól sem hír, sem jel nem érkezett; már pedig a győzedelmes magyarok táborát megtámadni egyoldalról veszélyesnek tünt föl Stratimirovics előtt, miért is tétlenül vesztég maradt. Kiss ezredes ugyan is a perlaszi győzedelmes harc után csapatának egy részét Tomasevác felé irányította s Knicsanint ott helyben leköté.

Ez és a perlaszi vereség elegendő okul szolgált arra, hogy Knicsanin ne mozduljon, de magát inkább szivós védelemre berendezze.

Kiss ezredes, kinek nagy kiterjedésű birtoka Eleméren vala, csakhamar értesült róla, hogy a szerbek Aradácza és Elemért elfoglalták s utóbbi helyen levő kastélyát feldúlták. Ennek folytán Appel őrnagyot 4 század Don Miguel gyalogsággal, 1. osztály Hannover huszárral és 6 löveggel indította Aradácza és Elemér visszafoglalására.

¹⁾ Közlöny 1848. 118. sz. 598. l.

Aradácson a szerb csapatok az ottani szerb lakosságnál elszéledtek s a vendéglátásban megittasodának. Minek folytán a magyar csapat — a meghátrált pesti önkénteseket fölvéve — egy rohammal kiűzte a szerbeket a faluból s huszáraival a Tiszáig üzette.

Nehezebben ment a dolog Eleméren, hol a kiszorított szerbek kétszer is betörték a faluba. A harc estig tartott. A szerbek végre is megfutamodtak s a Tiszán átmenekülve 4 ágyut és sok fegyvert hagytak vissza a csatatéren.

A perlaszi vereség után Stefánovics Titelből Opovára s onnan Szakulára sietett. A szétvert századok ottan gyülekezve valának. Ezeket a tomasevácsi táborba vezette. Ugyancsak Mayerhoffer cs. kir. ezredes intézkedése folytán a német-bánáti határőrezred 3. és 4. zászlóalja szintén Tomaseváczra Knicsanin alá rendeltetett.¹⁾

Szt.-Tamás 3-ik ostroma

szept. 21-én.

Ha Kiss ezredes szeptember 2-ka után — midőn a perlaszi tábort szátverte — nem nyomult Pancsovára, most újabb győzelmei után Tomaseváczot, illetőleg Kinicsanin csapatait kellett volna megtámadnia. E célból a hadszínhely nyugoti szakaszáról némi erőket elvonván, a nagy-becskereki dandárhoz csatolni s amott defensiv magatartással, a támadó hadműveleti csoport hátát biztosítani lehetett volna. Hosszabb tétlenség után éppen az ellenkezője történt.

A magyar közvélemény sehogy sem tudott abban megnyugodni, hogy a magyar fegyverek annyi dicsősége s a szerbek annyi veresége után Szt.-Tamás-Turia még most is a szerbek kezében van.

Báró Bechtold altábornagy -- minthogy a magyar parlamentben árulással vádolták, egy Bécsből vett parancs folytán, a fővezérletről lemondott s Bécsbe vonult vissza. Utóbb a Magyarország ellen viselt háboruban egy lovas dandár vezetésével bizatott meg.

A Bácskában elhelyezett csapatok fölött, az ország kormányának határozata folytán, ezuttal Mészáros Lázár hadügyminiszter — bár kelleetlenül — vette át a parancsnokságot.

Mészáros Klauzál őrnagyot nevezte ki vezérkari főnökéül. A választás nem volt szerencsés. A hadügyminiszter emlékira-

¹⁾ Közlöny 1848. 118. sz. 598. l. Di Serbische Bewegung in Südungarn 196. l. Die Erlebnisse eines k. k. Offiziers 48. l. Vetter. Az 1848—49. szerb támadás. Hazánk 1887. VII. k. 5 füzet 393—396 l.

taiban pedans theoretikusnak, haditudományokkal telt fejü tábor-kari főnöknek jellemzi Klauzált ki, hogy olvasottságát fittogtassa, a rendszeres ostromban szükségesek kérelmezésével hátráltatta az ostromműveleteket. — Ostrom-műveleti terve csak 46 egész ivpapirra terjedt s számos tervvrajzzal volt fölszerelve.

Természetes, hogy egy ilyen terjedelmü complicáció gyakorlati kivitelre nem volt alkalmas.

Az augusztus 19-iki ostrom művelet után a magyar csapatok defensiv állomásaikra vonultak szét. Mészáros a kormány sürgetései folytán szeptember 19-ére tüzte ki Szt.-Tamás ostromát; de közbejött esőzés folytán 21-ére halasztotta el. E célra az összes haderő 16 gyalog zászlóaljból, 2 huszárezredből, 1 huszárosztályból, 7 6 fontos ütegből, 1 12 fontos ütegből, 2 30 fontos mozsárból állott. Ezekhez járult a Turszky ezred egy zászlóalja, de miután csak 180 embert számlált, már eleve Ó-Becse védelmére hagyatott vissza. — Továbbá több önkéntes csapat s a rendes csapatoknál is több nemzetőrség. Ez utóbbiak csupán helyi szolgálatra fordítottak.

Mészáros ezen csapatok létszámát következőleg állapítja meg:

8 sor ezredbeli zászlóalj 6000 e, 8 honvédzászlóalj 8000 e. Lóvasság 2000 lovas. 8 üteg 48 löveggel s 2 mozsár.

Ezen haderőből Futakon volt 1 zászlóalj 1 huszárosztály $1\frac{1}{2}$ üteg, hogy Péterváradal az összeköttetést fentartsa. A betegeket és a helyőrségeket levonva, Szt.-Tamás ostromában résztvett 9000 gyalogos, 1500 lovas, $7\frac{1}{2}$ üteg ágyu, és 2 mozsár.

A szerbek hadereje s a parancsnoklási viszonyok általában véve mint augusztus 19-én, változatlanul megmaradtak. Szt.-Tamáson és Turián 5784 ember és 24 löveg volt elhelyezve. Szt.-Tamáson Biga, Turián Jovanovics Péter parancsnokolt. Egyidejüleg Csurogon a csajkás zászlóalj területén Jovanovics Mihály százados parancsnoksága alatt a péterváradi határőr ezred 3. és 4. zászlóalja és 6 löveg Szt.-Tamás—Turia segítségére s a római sánczok földözésére készenlétben állott.

Az Almáska mocsár megett a szőregi zárt sáncot — mely ismét a szerbek birtokában volt — Budimiroviç Melentie egy osztálylyal és egy 3 fontos ágyuval tartotta megszállva.

A magyar sereg a következő oszlopokra tagozódva nyomult Szt.-Tamás ellen:

Jobb oszlop. Parancsnok Éder tábornok. 5 zászlóalj gyalogság. A lovasság nagyobbik része Kolowrath ezredes alatt. A tüzérség kisebbik része, a 2 30 fontos mozsárral. Támad a Péterváradi hidfő ellen.

Közép oszlop. Parancsnok br. Bakonyi tábornok. 2 sor ezredbeli zászlóalj, 2 honvéd zászlóalj, a tüzérség nagyobbik

része.¹⁾ Támad a verbászi sáncok ellen a Ferencz-csatorna balpartján.

Bal oszlop. Parancsnok Aulich alezredes — (Bakonyi tábornok alatt) 2²⁾ zászlóalj gyalogság, 1 osztály lovasság.

Támad a verbászi sáncok ellen a Krivaja jobb partján.

Az összes csapatok Ó-Verbászról indultak el. A jobb oszlop átkelésére s az összeköttetés fentartására a Ferencz-csatornán Szt.-Tamástól nagyobb távolságra, uszó aljazattal hid veretett.

Fack nyugalmazott ezredes, nagyobb részt nemzetőr csapatokkal Ó-Becséről kirendeltetett, hogy Szt-Tamásnak Ó-Becsére néző sáncai ellen működjék.

Ó-Kéren a szőregi sánc veszélyeztetésére, Kis-Kéren az összeköttetés fentartására szintén csapatok valának kikülönítve.

Mészáros haditerve volt, hogy — a mint a mozsarak tüzelnek — első sorban a Ferencz-csatorna hidját, mely nem igen erős hidfővel volt ellátva, a jobb parton fogja megrohanni; ez alatt a balszárnyon is megkezdetnék a harc s Fack dandára is előnyomul s mindannyian az alkalom és siker szerint folytatják működésüket.

Mészáros, midőn emlékirataiban, az ostrom nem sikerülte fölött elmélkedik, a hadi tervet maga bírálja el találóan. „Mindegyik rész a másik sikerét várta, hogy ő is hozzá járulhasson ahhoz.“

Szeptember 20-áról 21-ére menő éjjel, éjfél után holdvilágnál gyülekeztek a csapatok. Mészáros, midőn a gyülekező helyen megérkezik, a csapatokat rendetlenségben, félig készülékben találta. Nagy nehezen sorba s rendbe jött a sereg s a csapatok elindultak. „De a táborkar — bár vizsgálódott, kémlelősködött, kutatott, rajzolt, mindent tett, az utat még sem tudta.“ Így történt, „hogy az okos tábori kalauzolás mellett elveszíték az utat s csak nehezen tudtak reá térni. Világos volt már, a midőn Szt.-Tamáshoz ért a sereg. Napkeltekor azonban sűrű köd szállott a láthatárra, mely a kilátást és a tájékozódást akadályozta. Mint említém, a sereg Ó-Verbászról jöve, a Ferencz-csatorna északi oldalán nyomult elő s Szt.-Tamástól megfelelő távolságban³⁾ készült hidon, a jobb oszlop csapatai a csatorna jobb partjára keltek át.

1) Ugy vélem a verbászi sáncok ellen 5 üteg (a 12 fontossal), míg a hidfő ellen 2 $\frac{1}{2}$ üteg a 2 mozsárral nyert alkalmazást.

Die Erlebnisse eines K. K. Offiziers 61. 1.

2) Az egyik a Wasa ezred 2. zászlóalja volt.

3) Mészáros emlékirataiban érinti, hogy $\frac{1}{2}$ órát kellett lovagolnia, a verbászi sáncot ostromló csapattól a rögtönzött hidon át — a jobbparti csapatokhoz, hogy ott a parancsokat kiadja. Ha ez utat ügetésben és vágatásban tette meg — a mi valószínű — akkor a hid a mai Siacki szállás táján lehetne. Ez a verbászi sáncok külső körletétől 4000 lépés s a hidfő ostrom körletéhez 5000 lépés távolságra esik.

Miután a jobb oszlop átkelt a csatornán, Mészáros azon parancsot adta Kollowrath ezredesnek, hogy az összes lovassággal a szőregi sánc és a római sáncok felé földeritsen, az ellenség közeledését hátráltassa, illetőleg ha közeledik, szórja szét.

Reggel 5¹/₂ óra tájban kezdődött az ágyuzás, mely hol gyengébben, hol erősebben egész délutáni 2¹/₂ óráig tartott.

Minthogy kezdetben a mozsarak a hidfőtől távol állítottak fel, a köd leple alatt a mozsárvédő kosarakat a hidfőhöz közelebbre tolták s a bombázást is megkezdték.

Ekkor kijelöltetett egy zászlóalj mint roham oszlop, azon utasítással, hogy a hidfőt ostromolja; míg egy másik zászlóaljnak — s ez a székely határőr zászlóalj vala — Mészáros azon utasítást adta, hogy egészen a csatorna partjáig huzódjék s ott tüzelésével az ellenség figyelmét magára vonja s egyszersmind tartalékul szolgáljon a rohamoszlop zászlóaljnak.

Ezen tartalék zászlóalj valahol a zsilip táján érhetette el a csatorna partját, egy magasságban a verbászi sánczokkal. Alkalmazása és föllépése azonban — mint utóbb látni fogjuk — balul ütött ki s lényegesen befolyásolta a verbászi sánczok ellen intézett roham balsikerét.

A jobb oszlophoz tartozó 5 zászlóaljból Mészáros csak a főntebb említett 2 zászlóaljnak írja le szerepkörét. Volt-e alkalmazva a többi 3 zászlóalj, arról nincs tudomásunk. Klapka szerint Szt.-Tamásnak ezen ostroma alatt is a haderőnek csak 4 ed vagy 5-öd része fordítottatott a tulajdonképeni támadásra, míg a többi csapatok a sáncok körül hosszú vonalban fölfejlődve tétlenségre valának utalva¹⁾

A mint a jobb parton folyamatban volt a tűzharcz, a bal parton is, noha a vezér szándéka ellenére idő előtt — megkezdődött. A csatorna balpartján Bakonyi alatt a közép oszlop s Aulich alatt a baloszlop támadólag nyomult elő.

Bakonyi az ellenség előcsapatait a szőlőkből kiverte s a város alatti sáncokig hatolt. A nagy ködben a közép oszlop rohamzaja hallatszott s ugyanott egyszerre csend lőn. A székely gyalogosok ugyan is — bár megjelöltetett nekik az irány hol van az ellenség s honnan jönnek a magyar csapatok — Bakonyi oszlopát oldaltűz alá vették, midőn ez a sánczok közelébe érkezett.

Kétszer intézett Bakonyi rohomot, mindkét ízben a jobb partról tüzeltek ellene. Minthogy a csapat e miatt több tisztet és legényt vesztett, azon hitben, hogy ott ellenség van,

¹⁾ Klapka György. Der National Krieg in Ungarn u. Siebenbürgen in den Jahren 1848. u. 1849. II. 32. 1.

Bakonyi 800 lépésre visszavezette csapatát s 12 fontos üteggel lövetni kezdé a sáncokat.

Aulich alatt a balszárnyon a Wasa ezred 2. zászlóaljának 5. osztálya kezdte meg a támadást; de minthogy a tulerő visszaverte, most a 4. osztály is a roham oszlopba vétetett s az egész zászlóalj támadólag lépett föl. Ez is megakadt egy széles mocsáron, mely a rohanó csapatnak utját állotta ¹⁾

A legénység mindkét roham alatt lelkesen és bátran viselte magát. Habár a zászlóalj erős puska- és lövegtűznek volt kitéve, mindössze csak 7 sebesültje vala. Ismételt támadások dacára az ellenséget erős védműveiből kiverni nem sikerült, miért is Aulich 1000 lépésre visszavonta csapatát, míg a lovasság még távolabb (hátrább) állván, kényelmesen etetett. ¹⁾

A 12 fontos üteg lövegei bár jól céloztak, a nagy távolság miatt 800 lépésre a sáncokon rést törni nem bírtak. ²⁾

A köd még reggel 8 óra felé sem szakadozott. Időközben a jobb parton megszűnt a tüzelés. Hogy a jobb oszlopot újabb tevékenységre sarkalja, Mészáros átlovagolt a jobb partra. De a hidat a csapat előnyomulásához képest közelebb usztatni elmulasztották, minek folytán a hadügyminiszternek sebes vágatában félóráig kelle lovagolnia, hogy a tulsó csapatokat elérhesse.

Mészáros szerint a csapatok hangulata nyomott vala. Hiányzott az önfeláldozási készség. A sorhadi katonák megunták a hosszú táborozást és a harcias életet. „Hogy a seregbe új lelkesültséget öntsön a vezér, újból ostromot rendelt. Másrészt, bár parancsot küldé Aulichnak, hogy a többi csapatokkal egy magasságba nyomuljon, előbb a jobb parton kiadott rendeleteinek sikerét be kellett várnia s ezen rendeletek végrehajtását is sürgetnie kellett.”

Igy függött egyik ténykedés a másiktól. Így történt, hogy mindegyik rész a másiknak sikerét várta, hogy ahhoz ő is hozzájárulhasson. „A bombák és gránátoknak nem sikerült a templom tornyát, mint egyetlen érdemes tárgyat, lerombolni, vagy meggyújtani, s onnan az egész tájat szemmel leheté kísérni.”

Vajjon gondoltak-e arra, hogy első sorban a sáncokat, a hidfőt rombolják le, s ha nagy a távolság, vigyék közelebb az ágyukat; mert hiszen végre is veszteség nélkül döntő ered-

¹⁾ Ez a Krivaja behajló vize volt.

¹⁾ Kétség kívül jellemző. — Vajjon a lovas tiszteknek harcászati előképzettségét, — kötelességérzetét — avagy fegyelmét illeti-e szigorubb bírálat? A lovasságnak eme cselekedete a korábbi időtől credt közhangulat ferde kinövése vala.

²⁾ Vetter A. megjegyzi, hogy az ágyuzás több, mint 1000 lépés távolságra, lőszer pazarlás vala. Hazánk 1886. V. 143. l.

ményre számítani nem lehet. Ily mérvű lanyhasággal szemben a szerbek táborában emelkedett hangulat uralkodott. Az asszonyok nemzeti dalokat énekelve buzdíták a harcosokat. Az ágyutüz által felgyújtott házakat asszonyok olták s vízbe mártott pokróczokat terítének a házak fedelére. Másrészők ebédet főzött s étkezéssel látta el a harcosokat. A lehullott ágyugolyókat gyermekek szedték fel s a templomba szállíták. Ott volt a lőszerraktár.

Igy volt ez mindég. Az egyik fél gyöngesége a másik fél erejét növeli.

Hosszu vajudás után a jobb parton újból tüzelni kezdtek, s midőn e tűzharc lankadóban volt, érkezék Mészároshoz a jelentés, hogy a Csajkás kerületből 3000 rác nyomul elő. Már eleve Turia felől ágyudörgés hallatszott ide. Joannovics Mihály százados Csurogon az egyik Pétervárad-i zászlóaljot kosikra ülteté s 6 ágyuval ellátva Szt.-Tamás segélyére sietett.¹⁾ De ugyanesak Budimirovics is a délelőtt folyamán csapatjának egy részével s az egy 3 fontos löveggel a szöregi zárt sáncot elhagyta s a szt.-tamásiak segélyére nyomult elő. Ebből kitetszik, hogy Szöreget senki sem háborgatta.

E kis osztagot a magyarok már-már elfogták, midőn délelőtt 10 óra tájban Turia felől megszólaltak az ágyuk s a határőr csapatok harcalakzatba alakulva, a hidfőt ostromló csapatok ellen nyomulának.

A magyarok, hogy az érkezőkkel szemben arcot fordíthassanak, a helyett hogy eljök mentek volna, az ostromló körlet jobbszárnyát hátra és visszakanyaríták. — Az első huszárezred pár szerencsés rohamot intézett a határőrök ellen s azok előnyomulását hátráltatta. De a gyalogság nem volt képes megakadályozni, hogy a segélycsapat a hidfőn át Szt.-Tamásra be ne jusson. — Most már szó sem lehetett arról, hogy Szt.-Tamás bevétessék.

A szöregi sáncot bevenni nem sikerült. Hogy ki támadta e sáncot, vagy egyáltalában ezuttal támadta-e valaki, arról tudomásunk nincsen. Komoly támadásról alig lehetett azonban szó akkor, midőn annak parancsnoka a harcerő egy részét kikülönítve Szt.-Tamás segítségére siet.

Fack ezredes dandárnok is jelentette, hogy csapatával visszavonta magát, mert Turia felől nagyobb haderő fenyegeté, miért is az ottani hidat (?) is felégette. — Fack ezredes valószínűleg értesült a szerb határőrök 2. zászlóaljának előnyomu-

¹⁾ Die Erlebnisse eines k. k. Offiziers. 62. l. 1000 és 3000 főnyi csapat közt harcászati szempontból véve nagy különbség van; s az itt lefolyt eseményekből következtetve valószínűbb, hogy mindkét határőr zászlóalj a szt.-tamásiak segélyére jött.

lásáról s attól tartott, hogy ezek az ő visszavonulását fogják elvágni. Hogy ez be ne következzen, az ó-becsei sáncok elleni tüntetést félben hagyván, Ó-Becsére visszavonult a nélkül, hogy valaki üzőbe vette volna.

Mészáros ezután a visszavonulást elrendelte. A csapatok a délután folyamán állomásaikra tértek vissza. Veszteségünk 20—30 halott, más adat szerint 100-nál több harcos — ezek közt 2 tiszt vala. A Sándor ezredbeli gyalogosokból 18 elesett, 22 megsebesült. A székelyek is sokat veszítettek. A huszárokból 25 lovas elesett.¹⁾

Vetter Antal a szerbeknek 1848/49-ki támadásával foglalkozván, Szt.-Tamás ostromát nagyjában véve a következőleg méltatja:

„Rendelkezésre állott 14 zászlóalj rendes gyalogság, 18 század huszár, 48 ágyu. Ezenfelül mintegy 20000 nemzetőr.“

„Szt.-Tamás háromszori ostromának sikertelensége koránt sem a csapatok hiánya vagy elégtelen számából folyt ki, hanem egyes egyedül a téves intézkedésekből és más okokból.“

Azután fölemlíti, hogy „a táborkar főnökének kötelessége lett volna meglátolni a saját és az ellenség erejét, akadályokat, a terep nehézségeit, csapatok elosztását; de főleg a vállalatot kellett volna titokban tartani. Szervezni a kémjáratot s ügyszemrevételeket, hogy a táborkar valósággal tudjon s ne tapogatózék. Mindez nem történt s azért érte csufság a magyar fegyvereket.“

Mészáros emlékiratai szerint az ostrom fősúlyával az amugy is gyöngye hidfőre akart nehezedni. „De ez esetben“ — mondja Vetter — „a gyalogság nagyobb részét s a tüzérséget is nagyobb számban a hidfő ellen kell vala működtetnie, mialatt másutt csak tüntetve lépett volna fel. Így a hidfő ellen 10 zászlóalj-, míg másutt csak 4 zászlóaljjal. A lovasság legnagyobb része a délirészen lett volna alkalmazandó, hogy a sáncok elfoglalása esetén a szerbek visszavonulása elvágassék.¹⁾ Miután a tüzérség a kellő eredményt elérte, a gyalogságnak rohamra kellett volna menni.“

„Ehhez pedig a csapatokat századok, sőt dandárok szerint rendezni kellett volna. Mialatt ez a jobb parton történik, az alatt

¹⁾ Mészáros Lázár emlékiratai. Közre bocsátja Szokoly Viktor. 1. K. Vetter Antal. Az 1848—1849. szerb támadás. Hazánk 1886. V. 141—142. 1. 1885. IV. 709. 1. Die Erlebnisse eines k. k. Offiziers. 62. 1. Die Serbische Bewegung in Südungarn. — 196—199. 1. Geschichte des k. u. k. Inf. Reg. Nr. 60. 199. 1.

¹⁾ A lovasság nagyobbik része tényleg a déli részen volt alkalmazva.

a balparton a tüzérség erélyesen működik s midőn a támadó hadoszlop a hídfő ellen megindul, a gyalogság a baloldalon is támadni kezd.”

„Ha a támadás ily módon és a megkivántató erélylyel történik, nem vezethetett egyébre győzelemnél; a hol azonban a rendelkezések nyomoruságosak, a parancsnokokból pedig nemcsak a lelkesedés, hanem a jó akarat is hiányzik, ott ugyan megszűnik még a remény is a kedvező kimenetelre.”¹⁾

Ezen figyelemre méltó bírálat kapcsán még a következőket kívánjuk megjegyezni.

Mészáros a 16 rendes zászlóalj 2 huszár ezred és 1 huszár osztályból — nem 14000 gyalogost, 2000 lovast, de csak 9000 gyalogost s 1500 lovast fordított Szt-Tamás ellen s a nemzetőrséget Fack ezredes csapatain kívül nem is alkalmazta Szt-Tamásnál. De éppen ez volt a baj. Mert a haderőt — mint azt előzetesen Bechtold cselekedte — eltagolva Ó-Becsén, Kis-Kéren, Ó-Kéren, sőt Futakon is meghagyta. Ezen elaprózott haderők magokban gyengék értékes hadivállalatot nem csak nem kezdeményezhettek, de sőt védelmi célból sem értek sokat. Holott a főerővel egyesítve a nagy számot nagyobbra emelik s döntő helyen döntő eredményt vívnak ki.

A nemzetőrség magában alkalmazva — mondjuk — keveset ér. De kisebb arányban rendes, fegyelmezett csapatokkal együtt hivatásbeli csapattisztek vezetése alatt, hasznos szolgálatot tehet a harctéren. Beosztásuk főleg a tüntető csoportnál előnyös. Fack ezredes valószínűleg azért vonult hamarjában vissza az ó-becsei sáncoktól, mert — úgy vélem — csak nemzetőrséggel rendelkezék. Holott ezekkel magokban céltudatosan még tüntetni is bajos.

A számos kisebb védőrség és összekötő csapatok kikülönítését illetőleg ama véleménnyel is találkozhatunk, hogy azok szükségesek voltak a községek s a nép oltalmára. Ez azonban téves nézet, mert ha a főerő a döntő ponton elbukott, az apró részek, mint a kevésbé fontos helyek, mind utána esnek s a nép és vagyona akkor lesz csak igazában kiszolgáltatva az ellenségnek. Valamit föl kell áldozni, de soha és semmi körülmények közt a döntő győzedelmet.

A népről s ingó vagyonának biztonságáról legjobb elszállítás utján gondoskodni, mint az be is következett 1849-elejen, midőn a magyar hadak a Bácska és Bánátból kivonattak s a főhadszínhelyre küldettek.

Szt.-Tamás 3-ik ostrománál lehangolt egykedvűség uralta a magyar sereget. Ennek oka volt az előzetes két kudarc.

¹⁾ Vetter A. id. m. Hazánk 1886. V. 141—142. 1.

Továbbá az országházban árulással vádolt Bechtold lemondása, az immel-ámmal folytatott hadműveletek. Most egyszerre hire jött, hogy Jelasics a Dunán túl betört az országba. Ezen körülmény nem csak az idegen, de a magyar tisztokra is mély benyomást gyakorolt; mert tisztában volt azzal mindenki, hogy Jelasics az udvar tudta és akarata nélkül nem tört volna be.

Ennek folytán a tisztok közül sokan „nem ütközni, de minden módon szabadulni kívántak a magyar seregből.“ 4—5 tiszt az ostrom előtt, többen az ostrom után beadták lemondásukat, eltávozván a seregből. A lehangoltság, a lanyha egykedvűség kihattot a legénységre is. Jól ismerjük ez álmos közérzés bárgyu tehetetlenségét. Ama csapat mely annak rabja lesz — ha parancsnokának erélye abból ki nem ragadja, dicsőségre nem számíthat.

A nemes gondolkodásu hazafias érzületű s valóban magát feláldozó Mészáros Lázár hadügy miniszter nem tudta föllelkesíteni a sereget, nem bírta megnyerni az idegen vagy elhajló elemeket a magyar ügynek; de erély s akarat erő sem volt benne, hogy leküzdje a dissonans elemeket. Inkább rábeszélni akart, mint parancsolni tudott. Azért is nem volt rend és fegyelem a seregben. Az éjjeli rendetlen gyülekezés, a huszárok lovainak etetése harc alatt, a kiadott parancsok lanyha végrehajtása, mind a mellett bizonyítanak.

De Mészáros érezte gyöngeségét. A benne helyezett remény és közbizalom folytán kötelesség érzetből vállalta el a hadügyi tárcát s a hadsereg vezetését; azonban arra hivatottságot nem érzett magában. Ő Bechtold altábornagyot magánál jobb hadvezérnek tartotta, a miért is annak intézkedesein a haderők eltagolása tekintetében nem csak nem változtatott, de sőt — hogy a támadólagos hadművelet balul ütött ki, a korábbi szenvedőleges mód szerint, csak önvédelemre kívánt szorítkozni a Bácskában. A szerbek önérzetét szerfölött emelte a magyarok annyi kudarca Szt.-Tamásnál. Mind a mellett a szerbek bizvást elmondhatják, hogy Szt.-Tamás védőrségét az ellenfél nevelte föl.

Knicsanin rajtaütése Zsigmondfalva ellen

október 8-án.

A perlaszi tábor pusztulása és Knicsaninnak Tomasevácson történt megtelepedése óta a nagy-becskereki magyar tábor Écska mellett Zsigmondfalvát is őrállásába vette. Écskát és Zsigmondfalvát a Wasa ezred 3. zászlóalja, a 10. honvéd zászlóalj alosztályai, a Hannover huszárok és némi tüzérség tartották megszállva s az előőrsöket Tomasevác felé állíták ki. Zsigmondfalván a Wasák 15. 16. és 17. százada, a 10. honvéd zászlóalj

2 százada s a Hannover huszárok egy szárnya tanyázott Latinovics huszárőrnagy parancsnoksága alatt.

Október 8-án este Knicsanin táborából jelentékeny haderő támadt Zsigmondfalvára. Az előrsök a falura visszadobattak, a faluban volt csapatok a tulnyomó szerb had előtt meghátrálva Zsigmondfalvát kiűrték. Latinovics őrnagy az első összecsapásnál elesett s br. Störck Wasa ezredbeli százados vette át a parancsnokságot s rendelte el a visszavonulást.

Időközben a Wasák 13. százada Czillich százados alatt Écskáról kitört s Zsigmondfalva felé nyomulva, a szerbeket oldalba támadta; erre Störck százados is támadásba ment át s a szerbeket nagy zavarba hozván, a faluból kiűzték. Ezek a készen álló előfogatokon a Temes mögé táborukba vonultak vissza. A magyarok vesztesége csekély vala. A Wasa gyalogságból 2 ember elesett, 1 tiszt és 5 ember megsebesült.¹⁾

A szerbek támadása Ó-Becse, Török-Becse, Nagy-Kikinda ellen

október 12—14.

Mint már kezdetben is említém, a szerbek főhadműveleti tárgya Szeged vala, célul tűzvén ki, hogy a Tiszántuli részeket a Marosig meghódoltatják. Minthogy a Ferencz-csatorna vonalán Szt.-Tamás, Turia és Bács- (Tisza) Földvár birtokában valának, Mayerhoffer cs. k. ezredes szerbiai konzul hadi terve szerint, a nagy-becskerekai magyar hadállás mögött Ó-Becsét, Török-Becsét és Nagy-Kikindát szándékoztak elfoglalni, hogy a temesvári cs. k. helyőrséggel kezét fogva — miután a nagy-kikindai kerület szerbjeit is fölláztaták — a bács-bánsági magyar hadakat elnyomják. Ezen hadművelethez a szerbek három önálló hadoszlopot szerveztek. A baloszlop, a mely Ó-Becse ellen vala irányítandó, szt.-tamás-turia-t. földvári haderőkből Tisza-Földváron verődött össze. A közép oszlop a római sáncokból vétetett, hogy Csurog táján kel át a Tiszán s Török-Becsét támadja. A jobb oszlop a tomaseváci táborból kiindulva Nagy-Kikindát tüzi ki céljául.

A nagy-becskerekai magyar tábor félrevezetése céljából Knicsanin tomaseváci táborából Zsigmondfalva irányában tüntet. Allítólag a t. földvári hadoszlopnak Ó-Becse ellen szintén csak tüntetés lett volna a rendeltetése; minthogy azonban ezen hadoszlop — mint látni fogjuk — a harcban majd nem megsemmisült, hinnünk kell, hogy ugyancsak hódoltatás céljából nyomult Ó-Becse ellen.

Ezen oszlop Wolfram Ferdinand cs. kir. főhadnagy parancs-

¹⁾ Gesch. des k. u. k. Infant. Reg. Nr. 60. 205—206. l.

noksága alatt, egy osztály (2 század) pétervárad határőrrel (?) október 13-án reggel indult Tisza-Földvárról. A közép oszlop Jovanovics Mihály százados alatt 2 zászlóalj pétervárad határőr és 12 ágyuval — szintén október 13-án hajnalban indult Csurogról s a töltés mentén haladva, Borjas majorsági épületeknél kelt át a Tiszán.

A jobb oszlop Baraics Jefta főhadnagy parancsnoksága alatt 1 zászlóalj német-bánáti határőrrel és 3 háromfontos ágyuval már október 12-én éjjel 11 órakor 300 előfogaton indult el Tomaseváczról.

Knicsanin, hogy a Nagy-Becsereken és környékén hadszállásoló magyar csapatokat lekösse, október 13-án reggel a tomaseváczy táborból nagyszámu előfogatokon a magyar őrállások ellen nyomult. Ebből aztán hosszas ágyuharc fejlődék, minden komolyabb eredmény nélkül. Magyar részen 1 halott, 3 sebesült, a szerbeknél 24 halott volt a veszteség.

A támadó hadoszlopok mindegyike a fajrokon nép csatlakozása folytán 3—4000 főre szaporodott.

Ezekkel szemben Ó-Becsét Fack ezredes 7—8 század honvéddel, 2 század Ferdinand huszárral s 2000 nemzetőr és fölkel néppel, Török-Becsét Csuha alezredes 130 Turszky ezredbeli gyalogossal, 600 csongrádi- és 300 becsei nemzetőrrel védelmezte. Mindkét helyen még néhány löveg is rendelkezésre állott. Nagy-Kikindán Pikéty százados 3—400 nemzetőrrel szállásolt.

Jovanovics százados hadoszlopa reggel ködös időben nyomult Török-Becsére s 5 osztályra tagozodva, a várost a kumán-i kaputól kezdve a melenczei utig félkörben bekeríté. Délelőtt 10 órakor történt az első ágyulövés. Hosszabb ideig tartó ágyuzás után a csapatok megrohanták a várost s a magyarokat annak belsejébe visszaszoríták.

Csuha alezredes a belváros utcáit eltorlaszoltatta s két szárnyra osztá a védelmet. A jobbszárnyon ő maga, míg a balszárnyon Rohonczy Lipót nyugalmazott százados most nemzetőrségi őrnagy vezette a védelmet. 3 óráig tartó nehéz küzdelemben a szerbek rohamait diesteljesen visszaverték. A szerbek megunva a sikertelen harcot, az elfoglalt városrészben fosztogatni és gyujtogatni kezdtek s a várost csakhamar lángtenger borítá. Erre azonban a védő csapatok, nevezetesen az odaváló nemzetőrség, midőn vagytonát pusztulni látta, kitört a torlaszok mögül s a bosszu dühével rohanta meg a zsákmányoló szerbeket s egy órai véres utcai harc után kiszorítá őket a városból.

Csuha alezredes már eleve jelentést küldött Ó-Becsére Fack ezredesnek, segítséget kérve. Fack Damjanics őrnagyot 3

század honvéddel, 2 6 fontos ágyuval és 30 Ferdinand huszárral rendelte ki. E csapat Ó-Becsénél kelt át a Tiszán s a balparti töltésen nyomult elő. Franyován félreverték a harangot s a lakosság a szerb csapatokhoz csatlakozék. Damjanics lövegeit lemozdonyoztatván, a Franyovai utcában kétszer is megújítá a rohamot, hogy a magyarok segélyére utját folytathassa és éppen azon pillanatban érkezék oda, midőn a szerbek a városból kiszorultak. Ez délután 2^h tájban történt. Most páni félelem ragadta meg az ellenséges csapatokat s Damjanics által üldöztetve, vad futással menekültek a Borjas major felé.

Suplikácztábornok a szerbek választott vajdája Karlóczáról Stefanovics századost küldte a harctérre, hogy a végeredményt mielőbb hírül hozza. Stefanovics déltájban Borjasnál kelt át a Tiszán. A harc mindinkább gyengülőben vala s reá a szerbek minden harcászati kötelékből kivetkőzve rendetlen csoportokban futottak Borjas major felé, hol az épületek romokban heverték. Maga Jovanovics színéből kikelve, képtelen volt a csapat további vezetésére, minek folytán Stefanovics a parancsnokságot átvette.

A magyarok beszüntették az üldözést, holott ha azt erőlyesen folytatják, végveszélybe döntik a szerbeket, mert ezeknek csak 3 hajójuk volt az átkelésre. Már sötétedett, midőn a honvédeknek egy osztálya és egy szárny huszár¹⁾ Kumán felől oldalba fogta a hátrálókat. Stefanovics rendelkezése folytán Stejin főhadnagy és Boriserv nemzetőr tiszt parancsnoksága alatt a csajkások Borjas major épületeit megszállották s az átkelést fődőzték.

Éjjel 1 órakor minden a Tisza jobb partján volt. Ezen harcban a szerbek 200 halottat, a magyarok 20 halottat és sebesültet veszítettek volna. Az erő elosztásból kitetszik, hogy a magyarok nem Török-Becsénél várták a főtámadást. Mindaz által a szerbek vállalatának sorsa, Török-Becsén dőlt el.

A baloszló Wolfram főhadnagy alatt ugyancsak a kora reggeli órákban nyomult Ó-Becse ellen s már reggeli 6 órakor a szőlőhegyről ágyukkal lövette a várost. Hogyan bánt el azután a főhadnagy a reá bizott haderővel, miképen hajtotta végre a tüntetést, avagy támadást, arra nézve részletes adataink nincsenek. Tény az, hogy a magyar huszárok remekül intézett rohama az egész hadat széjjel szórta. Emlékeink Kray és Pukli huszárszázadosok és Orbán huszártizedes vitézségét különösen kiemelik. A tizedes Fack ezredes életét is megmenté a harcban. A szerbek folyton üzetve nagy veszteséggel menekültek Földvárra.

¹ A Damjanics 30 huszárja lehetett.

A harmadik hadoszlop mint említém már 12-én este 11 órakor 300 előfogaton indult Tomasevácztól, Neuzina mellett kelt át a Temes folyón, s Katalinfalva, Bega—Szt-Györgyön át Tordának tartott. Utóbbi község lakosai utját akarták állani a szerb csapatnak, de midőn meggyőződtek róla, hogy ezek ágyuval is el vannak látva, felhagytak szándékukkal. A szerbek Torda alatt etettek s azután Basahidon át utaztak tovább N.-Kikindára, hol 13-án délután 6 órakor érkeztek meg.

Erre Pikety a városból kivonult. Azonban Nagy-Becske-
reken még ugyanaz nap reggel 8 óra tájban értesültek, hogy a szerbek egy csapata kocsikon Bega—Szt.-Györgyön át Nagy-Kikinda felé tart.

Kiss Ernő, Vetter és Eszterházy ezen időben a béke alkudozás, illetőleg haditanácskozás céljából a Bácskában valának, minek folytán Nagy Sándor alezredes némi késedelemmel 1 század gyalogsággal, 1 század nemzetőrrel, 2 század huszárral és 2 6 fontos ágyuval utra kelt a szerbek nyomában.

Baraics N. Becskerek felől várta a támadást, miért is N. Kikinda déli oldalán szállott táborba.

14-én napkeltekor Basahid felől meg is érkeztek a magyarok. A szerbek csapata ekkor már 4000 főre szaporodék s a várostól több száz lépés távolságban csatárlánccal fődve, egy árkot szállottak meg. Mindkét fél löveg tüzzel vezette be a harcot. Ez alatt a nemzetőrök egy osztaga Kikindán át a szerbek hátába nyomult elő. Ezek ellen Baraics egy ágyut fordított s utóbb midőn szétszóródtak, egy tartalék csapatot küldte üldözésükre. Az arcvonalban 4 órán át tartott a harc. A magyarok átkarolni akarták a szerbeket. De ezek elegendő csapattal rendelkezvén, meg-meg hosszabbíták arcvonalukat. Most Nagy Sándor hirtelen megszakítja a harcot s Basahid felé vonult vissza. A szerbek természetesen nem üldözték.

Baraics még 14-én este ama hirt vette, hogy nem csak Nagy-Becske, de Szeged felől is néhány zászlóaljjal s 12 löveggel nyomulnak ellene, sőt hogy Zombolyát is ellenséges csapatok megszállták, minek folytán Temesvárral nem léphet összeköttetésbe. De a mi legrosszabb hír volt hadműveleti céljára nézve, Jovanovics hadoszlopát Török-Becsénél tönkre verték s minden visszavonult a Tiszán át a római sáncokba.

Ennek folytán még az nap este haditanácsban elhatározták, hogy visszavonulnak. Éjjel 11 órakor ültek föl az előfogatokra s Kis-Oroszon Magyar-Czernán és Ittebén át kocsizva 15-én délután 5 órakor érkeztek Tomaseváczra.

A nagy-kikindai harcban a szerbeknek 2 halottjuk, 4 sebesültjük, a magyaroknak 1 halottjuk, 15 sebesültjük vala.